

Viața Românească

REVISTĂ LITERARĂ ȘI ȘTIINȚIFICĂ

SUMAR:

574 e rev.
J.ell.

Lucia Maniu	La vie.—In tramva.
G. Bărgăuanu	Pămîntul se roagă.
D. I. Suchianu	Problema indemnității de războiu.
Ioan Slavici	Eminescu la Viena.
Mihai Codreanu	Băcația.
Radu Rosetti	Teoria lui Giurescu despre rumble (Sfârșit).
Olga Vrabie	Amurgul.
Tudor Pamfile	Un sat ca ne-atele.
Ioan Marin Sadoveanu	Vinătoare. Cîntorii.
Dr. C. I. Parhon	Bărleneșea, Natura și Tratatamentul ei.
V. Zaborovschi	Cronica idellor (Oswald Spengler: „Sfârșitul Occidentului”).
Prof. Dr. N. Leon	Cronica științifică (Din timpul epidemiei tifosului exantematic).

RECENZII: *Andreas Latzku*: Oameni în războiu. *G. Galaction*.—*I. C. Vissarion*: Petre Părcălașul. *Pompiliu Pirrescu*.—*Paul Valery*: Introducția a la méthode de Leonard da Vinci. *T. Vlașcu*.—*Luigi Russo*: Giovanni Verga. *G. Rossi*.—*Raphael-Georges Lévy*: La juste paix ou la vérité sur le traité de Versailles. *C. I. Vișolani*.—*C. Siegel*: Platón und Sokrates. *A. Ișan*.—*Le Capitaine Stephan Christesco*: Evolution des Mondes et des Forces. *T. Florin*.—*Georg Marzynski*: Die Methode des Expressionismus. *G. Savul*.

REVISTA REVISTELOR: *Louis Gidel*: „Săveștile lui Margot Asquith” (Revue des Deux Mondes).—*Arthur Raffalovich*: „Conferința financiară internațională de la București”.—*Louis Aubert*: „Geneva și Washinton” (Revue de Paris).—*B. Nănilor*: „Cîteva observațiuni asupra „Kurzilor” (Mercure de France).—*Pan: Colin*: Romanul german contemporan”, *Regis de Vibraye*: „Chestiunea Irlandei” (La Revue Mondiale).—*André Gide*: „Cîteva zile cu privire la claudism” (La Nouvelle Revue Française).—*Félicien Challayer*: „Noua situație a Japoniei față de Puteri după victoria” (Le Mo de Nouveau).—*Ke de Dunay*: „Dadaismul” (La Vie Nouvelle).—*L’Amérique*.—*Egio Levi*: „Ultimul roman al lui Blasco Ibáñez” (Il Marzocco).—*Ludwig Questel*: „Idei p. cîștigul imperiașmului” (Zeitschrift für Monisthe).—*Schiekve René*: „Expressionismul” (Die weissen Blätter).—*Karl Hiller*: „Reflexiuni asupra eshatologiei și metodologiei a tivismului” (Das Ziel).—*Ernst Bernhardt*: „Bazel: plasticele grecești” (Logos).—*Daniel Henry*: „Fernand Léger” (Dr. Cicerone).—*Orijas Domokos*: „Organizarea maghiară și muncitorimea” (Szemle).

MIȘCAREA INTELLECTUALĂ ÎN STRĂINĂȚATE.
BIBLIOGRAFIE.

Ț A Ș I

Redacția și Administrația: Strada Lăpușeanu 33
1921

6130

VIATA ROMINEASCA apare lunar cu cel puțin 150 pagini.—Abonamentul în țară un an 100 lei jumătate de an 50 lei. Numărul 10 lei.—Pentru străinătate: un an 140 lei; jumătate de an 70 lei. Numărul 14 lei.—Pentru detalii a se vedea pagina următoare.

Reproducerea oprită

VIAȚA ROMÎNEASCA

REVISTĂ LUNARĂ

CONDIȚIILE DE ABONARE

Abonamentele sînt: semestriale și anuale.

Cele semestriale se socotesc dela No. 1 pînă la No. 6 inclusiv, sau dela No. 7 pînă la 12 inclusiv.

Cele anuale dela No. 1 pînă la No. 12 inclusiv.

Abonamentele se pot face în orice lună a anului, trimițînd suma *prin mandat poștal*.

Reînnoirea se face cu o lună înainte de expirare, pentruca expedierea Revistei să nu sufere întrerupere.

Prețul abonamentului este:

ÎN ȚARĂ:

Pe un an	100 lei
Pe jumătate an	50 „
Un număr	10 „

ÎN STRĂINĂTATE:

Pe un an	140 lei
Pe jumătate an	70 „
Un număr	14 „

Pentru Societăți comerciale, financiare și autorități, pe an . . . . . 200 lei

Abonaților li se acordă între alte avantajii și reduceri însemnate de preț asupra operelor literare și științifice editate de *Institutul de arte grafice și editura „Viața Romînească”*, astfel că abonamentul revistei le revine aproape gratis.

Un exemplu:

Costul abonamentului la Revistă este de 100 lei pe an. Costul a 50 volume, ce vom edita minimum pe an, va fi aproximativ de lei 600.

Reducerea ce se acordă abonatului la cărțile editate de Revistă fiind 15% aproximativ (adică în cazul nostru, lei 90)—costul revistei pe an ar reveni deci abonatului *numai la 10 lei, adică zece lei pe an.*

Administrația.

574 p. 200.
J. M. 4

LA VIE

Nică.

Drumul dintre vil șerpuește în colțuri apropiate și arcă trăgănat dealul. Cu o nuelușă în mână, Nică își îndeamnă vacile spre casă.

— De unde vil, Nică ?

— Ha ?...

Acesta e începutul oricărui răspuns al lui, chiar dacă a auzit destul de bine întrebarea. Dar nu e numai decît nevoe să-l întrebî a doua oară, că-ți răspunde el singur, după un răstimp :

— Dela păscut.

— Și... era bună iarba ?

Nică mă privește cîteva clipe nedumerit, cu gura întredeschisă, apoi — fără veste — izbucnește într'un hohot de rîs care-i deschide larg gura lui de copil, cu șiragul de dinți știrbit în cîteva locuri.

— Ei, Nică ?...

S'a isprăvit. De acum nu l mai scoți o vorbă. Izbucnirea de veselie încetează tot atît de neașteptat și Nică pleacă tăcut mai departe, îndemnînd vitele la deal, cu nuelușa lui de alun.

Altădată îl întreb :

— Cîți ani ai, Nică ?

Nică stă nemișcat înaintea mea, se uiță în pămînt și tace.

— Ei, halde... spune-mi : cîți ani ai ?

Mai stă o clipă înșepenit în loc, apoi, viclean, încearcă un pas nesimțit într'o parte.

— Unde vrei să te duci? Stai, că am să-ți dau ceva...
 Și întind mîna spre el. Cam de departe întinde și el mîna lui mică, cu unghiile totdeauna îngrîte de pămînt, apucă repede și cam zmuncit bucățica de pine sau de șocolată și o rupe la fugă, fără nici-o vorbă.

Din căsuța albă și zîmbitoare a lui Dumitrache se aud lovituri înfundate, țipete și plîns speriat de copil. Un glas aspru se ridică peste toată larma:

— Las că te invăț eu minte,-talharule! Ai să infunzi ocna, cași maică-ta!

Mama lui Nică, nevasta lui Dumitrache, a fugit demult dela bărbatu-său. A găsit dela o vreme că prea-s grele cizmele lui pentru tripul ei plăpînd și chinuit. Dar, după cît știu oamenii, n'a infundat încă ocna.

După puțin timp Nică ese pe afară, cu fața foarte gravă, cu ochii zvîntați, trăgînd după el cu o sfoară jucăria lui favorită: o cutie de sardele, pe un mosor, legat dedesubt cu sirmă. Toată înjghebera se tîrie cu zgomot și chiar luneca, de bine-de rău, și Nică își uită amarurile cu ea.

— Te-a bătut tată-tu, Nică?

— Ahă!

— Te-a bătut rău?

Nică scutură energic din cap: „da!”

— Da' ce-ai făcut?

Nică săă puțin locului, cu ochii în jos, cu buzele strînse. Apoi, ridicînd din umeri, pornește în grană spre poartă, hodorogînd cu cărucioara lui peste toate pietrele.

Printre frunzele nucului, bătute ușor de vînt, urmăresc sus detot schimbătoare pete albastre. Închid ochii și — cînd să mă fure somnul — îi deschid iar.

Nică se așine prin împrejur mi, mut și neastîmpărat, ca o sălbătăciune mică. Vine până aproape, rupe o nua, o zvîrle cît poate de departe și pleacă printre scai și bălării, până se înecă în ele, de nu i se mai zărește decît pălăriuța albă, de pînză. Apoi, fără veste, se apropie iarăși.

Nu leg vorbă cu el. Mi-e și prea lene și m'au descu-
rațat răspunsurile lui firzii și scurte și îndărătica lui rezis-
tență la imprietnire.

Lumina dimineții, prea vie chiar când e cernută printre
frunzele nucului, mă face să închid ochii, pentru mai multă
vreme. Așa aud mai bine freamătul erburilor coapte, foșnetul
gîngănilor mărunte și ciripitul rîndunelelor. Incet-încet, vîn-
tul contenește, erburile se mișcă tot mai domol, căldura crește...

Tresar, ca din altă lume. Un vițeluş roșcat, înțepenit
bine pe picioarele-l subțiri, a întins botul negru și umed și a
mugit scurt, drept la urechea mea.

Unde sînt? Cit am dormit?.. Unde-l Nică? Nu se
vede, nu se aude. L-or fi chemat la masă, ori — sătul de
tovărășia mea — s'o fi dus să se joace cu băeții.

Mă întorc pe cealaltă parte. Ceva rece îmi atinge obra-
zul. Mă ridic în grabă. La căpătâiul meu văd două mere
verzui, aproape crude, pe o frunză curată, așezate cu mare
îngrijire parcă... Mă uit nedumerită împrejur... O clipă numai,
apuc să zăresc ochii lui Nică lucind între buruene, și pă-
lăriuța lui dispăre numaidecît în valul bălăriilor ruginite și înalte...

Lala...

De dimineață, drumul lăturalnic, care trece pela poarta
viei noastre, sa trezit din liniștea lui în huriit de roți și'n
larmă de glasuri.

Trec țiganii.

La cotitura dinspre șosea, în fruntea convoiului, se arată
întăiu un jandarm, pășind marșial, cu toată demnitatea lui
de reprezentant al autorității. În urma lui căruțele, încărcate
cu tot avutul șatrei: haine multe și peștrițe, țoale în fel
de fețe, vase de mîncare, pirostrii și cuști pentru păsări, le-
gate de coviltirul căruței, porcei, copii, țigănci tinere și țigani
de toate vîrstele, unii în căruța, alții pe jos. Și'n urma tutu-
ror alt jandarm, cu carab na pe umăr.

E un freamăt necurmat de glasuri, o învălmășală de miș-
cări zmuncite, grijă și parcă un fel de spaimă în ochii întu-
necați, care licăresc subț șuvițe de păr răzvrătit.

Mă uit la ei și inima mi se strânge de o impresie dure-roasă. Neodihniții aceștia, care și-au deschis ochii pe drumuri, în vifor sau în arșiță, și tot pe drumuri și-i vor închide, sînt urșiți să simtă pururea reînviată sfișierea plecării, spaima necunoscutului, ruperea de inimă după cele lăsate în urmă.

Larma descrește cu încetul. Un fel de neliniște, o întristare vagă imi apasă sufletul... Ași vrea să mă apropiu de cineva, să spun o vorbă, oricui...

Caut cu privirea în jurul meu. Din bucătărie apare Gavril cu căldările, s'aducă apă. Fața lui tucurie e luminată numai de hula ochilor și de cirea dinților. Mărunțel, liniștit, foarte fudul cu pălăriuța lui boerească de paie, cu panglică albastră, grăjulu la haine și tare gingaș la mîncare, Gavril a intrat numai întimplător și nu de multă vreme în slujba noastră.

Se apropie de poartă.

— Uite, Gavriule, cum îl alungă jandarmii! zice eu, arătîndu-l ceada convoiului.

Gavril își trage pălăriuța pe ochi, ca să vadă mai bine, aruncă o privire scurtă în lungul drumului, apoi se întoarce spre mine:

— Păi... bine le face! zice el, zîrlind dintre buze un capăt de țigară. Dacă îi lasă mai mult de trei zile într'un loc, se îndulcesc la poiată și zvîntă gîinile oamenilor. Bine le face!

Și eșind pe poartă, cu căldările în cumpănă, Gavril întoarce încă odată capul:

— Aiștia-s cei mai mari ta'hari, dudue. Ar trebui să-i stîrpească depe fața pămîntului...

Am rămas iar singură. Mă întorc spre vie și caut să-mi chem în minte alte gînduri. Un măcăit aspru, în cor, mă face să tresar: în spațiul restrîns dintre casă și poiată, rațele noastre sînt cuprinse de mare neastîmpăr. Toate se uită în sus, cînd cu un ochiu, cînd cu celalt, ridicînd pliscurile și bălînd din aripi... Sus, sus de tot, în azurul argintiu al văzduhului, două rațe sălbatice, cu gîturile întinse, trec în zbor grăbit spre bălțile din vale..

Coadă lui Tărcuș.

E după-amiază de sărbătoare.

Cînd eși din casă, pale de aer cald te lovesc în obraz. Pe deasupra viilor, spre nucii din deal, văzduhul tremură în involburări străvezii.

Haralambie, vierul nostru, se învîrte de cîtăva vreme fără rost pe lîngă casă. Se duce la gard, cascadează, se uită în lungul drumului, se întoarce. Nu știe de ce să se apuce.

— Să mă culc? parcă și-ar zice el. Păi, n'am dormit până acuma? La noapte ce-o să fac?

Haralambie intră în casă, de unde îl văi eșind în curînd cu un scaun șchiop în brațe. Il pune jos, îl așează frumos cu picioarele în sus, ca să-l dreagă.

— Smarandă, oare unde-or fi cuiele celea?... strigă el. Și-și completează întrebarea cu o aluzie directă și nu tocmai delicată la genealogia cuielor.

Răspunsul Smarandei, din casă, nu se aude bine.

Gospodarul se vede că nu-i în apele lui. Împlinește cu piciorul scaunul într-o parte, se mai uită o clipă la el cu oarecare scribă și rămîne iar fără rost, cu brațele de-alungul trupului. Privirea ochilor lui cenușii, de obicei aspră și rece, se pierde acum în pictele de peste dealul din fund. De departe, în liniștea zilei, străbate din vale un glas de copil, care-și întoarce vitele la pășune. Apoi iar liniște pretutindeni și căldură molcomită.

Deodată vierul tresare. Privirea-i e parcă mai trează acum și prin ochii lui trece lumina unui zîmbet ciudat. Din spre poartă se apropie Tărcuș, cu limba scoasă, răsufînd des de căldură. Tărcuș e negru la păr, scurt în labe și coada, cu un smoc alb la vîrf, și-o ține drept în sus, ca o luminare aprinsă. A ajuns acum în dreptul vierului. Haralambie se apleacă brusc, îl ia de ceafă și-l ridică în brațe. Tărcuș se zbate cîteva clipe, apoi își dă capul pe spate, cu oarecare mulțumire, dar și cu o nelămurită grijă: nu i se mai făcuse niciodată onoarea asta.

Omul, cu cățelul în brațe, dispăre curînd în dosul casei, în vie...

O adiere mișcă frunza nucului bătrîn, de lîngă gard. Umbrele crengilor joacă ușor pe iarba pătată cu ochiuri de lumină aurie.

Deodată, schelălăituri luți și ascuțite sfiște liniștea cu stridența lor.

Smaranda s'arată în ușă, volnică, bălăe, cu fața mare, smeadă și pătată de sarcină...

— la te uită, mă Haralambie, cum fuge cățelu' de line. Ce ciorile o fi avînd?...

Dar privind mai cu luare-amînte, femeia înțelege... Și începe să rîdă în glas, cu toată fața, — un ris larg și sănătos, în care se simte admirația pentru omul ei.

— Acu' e așa cum îi stă mai bine! zice cumpătat Haralambie, eșînd de după casă și închizînd cu băgare de seamă un briceaz cu prăsele negre.

Tarcuș a ocolit în goană, pe departe, prin vie și acum ese umilit pe poartă, pe unde adineauri intrase fără nici-o bănuială. Dar, în locul cozii cu flacăra albă la vîrf, se zbate un biet ciot netrebnic, din care picură sînge...

• • •

Cățelul s'a întors tîrziu, în amurg. Pare mai împăcat cu soarta lui. A înțeles că dacă i-a tăiat coada și i-a durut, așa a trebuit să fle.

Nimeni nu-i mai are grija acum.

Numat Mihăiță, tovarășul lui de toate zilele, înalt de-un cot, cu obrații mînjîți de lacrimi șterse cu mîni murdare, se tot dă pe lingă el și-i face vînt la rană, cu o frunză de brustur.

Pantomimă.

S'au copt strugurii.

De cum înserează, pe dealurile acoperite cu vii se aprind focuri rînd pe rînd.

Pe costișa priporită, dincolo de drum, e focul cel mai apropiat. Flăcările lui, rupte de vînt, luminează o colibă de pae. În lumină se înalță, fără veste, din întuneric, o umbră — un flăcău.

Așa cum se desenează în golul depe culme, pare un urlaș. Își scoate încet haina și o anină pe o cracă a colibei. Își a-fundă mînile în buzunările pantalonilor și scoate pe rînd diferite lucruri mărunte. Se pleacă, ridică de jos o haină mai groasă, o scutură puțin și se îmbracă.

Dispare cîteva clipe în dosul colibei, s'arată iar, se întoarce cu spatele și rămîne cu grumazul întins în întuneric.

Însfîrșit se așează jos, lângă foc; dar după pușin timp sare ars și — încordîndu-și iar grumazul — ascultă...

Deodată, în cercul strîmt de lumină, se infiripă încă o umbră: o fată.

Cu mîna dreaptă apăsată pe sîn... cu capul ridicat spre flăcău... El o prinde cu brațul de mijloc și o împinge ușor spre colibă. Fata intră dreaptă, flăcăul s'apleacă pușin dela mijloc. Linia șoldului, picioarele, clubotele, se văd încă luminate de foc; dar în aceeași clipă ese din nou la iveală, în prelungirea picioarelor, trupul întreg. Flăcăul privește lung în întuneric...

Și încă o umbră — a treia — în'unecă lumina focului: Un moșneag, cu luleaua în gură, cu suman larg între umere. S'așează cu greutate jos, apucă un cărbune cu mîna, îl joacă grăbit în palmă și-l pune în lulea.

Flăcăul îl urmărește cu fața întoarsă, schimbă de cîteva ori din picioare, apoi se așează și el jos, drept în ușa colibei.

Moșneagul se ridică din nou în picioare, își scoate cu oarecare grabă sumanul... îl cercetează cu luare-aminte pela guler, pela subsuori, apropiindu-se tot mai mult de foc. Apoi îl îmbrază pe mineci, stringînd bine parte peste parte și, tihnit, se lasă iar jos și se culcă pe o coastă. Trupul l se învâluie în întuneric. Numai capul, sprînjnit în palma stingă, se deslușește în bătaia focului. Luleaua o ține în colțul gurii, iar cu mîna dreaptă arată stăruitor înspre via vecină. Într'acolo două focuri apropiate ridică în văzduhul întunecat flăcări înalte și subțiri, ca niște mlădioase reptile de aur.

Flăcăul e cam cu spatele către oaspete. Flacăra jucăușă îi pune umbre nestatornice cînd pe ceafă, cînd pe o ureche. Cu mișcări neliniștite întoarce tot mai mult și mai des fața înspre întunericul din ușa colibei.

Focul se potolește. Moșneagul aruncă un mănunchiu de rîpcă din grămada de alături.. Și flăcări mari se înalță iar, rupte de vînt... flori aurii și albastre se topesc în întuneric.

Moșneagul strînge sumanul mai lângă trup.

Focurile depe dealurile vecine își fac semne, clipind tot mai rar, și pe rînd se sting. Tăcerea nesfîrșită — în care și

usurul uscat și necurmat al greerilor e parcă tot tăcere — e s'îșiată într'un tîrziu de un cîntec de cocoș.

Flăcăul se întoarce mai cu dinadinsul spre colibă și clatină din cap. Pela spatele lui se mișcă o mogildeață nelămurită. Flăcăul tresare și se ridică, drept, dela mijloc. Spatele lui larg face un zid; pe după el mogildeața se strecoară ageră, în patru labe și se pierde în întuneric...

Focul abia mai pilpe, cu flăcări scurte și albastre, din cîteva vreascuri. Flăcăul se culcă iar; întoarce capul puțin către foc, sculpă din colțul gurii, cam înspre partea moșneagului, își pune o mîna căpătău, cealaltă peste ochi și... rămîne nemișcat.

Ciupercile.

Am cumpărat azi ciuperci. Baba Maria le cercetează cîtva timp în tăcere. Aplecată dela mijloc, zbuclumată de o tuse fără leac, baba e totuși oriînd gata să pâlăvrească cu spor și cu haz. După cîteva clipe rupe tăcerea, vorbind repede și pe nas. Ca de obicei, n'o înțeleg dintr-o dată.

— Ce spui, mătușă?

— Aestea-s ciuperci de vie...

— Cum „de vie“?

— Da, ciuperci de vie, nu de cele de pădure... Doamne, multe mai erau în vie, la Zăvoeni!

— Da' și pe acolo ai fost?

— Ei!... am fost... cînd eram și eu fată mare...

Bătrîna rămîne o vreme tăcută. De cîteori îmi pomenește de tîneretă el, fac o sforțare neizbutită să văd în închipuire o fată bălae, dreaptă și subțire, în locul băbuței cu fața brăzdată și înegrită, cu ochii albastrii-ștersi, cu trupul strîmbat dela mijloc.

— ...Da' pe atunci, urmează după o vreme baba Maria cu vorba ei pripită, nu știam sama ciupercilor, până n'a venit dela vie, într'o dimineață din Săptămîna luminată, părintele Ion...

— Popa din sat?

— Nu... Părintele Ion, din tîrg, dela Sfintu-Neculat. Venea el des dela vie, că-l era tare urît acasă, de cînd îi murise preoteasa, cucoana Leonora, tînără-tinerică, Dumnezeu s'o erte...

— Da' unde-ai găsit ciuperci de-astea, Mărioară? mă întreabă părintele, — că a jusesem vre-o două devale, la cramă

— În deal, părinte, zic eu. Sînt multe, de nu le poți culege. Numai, nu știu.., or fi bune?..

— Ira.. Mărioară! face părintele. Hai cu mine, că te învăț eu să cunoști ciupercile bune de cele veninoase, de nu le-î mai uita niciodată...

Baba Maria sloboade un oftat, care se sfîrșește într'un acces de tusă. Cînd se potolește, reia cu glas mai trăgănat:

— Și am pornit amîndoi în deal, prin spini și prin tufe, pînă hăt departe, la marginea pogonului.. Și acolo, și-a prins părintele Ion antereul în briu și a cules poate o dimerlie de ciuperci..

Baba Maria își urmărește un răstimp în tăcere firul amintirilor. Mîile ei uscate curăță mecanic ciupercile, purtînd cu îndemnare cuțitul. Iar la urmă, drept încheere, se întoarce fără veste spre mine și zice:

— Hei, duduiță dragă... Ciuperci bune ca acelea n'am mai mîncat eu de cînd sînt...

ÎN TRAMVAI

Cantalupul.

Am cutreerat tot tirgul, în căutarea unui cantalup. În toate prăvăliile capăt același răspuns:

— S'au trecut.

Se întunecă; am obosit de tot. Mă sui în primul tramvai, care trece spre casă. Cum pășesc înăuntru, mă izbește un parfum de cantalup.

— O fi un fenomen de auto-sugestie, îmi zic. Și lupt să găsesc și eu un loc. Cu greu izbutesc să mă insinuez pe o margine de bancă, între două cucoane bătrine, care-mi aruncă — una din dreapta, cealaltă din stînga — cite o privire ascuțită.

Ridic ochii. Visez? Pe banca din față un flăcău ține cu mare grijă pe brațe un cantalup, — drept în fața mea! Și miroase, de te ametește. Am rămas cu ochii acolo. Flăcăul, modest în portul lui țărănesc, și cam stînjenit de lumea cea multă, îmi pare lesne de abordat. Pîndesc un moment prielnic, să-l întreb dacă nu vinde cantalupul. În picioare, lângă mine, e un domn elegant și prezența lui mă jenează... A, se duce! Mă aplec puțin, ca să mă mai apropiu, să pot vorbi mai ușor. Băetanul tocmai se uită spre mine. Cucoana din dreapta mi-a urmărit — se vede — privirea stăruitoare și a înțeles toată manevra. O aud că face un *hm!* reprobativ. Mă trag repede la locul meu și simt că mă înroșesc. Acum, după prima ezitare, îmi vine și mai greu să formulez întrebarea, și apoi mi-e și frică să nu-mi răspundă băetanul cine știe ce vorbe urâte, în auzul tuturor.

În picioare, printre bănci, lume multă. Trebuie să fac adevărată gimnastică cu capul, cu gîtul, cînd într'o parte, cînd în alta, ca să nu pierd din vedere cantalupul.

La fiecare haltă mă uit, cu ochii măriți de grijă, dacă nu se coboară flăcăul. Dar, după cum stă de liniștit, are aerul că merge departe, — în orice caz mai departe decît mine. Mai am vre-o două halte, până acasă. M'am hotărît: Cînd o fi să mă cobor, mă ridic mai din vreme, mă strecor pe lângă el și-l întreb discret, dacă nu vinde cantalupul... Da, așa e bine.

Cucoana din dreapta se scoală, să se coboare. Respir mai ușor... Apropierea ei mă obseda. Abia acum îndrăznesc s'o privesc în față. Trebuie să fie tare „smolită“, judecînd după nas, depe care toată pudra s'a scuturat. Ochii mici și tscoditori mă măsoară încă odată din cap până'n picioare. Buza de sus i se ridică puțin într'o parte și descoperă un dinte sin-guratic și negru... Nu cumva mi-o fi zîmbind?

Nu!

Sprînjîntă în umbrelă, s'apleacă spre flăcău, îi șoptește ceva în grabă și-l strecoară o hîrtie de cinci franci, pe care o avea foarte la îndămină. Apoi umflă cantalupul și se îndreaptă cu precauție spre ușă, de unde mai întoarce odată capul spre mine, — ca să-mi arate dintele...

Conversație.

Vecina mea din dreapta are o figură tristă și duloasă de madonă. Ochii, plecați în jos, învalue cu o privire caldă un mototol alb și grăsuț... un cățel de rasă, ghemuit în brațele stăpînă-sa. Botul nu l se vede, înfundat adinc în cutele rochiei; iar coada e înfășurată în feldefel de oblojeli: niște flaneluțe albe, o batistă, o mănușă de lînă...

O doamnă tinărară, depe banca din față, privește cu interes la vecina mea, ridicînd foarte sus sprincenele subțiri, ce se arcuesc ca niște trăsături de condeliu deasupra ochilor albăstrui și mereu mirați.

După o vreme se apleacă puțin înainte și întreabă confidențial:

— I-ați tălat coada ?

— Da l suspină vecina mea ; și îndepărtează puțin mănușa și batista. Uitați-vă ce mult singe pierde, urmează ea arătînd flaneluțele îmbibate de singe. Sînt tare îngrijată... Numai eu știu cîte nopți n'am dormit, până m'am hotărît.

— Nu-i nimic, Doamnă, o mîngie înțeleghătoare noua cunoștință. Cenușă ! Puneți-i cenușă, că se vindecă numai-decît... și iod !

— Iod i-a pus doctorul, înghină cu glas sfîrșit stăpîna victimei.

— Așa... atunci e bine. Puneți-i și cenușă. Cenușa e foarte curată, știți... fiindcă e arsă... Și noi ținem la ai noștri, dar punem cenușă și se vindecă numai-decît.

— Mulțumesc, Doamnă. Cine știe cît o să sufere... Și cînd mă gîndesc că săptămîna asta trebuie să le tae și celorlalți doi...

— Adică de ce trebuie numai-decît să le-o tae ? intervine un domn cam în vîrstă, din stînga, întorcîndu-se brusc.

Doamnele rămîn amîndouă cu ochii la el, foarte surprinse de o astfel de întrebare neașteptată.

— Noroc că n'au și copiii coadă ! urmează domnul. Le-ați tăia-o, desigur, ca să aveți ce jeli pe urmă..

Romeo.

Cînd izbutesc să-mi capăt un loc în vagonul ticsit, ca de obicei, cad în plină conversație picantă :

— Ei, și zici că acum a lăsat-o ?

— Da, a dat Dumnezeu. Cît nu-i bătusem capul: ce poate să fii tu așa prost ? Să te fii de o femeie cu cincisprezece ani mai mare decît tine ?

— Ce tot spui ? Eu nu-i dădeam cît lumea patruzeci de ani..

— Nu-i dădeai, înainte de războiu. Da' la s'o vezi acum, mai de-aproape și... cînd nu e dreasă !

Mă uit la vecinele mele. Cea din stînga e mică, brună, încă tînără, cu nasul ascuțit. Cînd tace, își strînge gura disprețuitor și atunci buzele ei subțiri se confundă într'o singură fâșie îngustă, foarte roșie, ca o panglicuță.

Cealaltă, depe banca din față, e cam între două vîrste, blondă, cu increștături ușoare în evantaiu la coada ochilor. Între gît și obraz se cunoaște bine că puful de pudră a întirziat cam mult. Adeseori deschide gura, să răspundă ceva, dar n'are vreme, că prietna i-o ia înainte :

— Ei, ce să-ți spun ? Parcă înebunise băiatul ! Ce nu-l aducea, ce nu-i făcea ? Și ea, tot nemulțumită. I-a cumpărat, numai cît știu eu, vre-o trei lnele, o brățară groasă de aur, o poșetă de argint.. Ce poșetă ? Un sac, dragă, — poșeta cea mai scumpă și mai mare, pe care a găsit-o la magazin. ;

— Apoi cînd e dragoste la mijloc..

— Ia lasă-mă, soro, cu dragoste de asta ! Să se înstrăneze el în așa hal de noi, rudele, unde s'a mai pomenit ! Noi parcă nici nu mai existam.

Conversația vecinelor mele e din ce în ce mai însuflețită și deșteaptă interesul celor din apropiere. Cu deosebire foarte atentă e o domnișoară de lîngă mine, a cărei față albă și roză și ochii mari rotunzi, păstrează o neschimbată expresie de păpușă.

— Stai să vezi, să-ți spun și eu ceva, zice doamna cea blondă. Eram într'o zi la madam' Zamfirescu, — știi, la Tințuța, vara Dumitreștilor. Și cum sta ea în dreptul ferestrei, numai ce-o aud :

— Cine o fi, dragă, băiatul ăsta ? Tare pare gospodă și detreabă. În toate zilele îl văd trecînd cu pachete spre casă..

Mă uit și eu pe geam. Cine crezi că era ? Romeo, dragă ! Romeo, cu un pachet mare de slănină în brațe, ca de

vre-o trei kilograme. Se uită Zamfirasca mai bine: Slănină era, slănină afumată...

— Ei, poftim! Și de cînd îl rugam de slănină și eu, și Mitică! Cu siguranță că la ea ducea slănină... Da'... unde-am ajuns? Ia uite, am trecut de Piață! Era să mă tot duc...

Vecina mea se ridică grăbită, trage cureaua clopoșelului, apoi se apleacă ușor la urechea tovarășei din față:

— Eu i-am despărțit. Am făcut tot posibilul, — era în interesul lui... Am dus pe Nedelcu pela ea, l-am rugat să-l facă curte și... s'a prins. *Au revoir*, dragă Sophie! Nu uita să veniți mine seară cu Ortansa. O să fie și Romeo la masă...

Busulocul.

Pusesem un picior pe scară, gata să mă sui în vagon. Prin aerul cald și îmbălsit trece o adiere de mireasmă înviorătoare. Până să-mi dau seama de unde vine, mă trezesc împinsă jos depe scară și o fată blondă, slăbușă, cu capul gol, îmi trece înaintea, ținînd strins la sîn un mănunchiu de busuioac.

Înăuntru ne nimerim tocmai alături. Tramvaiul vechiu pornește scuturindu-ne, ca o căruță fără arcuri. Mirosul de busuioac umple în curînd tot vagonul. Ași vrea să strivesc în palme mănunchiul cu boboci verzui și mici... Aș vrea să-i sorb, până la îmbătare, mireazma.

M'a invins ispita.

— Da-mi, te rog, și mie o rămurică...

Fata stă cîteva clipe nemișcată, ca și până acum. Apoi, încet, cu mirare, cu părere de rău parcă, alege un fir înflorit și mi-l întinde în silă.

Ași vrea să-i dau și eu ceva, dar o simt așa de împletită, că oprește orice apropiere.

Conducătorul se îndreaptă spre noi.

Dacă i-ași oferi vecinei mele un bilet?... Mă tem să nu mă refuze... Nu mă pot hotărî. Mă gîndesc, privind în jos. Ochii mi se opresc pe gnetele ei prea mari, din piele groasă de ciubote și care rid pela toate cusăturile. Privirea mi se arcă pe ciorapii cenușii în sus. În poală, pe fusta care și-a uitat de mult culoarea, a apărut un carnet de lucrătoare, cu scoarțele roase. În carnet, strînși cu grijă, doi franci noi.

Mă hotărâsc și întind cu grabă conductorului o birtle de doi lei.

— Două ? întreabă el.

— Două.

Zimbind stinjenită întind vecinei mele un bilet.

Mina ei întirzie să se miște... fata e paralizată de nedumerire. În sfârșit ia biletul și pentru întâia oară îi aud gâsul neprietinos și răspicat:

— Mersi !

Fața ei slabă, palidă, de paloarea cenușie a blondelor a nemice, rămâne posomorită și rigidă. Ochii copilăroși și îmbătrîniți totodată, țintesc îndărătnic un punct de pe banca din față.

Tramvalul, clătîindu-se tot mai tare, urcă la deal, spre marginea orașului. Au rămas puțini pasageri. E cald și liniște. Gîndurile se împletesc în voe, în țasătura luminoasă ori joacă în legănări domoale.

Simt o scuturătură bruscă și tramvaiul se oprește în apropierea unei fabrici. Un glas neașteptat de dulce și de sfios îmi șoptește foarte aproape:

— Vă mulțumesc !

Și tovarășa mea de drum, cu fața rumenită puțin, cu ochii întineriți de un zîmbet blînd, se îndepărtează, lăsîndu-mi pe genunchi întreg mînunchiul de busuioac...

Lucia Mantu

Pământul se roagă

Bu sînt un călător.
Mi-i trupul vlăguit de vînturi și de drum
Incît nici rănile adînci nu m'ă mai dor.

Acum,
Cînd umbra timpului trecut s'a'ndepărtat,
Ași vra s'adoim, ca un bolnav trudit, pe-un pat
De visuri nouă...

Cerule !
Revarsă blînd răcoarea nopților
Din sinul primăverilor din tine,
Și-mi toarnă'n suflet clipe de hodină
Așa cum torni cu soarele lumină.

Dar... cugetul mi-i gol de tot ce-am plîns
Credințele pe care le-am avut s'au stîns,
Ca niște luminări aprinse'n vînt
Și nici nădejdi în mine nu mai sînt.

Cerule !
Ingroapă-mă'n tăcerea nopților
Impovorate de ntunerie
Și năruie
Pe gîndurile ce mă chinuesc nebune,
Văzduhurile tale de cărbune.

Eu sint un călător
În care nu mai arde niciun dor.

Cerule !
Auzi cum ruga mea stingheră se închină !
Inclină
De-asupra-mi îndurarea ta
De umple golul sufletului care-ți cere
Tăcere...

Ș'atunci
Mai bine,
Să nu mai simt a gândurilor larmă —
Aruncă toate trăznetele'n mine,
Că-s putred,
Și mă sfarmă !

G. Bărgăuanu

Problema indemnității de războiu

Chestiunea indemnității de războiu, așa cum este pusă azi, nu se poate rezolva. Se face din ea o problemă exclusiv franco-germană. Așa cum se pune, nu se poate obține o soluțiune, ci o dilemă.

Atât Germania cât și Franța au juridicește, moralmente și economicște dreptate. Germania oferă să plătească o sumă care, după cum vom vedea, va fi *suficientă* pentru acoperirea reparațiilor. *Dreptatea este, deci, de partea ei.* Dar Franța, la rîndul ei, cînd spune că *nu îi ajunge*, nu se înșală nici ea. În afară de reparațiuni, ea mai are și *alte* cheltuieli de războiu de acoperit, nestipulate în tratat. Neavînd, sau *crezînd* că nu are, din altă parte, de unde să-și procure fonduri pentru a le face față, Franța le cere tot Germaniei. Dacă aceste lacune bugetare nu sînt umplute, însăși existența îi este periclitată. De aceea *Franța, și ea, are dreptate.*

Iată pentruce chestiunea reparațiilor face parte din acelea, scumpe diplomaților de carieră, care nu se sfîrșesc niciodată.

Cu ocaziunea ultimei din neisprăvitele Conferințe, acela dela Paris, din 29 Ianuarie, vom încerca, în două articole, să studiem felul cum problema trebuie să fie pusă, pentruca lanțul indefinit al negociațiilor să se închidă, scăpînd pe ceață lumea de starea de frămîntare, de așteptare și de provizorat în care trăiește azi.

I

Este lesne de priceput semnificația evenimentului care, în clipa de față, monopolizează atenția generală.

Conferința dela Paris nu poate însemna decît unul din aceste două lucruri: Ori o primă concesie (căreia îi vor urma multe altele), — ori războiul.

Iată cum.

Se știe că guvernul Leygues a căzut pentrucă Anglia cerea un cabinet care se consimțea a tăia cât mai mult din creanța asupra Germaniei. Briand a luat președinția Consiliului; Franța a renunțat la o treime* din pretențiile dela Versailles. Pe de altă parte, însă, chiar așa, redusă cu 30 la sută, indemnitatea fixată este, după cum o vom dovedi-o mai jos, în afară de ori și ce contact cu realitatea. Keynes**

* Dă și chiar evaluarea d-lui Loucheur, Ministrul actual al Regiunilor liberate.

** Într'un articol recent din Manchester Guardian, D. Keynes mai numește procedeele plenipotențiarilor Antantei și: „procedee de jucători de poker” (ibidem).

privește textul discuțiilor dela Paris ca un „truc” prin care d. Lloyd George încearcă să învețe aritmetica pe d. Briand. Astfel premierul englez „a reușit” deja să-l convingă pe d. Briand că $2+2$ nu este egal cu 12, ci numai cu 8. D. Briand își pune nădejdea în elocvența sa pentru a debita, asupra acestei cifre, un cuplet acceptabil, care să-i permită să refuteze toate argumentele d-lui Poincaré asupra avantajilor pe care le-ar avea Franța dacă s’ar putea obține ca $2+2$ să facă din nou 12”.

În felul acesta, rostul întrevederii primilor miniștri aliați se explică lesne. Este primul luel dintr’un lanț mai lung de ședințe anevoioase, menite să pună, încetul cu încetul, matematicile în acord cu tradiția care se mai păstrează și astăzi în școli. Până acum foarte împede.

Un lucru însă ne nedumerește. D. Briand simulează prea bine convingerea că aceste hotăriri dela Paris vor fi definitive. Ceva mai mult, vorbește de sancțiunile, prevăzute în caz de neexecutare, cu o siguranță de natură nu numai a angaja guvernul sau parlamentul, dar, lucru mai grav, de natură a deslanșul sentimentele războinice ale populațiunii. Este drept că același Briand declară că, în caz cînd Aliații nu mobilizează și ei, va lăsa altuia sarcina de a purta un războiu, unde Franța va lupta izolat. Dar, în sfîrșit, atitudinea sa poate ușor suscita, atît panica unora, cît și ardoarea belicoasă a altora.

Dealtfel nu spunem toate acestea decît pentru a arăta cum e opinia publică aro toate motivele să creadă că acordul dela Paris ar va aplica.

Dat fiind însă că această executare nu se poate face pe cale pașnică, atît din imposibilități materiale cît și din pricina atmosferei morale care biatue actualmente în Germania —ajungem la cea de a doua semnificație posibilă a ultimei conferințe: Războiul.

Atunci, închidem ochii, amețim. Nu mai îndrăznim să mergem mai departe cu deducțiunile. Ar fi un dezastru atît de înspăimîntător, încît este de prisos să mai încercăm a-i ghici modalitățile. Instinctul de conservare ne silește să ne reîntoarcem la cealaltă ipoteză, aceea a concesiunilor. Vom încerca să arătăm cum aceasta din urmă este cea mai avantajoasă pentru ambele țări.

Și acum, să vedem care este conținutul hotărîrilor dela Paris

Germania va avea de plătit două soluri de anuități:

1) O anuitate fixă, după cum urmează: în anii 1921—22: 2 miliarde de mărci aur, în anii 1923—25: 3 miliarde, 4 miliarde în anii 1926—28, 5 miliarde în anii 1929—31 și 6 miliarde în anii 1932—33; total 226 miliarde mărci aur.

2) În cazul cînd Germania ar dori să se libereze înainte de termen, va beneficia de un scont de favoare de 8 la sută pentru primul doi ani, 6 la sută pentru anul al treilea și al patrulea, și 5 la sută pentru ceilalți.

3) În plus, va plăti o anuitate variabilă, care se va ridica la 12 la sută din totalul exporturilor. Această taxă va fi percepută de un funcționar german numit de Comisiunea Reparațiilor din totalul articolelor exportate, care va fi perceput tot de el.

4) Aceste două anuități sînt garantate de ansamblul bunurilor germane, și vor avea, în plus, ca garaj special, produsele vămilor.

5) În caz de neexecutare, Comisiunea Reparațiilor poate înălțura pe funcționarul de mai sus, și proceda ea însăși la prelevarea acestor taxe.

6) Comisiunea de Reparațiuni are dreptul de a pune în întirzire guvernul german pentru a ridica tariful vămilor, sau pentru a executa orice măsură pe care o va socoti indispensabilă.

7) Germania nu va avea dreptul să contracteze, direct sau indirect, credite în afară, fără aprobarea Comisiunii Reparațiilor. Dispozițiunea de față privește nu numai Reichul, Țările confederate, municipalitățile, ci și orice societate sau întreprindere controlată de suszisele autorități și guverne.

8) Germania nu va putea, fără aprobarea Comisiunii Reparațiilor, ridica quantumul taxelor vamale.

9) Toate anuitățile de mai sus, fixe și variabile, sînt socotite în afară de cele 20 miliarde mărci aur pe care Germania trebuie să le plătească, în virtutea Tratatului, până la termenul de 1 Mai 1921.

În rezumat, Germania va avea de plătit în total 20+226 (suma anuităților fixe) + 50 miliarde mărci aur (suma anuităților variabile, considerînd exportul Germaniei egal cu acel dinainte de războiu) = un minimum de 300 miliarde mărci aur, celace dă o anuitate medie (în care cele 20 miliarde plătibile până la 1 Maiu 1921 nu figurează), o anuitate medie de 7 miliarde mărci aur sau 8,6 miliarde franci aur. Calculată în mărci-hirtle, obținem o creanță anuală a Antantelor asupra Germaniei de 105 miliarde. Dacă apropiem această cifră de acela a rețetelor bugetare a anului financiar în curs, care e de 39,5 miliarde, vom avea un deficit de 62 miliarde pe an, la care—dacă mai adăugăm cheltuielile anuale ale Reichului care se ridică la 111 miliarde 200 milioane—vom avea un deficit total de 173,2 miliarde pe an, celace necesită o sporire a impozitelor, sau a veniturilor de 500 la sută,* sau chiar mai mult, căci o sporire a veniturilor se repercutează asupra comerțului internațional mărind astfel acuitatea variabilă (taxa de 12 % asupra exporturilor).

Și aceste cifre fabuloase nu reprezintă decît un minimum, nu numai ipotetic, dar imposibil. Într'adevăr, pentruca taxa de 12 la sută să aibă vre-un efect, va trebui, după cum toți economiștii o declară, ca exportățiunile Germaniei să crească cu cel puțin 40 la sută față de cifra dinainte de războiu de care ne-am servit în calculele noastre!

Dar să zicem că o socoteală în care se consideră media anuităților nu ar fi justificată. Să admitem că progresiunea crescîndă a acestora ar da puțină Germaniei să plătească. Să nu avem în vedere decît anul întăiu.

Vom avea 2 miliarde mărci aur (anuitatea fixă) + 1,5 miliarde (anuitatea variabilă) (am luat media între 1, 2 și 1, 7) = 3,5 miliarde mărci aur, sau 52,5 miliarde mărci hirtle. Celace însămnă, după cum observă și d. Keynes în articolul citat, „că Ministerul de finanțe german, pentru a plăti ce datorește, să-și tripleze veniturile, și în același timp să-și reducă, pe jumătate, cheltuielile: într'adevăr, aceasta este o problemă! Apoi, în anii următori, va trebui să-și îndoiască

* Deja impozitele Germaniei au crescut, în urma necesităților din timpul și mai ales după războiu (Programul Erzberger), cu 900 la sută (în Franța abia cu 300 la sută) față de cifra de dinainte de războiu (1914).

din nou venitul, și astfel, ne angajăm, odată mai mult, în sferele utopiei*.

Și aceasta, o reamintim, privește anul în care Germania va avea cel mai puțin de plătit! (tără să mai punem soldul debitor rezultând din plata celor 20 miliarde mărci aur până la 1 Mai 1921). Anuitatea medie, nu trebuie să uităm, este 7 miliarde, nu 3,5.

Iată ce înseamnă, pentru apreciatorul cel mai optimist, dispozițiunile luate la Conferința din 29 Ianuarie.

În fața acestora, duble protestări. Germania declară că nu poate plăti asemenea sume, iar Franța că aceleași sume „și nimic o tot una”. Între partidele clemenciste (Tardieu, Klotz) și partidele concesiunii (Briand, Loucheur) se dau lupte parlamentare furtunoase, care se termină nopțile la 12.

Dar, în cele din urmă, teza concesiunii triumfă, într'un chip care ar putea să pară semnificativ pentru negociațiunile ulterioare (care vor fi, fără nici o îndoială, numeroase).

D. Briand, după ce spune că este profan în materie de cifre, și că nu știe decit un singur lucru: patriotismul său de francez, — cere Camerei mină liberă pentru viitoarele negociațiuni, și pune votul de încredere. Cu o frumoasă majoritate de 363 sufragii contra 114, ordinea de zi este adoptată.

Credem a înțelege că, prin aceasta, adunarea a priceput *nananșele* și pretextele de noi concesiuni pe care le ascunde declarația formală de incompetență și demonstrațiunile vagi de patriotism ale Premierului francez. Ne permitem să sperăm că un curent în favoarea unei politici mai realiste este pe punctul de a se înălțea în Franța.

Dar, după cum vom vedea mai încolo, chiar dacă acest curent începe să se nască, obstacolele și reacțiunile nu sînt negliabile și de aceea, ne mulțumim să sperăm și să urmărim mai departe problema.

II

În acest scop, credem că nu e inutil să scrișăm, în câteva trăsături, *teoria franceză* și *teoria germană* a Indemnității de războiu*.

A. Teoria franceză pleacă dela un fundament foarte clar. D. Rist, care o combate,** o formulează astfel: „Capitalul Germaniei se ridică la atîtea miliarde, venitul său la atît. *Să ni le verse!* Acest raționament foarte simplu pare că răspunde la orice dificultate care s'ar ivi*** și „Garanțiile unui creditor nu sînt oare egale cu averea însăși a debitorului? Nu este sigur că unii din negociatorii Tratatului să nu îi împărtășit acest sentiment****. Într'adevăr d.

* Bun înțeles, *Teoria germană* se referă la o indemnitate pe care Puterile Centrale își propuneau să ceară, în plină victorie, dela Antantă.

** În *Finances de Guerre de l'Allemagne*. D. Rist, dest' profesor la Universitatea de Drept din Paris, nu îl punem în categoria teoriilor franceze, pentru că d-sa este poate singurul care combate lără rezervă concepțiunile guvernanșilor (actuali și trecuți) asupra indemnității germane.

*** Op. cit., p. 226.

**** Op. cit., p. 227.

Ministru de finanțe Klotz într'un discurs în parlament, se întreabă: Ce sume Germania poate consacra indemnității? O va plăti-o, în parte, cu *excedentul producției sale asupra consumației*, excedent care înainte de războiu se ridica la 10 miliarde de mărci.

Dar să ne gândim puțin, ce înseamnă acest așa zis „Excedent al producției asupra consumației”. Înseamnă pentru d. Klotz economiile Germaniei, *Plasamentele de capital*. Or, se știe că acest plasament este departe de a constitui o operațiune de consumație, ci dimpotrivă, una *creatoare de venituri nouă*, mai ales că Germania era patria plasamentului pe termen lung, al întrebuintării economiilor aproape exclusiv în finanțarea de întreprinderi industriale. Așa încît dacă există, în averea unei țări, o porțiune care să fie *eminamente inezisabilă* (deci cu riscul ca toată producția națională să înceteze), apoi acela este *capitalul plasat*. Așa încît procedeul d-lui Klotz, pe lângă că introduce o formulă contestabilă, dar se atinge de cea mai intangibilă parte a *capitalului* (nu a venitului) unei țări.

Să vedem acum care sînt cifrele pe care Germania le poate plăti. „Cifrele”—spune d. Klotz—„pe care le vom cita vor fi cifre apropiindu-se de realitate, impoziții plauzibile”. Să le vedem. D. Klotz nu cere decît 13 jumătate miliarde mărci aur pe an, iar d. Loucheur se hotărăște pentru numai 18 miliarde de mărci aur pe an!

Cum se explică această „psichoză de războiu”, conform unei expresiuni cu care Francezii califică toate contra-propunerile germane?

Să fie, cum cred revistele americane, un „parti-pris” de iluziune? Sau poate explicația o vom găsi, cum spune d. Rist,* în următoarele melancolice cuvinte ale lui Léon Say: „Spiritul public a făcut, în materie economică, mult mai puțin progres în Franța decît oriunde alurea.”

Credem că teoria franceză a indemnității are ca suport psihologic întreg regimul politic și economic al Republicii.

Această țară, care la 1789 a învățat pe celelalte catechismul Democrației, cu timpul, și l-a uitat pe al ei. În locul democrației faptelor s'a substituit acela a *Discursului*. Azi, teoreticianul indemnității nu este gânditorul, ci oratorul insufletit de preocuparea sufragiilor și a aplauzelor. Într'un cuvînt, „*Făgduitorul de trilioane*”. Aceasta pentru regimul politic.

Pentru cel economic, Franța, de vre-o șase ani, a făcut mari progrese în sensul evoluției marxiste. Mișcarea de expropriere a micului capital în beneficiul celui mare, mai înceată ca în alte țări, a căpătat, de la războiu încoace, o viteză din ce în ce mai accelerată. Clasa socială a marilor syndicate industriale, marele „profitor” al războiului, este lezată în interesele sale de concurența germană. Interesul particular al acestei clase este o Germanie „zdrobită economicște”. Or, ce alt mijloc mai bun pentru a o pune în „stare de inferioritate economică” decît acel al plății de „trilioane-aur”?

Alăturînd mentalitatea omului politic de acela a marelui capitalist (care adesea sînt una și același persoană),—vom avea explicația psihologică a teoriei franceze a indemnității de războiu.

* Op. cit., p. 27.

** În Introducerea primei edițiuni a „Valutelor sirăne” de Loucheur.

Cităm cîteva pasagi din literatura chestiunii.

„Este oare admisibil” — scrie d. Poincaré — „ca Germania să dea peste 3,6 miliarde pentru pensionații săi, cită vreme nu ne dă nimic pentru ai noștri?”, și mai departe:

„O țară învinsă este obligată să-și restrîngă serviciul transporturilor” (1). Apoi, vorbind de activitatea întreprinderilor de construcțiuni, d. Poincaré declară: „Azi, cînd Germania nu și-a recuparat încă pierderile de vieți omenești pricinuite de războiu, nu ne putem explica graba de a construi case atîta timp cît sute de Franceji n'au de lo:”.

Intr'alt număr din Revue des Deux Mondes, auzind că Germania s'a pus, iar, pe muncă, și că noi progrese economice sînt posibile, rostește aceste cuvinte ciudate: Cu atît mai bine pentru Germania. Nu avem suferința așa de josnic încît să ne pară rău de prosperitatea ei.

Un alt pasagiu din articolele d-lui Poincaré, ne dă prilejul să vorbim despre faimoasa teorie a „cumințirii Germaniei”. Aliații cred că este în înaltul interes al Umanității ca Reichul, sub controlul lor, să-și modifice anumite aspecte din structura sa internă. Ideia este, în principiu, și justificată și necesară. Dar trebuie să se distingă. Sînt schimbările care nu atîrnă decît de bunăvoința și bunăcredința Republicii Imperiale. Altele, însă, fructul unei evoluțiuni de sute de ani, nu se pot face dintr'o trăsătură de condeie parafată la un colț de pergament.

Se știe, de pildă, că Germania era patria socialismului de stat.^{**} Poporul, puțin sensibil la inegalitatea politică, ținea habotnic la democrația averilor. Între săraci și bogați, Statul a fost întotdeauna un personaj intermediar și protector. Bunele sale ofiții erau puse în slujba conservării egalității dinaintea Banului. Socialistul de stat Wagner construiește teoria *socială* a Impozitului. Din rețeta bugetară totală a Germaniei, 53 la sută consta din operațiuni industriale și comerciale. Spre deosebire de celelalte state, în genere abstentioniste, Germania era un stat gospodăr, interesat la economia privată a particularilor. De altfel etatismul acestei țări este în deosebire cunoscut. O pildă, între o mie, este în felul cum au fost făcute faimoasele 12 împrumuturi de războiu. După cum o remarcă un economist francez, ele au avut mult mai puțin caracterul de operațiuni de speculație financiară, decît de *bătălii de câștigat*. Se exalta patriotismul subscriitorului; nu se lîngușa gusturile capricioase ale clienței.

Toate acestea ne arată că în Germania, între stat și cetățean, avea loc un schimb de relații care nu era exclusiv juridic, ca în

* În cronică sa bimensuală din Revue des Deux Mondes.

** În criticile aduse socialismului de stat se amestecă cele două aspecte ale chestiunii: a) cel exterior derivă din faimosul „Geschlossene Staat” al lui Fichte, numit de asemeni și „Principiul Antarhiei”. Această concepțiune este contestabilă. Dar în celălalt privește cel de al doilea aspect, cel intern, este foarte justificat, căci nu e o construcție apriorică, ci sintetizarea teoretică a unei stări de fapt. Socialismul de stat în Germania nu este o doctrină, ci o situație. Fructul unei evoluțiuni istorice speciale, el alcătuiește unica formă de democrație posibilă în Germania; nu numai Kaiserul, dar chiar și majoritatea republicii actuală e în păstrează ca ceva „specific german”. Vom vorbi mai pe larg de aceasta într'un articol viitor.

alte țări. Pe lângă dreptul legal se cerea sau se oferea *ceva în plus*, ceva cu caracter *moral*: dar „moralmente obligatoriu” este, foarte ades, o sancțiune mai riguroasă decât „juridicește necesar”.

De acela, în țara socialismului de stat cuvântul *favorare* acordată de guvern particularilor (cași acel invers de sacrificiu, Opfer, Reichsnotopfer) nu are același înțeles ca în țările unde domnește concepția „Statului-jandarm”.

Cînd d. Poincaré, cu privire la cumpărarea de alimente făcută de stat pentru a le vinde subț preț funcționarilor, scrie:

„Iată pe statul debitor ocupat cu acordarea de *favoruri* naționalelor în dauna creditorilor!”

Cînd d. Poincaré scrie aceasta, d-sa judecă franțuzește un lucru specific german.

Dacă totul s'ar mărgini la o simplă neexactitate științifică, nu ar fi nimic. Dar aceste rînduri trebuiesc puse în legătură cu întreagă teoria „Cumințirii”, a modificărilor de adus în structura internă a Republicii Imperiale. Or, etatismul economic al Reichului, este unul din elementele vizate de reformă.

Singura parte mai superficială, singurul factor care se poate modifica este mentalitatea pangermanistă a aristocrației. Incolo nu se mai poate schimba nimic. Socialismul de stat este forma specifică pe care Democrația o îmbracă în Germania. A-l distruge, înseamnă a distruge însăși democrația. Insufișit, și mai puțin justificată este, „reforma economică” sau „l'écrasement économique de l'Allemagne”.

Așa dar: *nici aristocrație, nici democrație, nici economie*. Iată ce înseamnă teoria „cumințirii Germaniei”. Justificarea sau legitimitatea sentimentelor care au pricinuit-o nu ne interesează. Ne mulțumim să constatăm că se razimă pe o inexactitate științifică, pe o imposibilitate economică.

Să vedem acum concepțiunile, argumentele și procedeele acestora pe care i-am numit „Făgăduitorii de trilioane”.

D. Rist, în ultimul număr din Revue d'Economie politique, îi stigmatizează cu vorbe aspre. E de ajuns să spunem că îi face responsabili de întârzierea care se aduce lichidării chestiunii reparațiilor. D-sa spune precis că acești bărbați de stat au tot interesul să amîne cît mai mult dezlușia care va fi pricinuită în public de contrastul dintre cifrele adevărate și cele aplaudate odinioară.

Iată argumentele prin care d. Loucheur ajunge la suma de 18 miliarde de mărci aur pe an.

Constatînd că posibilitățile de plată ale Germaniei depind de excedentul exportărilor asupra importărilor, d. Loucheur fixează acest excedent la suma de 18 miliarde mărci aur pe an. Cum? Foarte simplu: „18 miliarde în aur reprezintă aproximativ 6 miliarde din toate de război”.

D. Rist pleacă dela ipoteza că această cifră de 6 miliarde ar

* „De care formulă” — spune d. Rist (op. cit., p. 238 n.) — „nici chiar eminentul nostru coleg și amic H. Hauser (d. Hauser este profesor la Sorbona) nu s'a putut feri de a fi sedus (în Action Nat. 1920)” Ne simțim măguliți că ne înțilim în aprecieri cu un economist de talia d-lui Rist. Celuilor va găsi într'un număr trecut al „Vieții Românești” analizată concepția d-lui Hauser.

fi plauzibilă." Totuși, „o metamorfoză a celor 6 miliarde în 18, printr'o lovitură de hagetă de dialectică parlamentară, — iată un lucru greu de admis”^{..} Și, mai departe: „d Loucheur simțea bine toată dificultatea problemei. Deaceia spunea: „nu refuz obstacolul”. Intr'adevăr. Il privea în față, cu vitejie. Dar îl reducea, în prealabil, cu două treimi.”^{...}

Un alt procedeu este acel al mirajului dobânzilor. Astfel. Dă-torește Germania 226 miliarde? Numai de cît i se scad dobânzile presupuse, și suma se reduce, dintr'un condeiu, la 50 miliarde. Așa face, de pildă, d. Poincaré în „Lettres libres” (Le Temps, 7 Februar). Cîte odată, însă, se merge și mai departe. Astfel, d. Klotz, în discursul său din 9 Februarie, declară Camerei că „aceste 50 miliarde, calculate cu dobîndă compusă, reprezintă în realitate cele 5 miliarde vîrsate de Franța Germaniei în 1870: nici mai mult, nici mai puține (aplauze prelungite)“.

Nu ne mai rămîne decît să calculăm și pentru aceste ultime 5 miliarde căreî sume reale corespund, scăzînd dobînzile, și așa mai departe, pînă vom ajunge la „nimic, cu care indemnitatea fixată la Paris, e tot una“.

Alt procedeu, invers. Cele 50 miliarde ale d-lui Poincaré sînt puse de d-sa (Revue des Deux Mondes) și de d. Herbette (Le Temps) față în față cu propunerile Contelui de Brakdorf Rantzau, și se conchide că acestea din urmă erau mai favorabile Franței decît cifrele dela Paris. Dar cum 80 miliarde pot face mai mult decît 226? Foarte simplu. Se omite să se atragă atențiunea că Conte de Brakdorf-Rantzau le stipula *fără dobîndă*. Astfel, cînd dobînda incurcă, este trecută sub tăcere.

Alt argument. Se ia ca pavăză opiniunea unui om favorabil Germaniei. De astădată nu German, ci Allat. E vorba de un articol al Economistului italian Luigi Einandi din Milano, intitulat: „Enigma indemnității germane” (Corriere della sera). A-esta, vorbind de absurditatea logică pe care stă teoria allată a indemnității, scrie:

„Trebue să se decidă: sau vrem ca indemnitatea să fie *plătîtă*, sau atunci ne este frică de mărfurile germane și vrem ca ele să rămînă în Germania.. *Trebue să alegem între aceste două programe* — a vroi să le realizăm pe amîndouă deodată este un non-sens“.

D. Herbette (Le Temps, 9 Febr.) deodată travestește gîndirea scriitorului italian, formulînd astfel fraza subliniată mai sus: „Trebue să alegem între cele două riscuri!” — Apoi o denaturează complet, adăogînd:

„In realitate, dacă se continuă logicește și pînă la capăt gîndirea d-lui Einandi și dacă aplicăm Franței deducțiunile d-sale, se ajunge la rezultatele următoare: Dacă Alianții favorizază desvolta-

* Deși nici-o previziune nu o legitimează. Înainte de războiu, balanța comercială a Germaniei era în deficit. Poate că după războiu să devină activă. Keynes, în „Consec. ec. ale Tral. din Versailles”, după un examen amănunțit și optimist al condițiunilor comerțului exteriilor german, ajunge la o cifră maximă de 2 miliarde mărci aur la care s'ar putea ridica acest sold pozitiv. Dar de atunci lucrurile s'au schimbat. Același autor, în articolul din Manchester guardian, semnalat mai sus, spune că actualmente Reichul are din nou o balanță comercială negativă.

^{..} Op. cit., p. 269.

^{...} Op. cit., p. 269 notă

rea exportărilor germane, Franța va putea fi plătită, dar va fi ruinată de concurența Germaniei. Dacă Aliații, dimpotrivă, pun pedici acestor exportări, Franța va fi ruinată de insolabilitatea Germaniei. În ambele ipoteze Franța va fi ruinată”.

Ar reeși de aici că d. Einand consideră că prosperitatea unei țări aduce ruina celeilalte. Inșă dacă citim articolul, vedem cum apreciază d. Einand o expansiune posibilă a exportului german:

„O doresc din toată inima, pentru că tot ceace sporește avușta țărilor străine are repercusiuni în folosul nostru, iar nu în detrimentul nostru”.

Inșă ziarul oficios are nevoie ca pretinsa „dilemă” a economis-tului italian să se traducă prin alegerea între 2 ruine, pentru a spune:

„Dacă este așa, nu avem decit un singur lucru de făcut. Să ne „dăruștim asupra Germaniei cit mai curind, să punem mina pe ga-juri la ea acasă și să o silim să lucreze sub un control neinduple-cat până la achitarea completă a datoriei. Căci, dacă trebuie ca „orice preț ca o țară să lasă ruinată din această aventură, Franco-jii, o putem afirma d-lui Einand, nu vor tolera ca victima să „fle ei”.

Inșă, toate cele spuse până acum nu constituie decit fașada lu-crurilor, ceiace se vede. În realitate, teoria franceză a indemnității de războiu se explică prin două cauze fundamentale:

- 1) O eroare științifică, o interpretare greșită a legilor econo-mice.
- 2) Interese de clasă lezate.

Chestiunea indemnității de războiu este o problemă economică nouă. Nu că fenomenul nu ar mai fi existat și înainte. Dar suma la care se ridică reparațiunile actuale nu are nimic comun cu cele cu-noscute până acum. Falmoasele 5 miliarde dela 1870 au putut fi plătite din sumele lichide de care dispunea Franța în momentul acela. Era o plată, desigur, considerabilă, dar analoagă, ca natură, cu ori-care alta.

Azi, indemnitatea de războiu nu se mai poate plăti decit cu serviciu, cu munca populației. Toți economisții franceji, engleji și americani recunosc că numai cu mărfuri se poate achita. Or, mărfurile revin la serviciu.

Cu toate că această afirmațiune ni se pare incontestabilă, cre-dem totuși necesar să introducem o mică preciziune, pentru a evita o obiecție. S'ar putea spune. O sumă, oricît de mare, poate fi plătită, chiar în întregime, în numerar. Iată cum.

Să presupunem că Germania, din exportări, își procură trate asupra Statelor Unite, unde biletul de bancă este rambursabil. Aceste devize le schimbă pe aur pe piețele americane, și metalul, astfel ob-ținut, este expedit în Franța.

Iată cum se poate ajunge la convingerea că indemnitatea de răz-boiu s'ar putea plăti în aur, iar nu în mărfuri.

În fond, e un sofism.

Să ne gândim puțin ce s'ar putea face cu numerarul metallic in-trat în Franța. Toată presa va spune: El ne va sluji la asanarea circulației fiduciare.

Creдем că nu. Pentru a se modifca circulația internă, ar tre-bui ca metalul importat să se substituie unei sume întreită de hirtle monedă. Or, un fenomen de această natură nu poate avea loc. Can-titatea de metal pe care ar plăti-o Germania nu are acces pe „piața

monetară". Cimpul său de activitate este exclusiv pe „piața produselor”, pe piața bunurilor.

Banii rezultați din plata reparațiilor au o trăsătură distinctivă. Ei sînt afectați unui scop unic: reparațiile. Această destinație exclusivă îi va absorbi imediat, automatic; cu ei se vor cumpăra produsele necesare despăgubirilor.

Dar, cea mai mare parte din mărfurile necesare acestei operațiuni nu se găsesc în Franța. Va trebui să se procedeze la noi importări. Și, astfel, aurul, de-abea intrat, va eși din nou afară. În locul lui vor veni mărfuri străine.

Singura deosebire va fi că aceste mărfuri, în loc să fie germane, vor fi pur și simplu străine.

Rezultatul se traduce printr'un dublu dezavantaj pentru cele două țări. Pentru Germania, dificultăți pentru găsirea debușurilor sigure pe care le-ar fi avut în Franța. Pentru Franța, dificultățile germane se traduc prin nesiguranța plății, care va fi dependentă de debușurile noi găsite de Reich. Plus inconvenientul, pentru consumator, al urcării prețurilor.

Cit despre clasa marilor producători protecționiști, rezultatul ar fi indiferent. Le este egal dacă mărfurile importate sînt germane sau aliata. Singurul lucru care îi preocupă este ca să nu intre în Franța marfă străină concurentă.

Dacă marile sindicate industriale ar ști, în mod sigur, că o indemnitate de războiu nu se poate plăti *decît cu mărfuri*. Ite ele germane, aliata sau neutre, nu ar sta un moment la îndoială. Interesele lor de clasă, mai importante decît cele generale, îi vor sfătui să renunțe la orice indemnitate.

În sensul acesta, d. profesor Taussig, delegat american la conferința păcii, povestește în „Germany's Reparation Payments” că „un om de stat francez dintre cei mai distinși, al cărui nume, dacă ar fi liber să-l spun, ar avea multă greutate, zicea, în cursul unei discuțiuni unde se făcea aluzie la inevitabila expansiune de mărfuri străine în Franța: dacă previziunea se realizează, *vom pune capăt reparațiilor*”.

Daș, aceasta numai în cazul cînd ar fi bine stabilit că o indemnitate nu poate fi plătită decît în mărfuri. Marele capitalism însă, este convins că ea se poate plăti și cu numerar.

Această eroare de ordin științific are repercusiuni practice de o mare gravitate. Ea constituie cauza fundamentală a întîrzierilor fără sfîrșit a chestiunii Reparațiilor.

Intr'adevăr, Germanii au văzut unde este partea slabă a discuțiunii, și o speculează cit pot. Și-au dat seamă că negocierile, duse de reprezentanții marilor sindicate, nu se vor încheia oiciodată dacă propunerile germane le ar leza interesele de clasă.

Atunci, oferă cu generozitate să plătească sume enorme în mărfuri, știind prea bine că asemenea oferte vor fi cu siguranță refuzate. Și astfel, discuțiunile, conferințele, convorbirile sînt tîrăgînite în defînit.

Iată cum ajungem la rezultatul neașteptat că, dușmanul cel mai mare al unei prompte restabiliri a siguranței europene, a unei soluționări rezezi a chestiunii reparațiilor, este un dușman interior, o clasă egoistă și atot puternică: marile sindicate industriale, camarile protecționiste.

Insuflețit, pe de o parte, de preocuparea intereselor sale particulariste de clasă, pe de alta de un sofism teoretic care îi face să creadă că Germania ar putea plăti în metal, marele capitalism este cel mai mare obstacol al păcii.

Numai faptul că interesele superioare ale Franței sînt apărute azi de Franceji cu interese de clasă anti-franceze, explică toate contradicțiile și tot paradoxul teoriilor economice din această țară:

O Germanie zdrobită economiceste, îmbinată cu o plată de trilioane-aur indefinită.

Aceasta este teoria franceză a indemnitații de războiu.

B. Să analizăm acum teoria germană. Campionul ei este Lansburg, directorul revistei „Die Bank”. Acesta își pune mai întâiu problema oportunității unei indemnitații de războiu și, cu această ocazie, stabilește următoarea distincție între o țară care a suferit depe urma războiului și una care a rămas intactă:

„O țară, mai ales agricolă, a cărei cîmpuri ar fi rămas mai multă vreme incolte, sau chiar devastate —căreia războiul i-ar fi luat pentru cîțiva ani principialul său izvor de bogăție, se găsește, în mod firesc, într-o situație cu totul diferită de aceea a unei țări care nu are decît să-și reia lucrul de acolo de unde i-a lăsat la început oștrăzișilor. Pentru cea dintîiu, indemnitatea de războiu poate fi o necesitate absolută, o condițiune vitală de existență”.

În privința quantumului și instrumentelor de plată ale indemnitații, teoria germană oferă de asemeni un contrast izbitor față de cea franceză. Astfel, departe de a fi însetați după aur ca republicanii depe malul sîng a Rinului, Lansburg se plînge de ravagiile economice și de criza profusă de plată în aur a celor 5 miliarde dela 1870, amintind falmoasa convorbire între un Francez care spunea „nici eu am simțit că am fi plătit vre-o indemnitate de războiu” către un Neamț care răspundea „nici noi că am primit-o”.

Lansburg, Riesser (prezidentul dela Hansa-Bund și președintele Uniunii generale a băncilor germane), prințul Henckel von Donnersmark, d. von Zedlitz und Neukirch (directorul Băncii de stat prusiene) Sartorius von Waltershausen, toți scriitorii (afară de autorii aberațiunilor pangermanice, primejdioase în materie politică dar inofensive în materie economică)—toți sînt partizani ai plății în titluri mobiliare, de preferință neutre. Or, un titlu neutru însumă pur și simplu un drept asupra bunurilor, obiectelor din acea țară spre deosebire de Franceji—mărfurile unei țări străine nu înfricoșau pe Germani.

În ce privește quantumul, Lansburg declară cu tăria care se pune cînd afirmi pentru prima oară un lucru paradoxal, că: o Mare-Putere poate plăti o sumă indefinită.

Ce înțelege Lansburg prin adjectivul *indefinit*? Înțelege un *maximum* de o cincime din totalul economiilor unei țări. Deja o deosebire față de d. Klotz care vroia suma economiilor în întregime. Dar o altă deosebire fundamentală va apare cînd vom constata că acest *maximum* care înfricoșază până într'atita pe Lansburg înclt și numește *indefinit*, s'ar fi ridicat pentru Franța la mai puțin de 1 mi-

* Die Bank, 19'3, p. 317. Toate informațiunile privitoare la literatura germană de războiu le luăm din „Les Finances de Guerre en Allemagne”, de oarece numerele revistelor între 1914-1919 nu se găsesc în Franța, nici la librării, nici la Bibliotecă.

** Franța avea atunci suma de 5 miliarde aproape lichidă.

țiară pe an, iar pentru toată Antanta la ceva mai mult decât 2 miliarde. Dacă, acum, ne amintim că anulatarea propusă de Brokdorf era de 2,7 miliarde aur, plus o sumă globală de 20 miliarde în primul an, dacă o mai comparăm și cu suma de 7 miliarde, anulatarea medie a conferinței dela Paris (fără să neglijăm că Germania plătește în mărci, pe când Antanta în franci),—atunci deosebirea între cele două concepții se sapă din ce în ce mai adinc.

Explicațiunea e ușoară. Germania, politiceste plină de cusururi avea totuși o calitate: prejudecata realităților generale în materie economică, care în Franța, țara realităților parțiale, a realităților de clasă, lipsește.

III

Și acum, să revenim la actualitățile dela care am plecat. Care va fi desnodământul neașteptatelor pelerinajii diplomatice, dela Versailles la Hythe, dela Hythe la Spa, dela Spa la Boulogne, apoi la Paris, apoi la Londra, apoi cine mai știe unde?

Un prim adevăr ne izbește cu brutalitatea inerentă realității. Germania, neputînd plăti alt cît i se cere, *nu va plăti*.

Atunci, cum am spus-o la începutul acestui articol, din două lucruri, unul:

Ori noi concesii dela partea Antantei (cetește numai Franța), ori războiu.

Concesii dela partea Franței? Dar oare *poate* să le facă fără a-și periclitiza viața sa economică? Să vedem.

Reparațiunile trebuie juridiceste să astupe două goluri bugetare: indemnizarea sinistraților din regiunile devastate, și pensiunile de războiu. După d. Loucheur, actualul ministru al regiunilor liberate, anulatarea medie a pensiunilor de războiu, într'un număr de ani egal cu cel fixat pentru plata reparațiunilor germane (40 ani), este de 2,9 miliarde de franci-hirtie. Cît despre costul refacerii regiunilor devastate, tot d. Loucheur le evaluează la 80 miliarde franci-hirtie.

Să presupunem acum că Franța s'ar fi oprit, pe calea concesiunilor, la o anulatare puțin, foarte puțin, superioară celeia propusă de contele Brockdorf-Rantzau. Această oferea 2,7 miliarde mărci aur (100 miliarde cu totul, dintre care 20 în primul an, iar restul de 80 în 30 ani) să presupunem că Franța s'ar mulțumi cu o anulatare totală de 3 miliarde aur. Cota-parte la care are dreptul fiind de 52 la sută, îl va reveni o sumă de 1,6 miliarde mărci aur sau 2 miliarde franci aur, sau 5,8 miliarde franci hirtie (un franc aur valorează azi 2,85 fr. hirtie).

Din acești 5,8 miliarde, dacă afectăm 2,9 pensiunilor, rămân aproape 3 miliarde, tocmai anulatarea care poate garanta un împrumut de 80 miliarde, cu alt mai mult cu cît cifra de 80 miliarde, ca toate acelea elaborate în Palais Bourbon, nu poate fi lipsită de oarecare exagerațiuni.

Iată, deci, bugetul Franței, în celace privește daunele războiului, cel puțin buclat, dacă nu chiar permițînd un mic excedent.

Așa încît rămînem cu impresiunea că, dacă Franța continuă pe calea concesiunilor, tot ce a fost devastat pe pămîntul ei se va putea plăti. Ar urma, atunci că numai Germania are dreptate, și Franța nu?

Nici de cum. Reparațiunile pagubelor de bunuri devastate și de pensii nu sînt, cum am mai spus-o, singurele reparațiuni ale

Franței. Tratatul, e drept, nu le prevede decât pe acestea. Iată pentruce Germanii se plîng că convențiunile dela Versailles sînt violate. Din punct de vedere juridic, Franța nu are drept să ceară o singură markă peste costul reparațiilor stipulate.

Dar, în numele celor mai întangibile și mai înalte principii morale, Franța are dreptul să reclame orișicui acoperirea lacunelor bugetare ale războiului. Aceste goluri, dacă nu sînt umplute, o duc la ruină. În numele celui mai mare efort din cîte cunoaște Istoria, Franța are dreptul să revendice posibilitatea de a trăi, dela lumea întreagă.

Dacă însă, printre popoarele care alcătuiesc această „lume întreagă”, există unul dela care să fie cu neputință de a mai cere ceva, apoi acela este Germania, pentru motivul prea simplu că *nu are nici ea*. În schimb, există alte două popoare care au o datorie morală cel puțin egală cu a Germaniei, dacă nu mai mare (v. mai jos Cap. IV) și o obligațiune *juridică* pe care Germania nu o are de loc (v. mai jos Cap. IV) de a veni într'ajutorul Franței.

Așa încît, o politică realistă din partea Franței ar fi, în primul rînd să și acopere cheltuielile reparațiilor, și am arătat cum o politică de concesiuni apropiindu-se cu o aproximație de vre-o 300 milioane de propunerea Brokdorf-Rantzau este nu numai suficientă, dar singura susceptibilă de executare în practică. În al doilea rînd complectarea deficiturilor suplimentare prin sume procurate *de acolo unde aceste sume există*. În numele drepturilor sale superioare, Franța va trebui să obție, de bunăvoie sau cu sila, în monedă, recunoștința acestora pe care i-a salvat.*

Dar, trebuie să o mărturisim, aceasta poate să nu fie cea mai probabilă. Să nu uităm că executarea reparațiilor are un dușman puternic și neînduplecat. Este Camerilla Marelui Capitalism Protecționist, cartelul marilor syndicate industriale, stăpîni suverani asupra guvernului, administrației, parlamentului și presei, într'o țară unde locuitorul nu cumpără jurnalul opiniei sale, ci adoptă opinia jurnalului său.

Atunci cealaltă ipoteză? Războiul.

Nu îndrăznim să scontăm viitorul. Prea mulți economiști de samă s'au arătat falși profeți. Și apoi, cercetarea unui viitor atît de sinistru nu are în ce să ne ispitească.

Ne mulțumim să amintim cîteva fapte.

1 Peclind proletariatul francez este germanofil, cel german e francofob.

2 După cum spunea d. Brokdorf-Rantzau, zilele trecute în Vorwärts, proletariatul german este azi contra hotărîrilor dela Paris, în timp ce, pe vremea negociațiilor dela Versailles era foarte împărțit.

3 Azi un războiu înasamnă, pentru orice țară din lume, un pas către extrema stîngă. Pentru Germania, singură, înasamnă doi spre dreapta.

4 Rusia, prin situația excepțională pe care o are astăzi în Europa, nu poate să nu intervină într'un conflict franco-german. Or, este lesne de ghicit de ce parte se va pune.

* Despre aceasta ne vom ocupa la sfîrșitul prezentului articol și într'un articol următor.

5 Insfîșit, un războiu, chiar victorios pentru Franța, nu poate ocaziona nici-un profit material. Va fi, pur și simplu, o excursiune, agrementată cu un număr oarecare de fil în minus. Incolo, nimic. Principala avuție a unei țări este inezizabilă. Ea constă din *munca* locuitorului. Or, acesta nu se poate căra în Franța.

Dar, dacă admitem că un războiu ar duce la instaurarea socialismului, atunci ajungem, pe altă cale, la dilema d-lui Stere:

„Cine are dreptate: Lenin sau Keynes?.”

D. Stere dovedește că soluția d-lui Keynes (revizuirea tratatului) nu se poate face. Într'un număr viitor își propune să analizeze pe cellalt membru al dilemei.

„Dela răspunsul la aceste întrebări”—scrie d-nul Stere,—„atrnă astăzi, în primul rând, orice acțiune de stat, orice directivă politică a oricărui partid, chiar atitudinea oricărui cetățean conștient de datoriile sale.—O vom căuta o altă dată.”

Indrăznim să o căutăm și noi.

IV

Soluția este, o spunem dela început: *anularea datoriei interaliate și acordarea de împrumuturi de cătră Americani.*

Dar ni se va răspunde că nimeni nu contestă că aceasta ar fi o soluție. Este însă realizabilă? Să vedem.

Două modalități sînt posibile: a) *de bunăvoie* b) *cu de-a sila*. Să le examinăm pe rînd.

Deja Keynes credea că, în timpul negociațiilor dela Versailles, această „lovitură de burete” ar fi putut fi obținută. Dar ce se interesază este momentul prezent. Or, iată că în „Revue politique et parlamentaire” apare unul din acele articole care constituie pentru bleșii gânditori ai acestei generații trudite o adevărată injecție de morfină, care anesteziază durerea timpului.—Autorul este d. Festus J. Wade, prezident al societății „Mercantile Trust Co.” din Statele- Unite, fost vinzător de gazete, actualmente miliardar, economist, financiar și filantrop. Articolul e intitulat: „Pentruce Statele-Unite ar trebui să anuleze datoria de războiu a Aliaților”. Teza d-lui Wade a suscitât, cum e ușor de înțeles, numeroase critici în America. Dar este, totuși, un simptom că problema se poate pune.—Iată cum se pune.

„Cerînd anularea datoriei de războiu a Europei față de Statele-Unite”—spune autorul—„nu mă stiesc a înfrunta critica, dar o fac cu conștiința de a-mi împlini o datorie față de Țara mea.”

După ce arată că America a încercat din răspuțeri să rămîină neutră, a venit un moment cînd „stupiditatea Germaniei ne împinse la războiu”. Pe lîngă jignirile aduse de propaganda germană directă, pe lîngă intrigile care aveau de scop să azvîrle Mexicul în războiu cu Statele Unite, pe lîngă suiele de vapoare americane scufundate, „iată că, pela începutul anului 1917, Germania avu îndrăzneala să fixeze, pe ocean, o zonă pe care, în mod obligatoriu, trebuiau să o armeze vasele noastre,—amenințîndu-ne că dacă nu ne supunem, vor începe torpillarea! Această măsură incalificabilă ne a făcut să intrăm într'un războiu care inceta de a mai fi numai european, și devenea astfel războiul nostru”.

*) Consecințele economice ale Tratatului dela Versailles („V. R.” No. 8).

„Din această clipă, începurăm să acordăm Aliaților împrumutul, cu dintr'un spirit de *caritate sau generozitate*, ci pentru a apăra *reputația și integritatea Statelor-Unite*. Să ținem minte un lucru: Numai după intrarea sa în luptă țara noastră a dat cu împrumut primul său dolar Aliaților. Dacă ne-ar fi declarat atunci că au nevoie de bani sau mărfuri pentru a *participa* la războiul „nostru”, — și că *nu ne vor plăti* aceste sume, n-am fi stat totuși la îndoielă, căci ne era *indispensabil* ca Aliații să se bată atita vreme cit ne trebuia pentru a ne pregăti. Proba? Iată'o: cînd culegeam subscripțiunile, oare spuneam noi subscribitorilor că vrem să împrumutăm pe Aliați? Nu. Le spuneam: „Dați ultimul vostru dolar pentru Statele-Unite”. Iată de ce susțin că toți acești dolari nu constituiau un împrumut, ci o obligație; și mai jos, aducînd aminte cuvintele delegațiunii americane la Conferința de Pace, care ziceau: „Nul! Am cîștigat războiul, și nu cerem nici Germaniei, nici Puterilor Centrale să ne înapoeze nimic, nu vom scoate nici o centimă dela dușman”, — d. Wade adaugă „Și vom cere până la ultimul ban dela amici? Este oare aceasta logic?” Insfîrșit amintește că sacrificiile Aliaților se ridică la 380 miliarde de dolari față de suma ridicolă-de 31 miliarde a Statelor-Unite.

Iată cum se pune problema din punctul de vedere juridic și al echității; să vedem acum pe cel comercial, partea „Business” a chestiunii.

Dupăce amintește că cursul depreciat al banului european a adus, în ultimul timp Americel una din cele mai formidabile crize de supraproducție, de stagnare a afacerilor și de șomaj, arată că întreprinderea tranzacțiunilor cu Europa va aduce sinuciderea Americel, în ciuda acelei falmoase „prime” a dolarului.

„Pentru a restabili cursul livrei și a francului la valute normale, sînt gata să plătesc 10 miliarde de dolari (vre-o 50 miliarde de franci aur, totalul sumei datorite Americel) pentru că noi, în 16 ani am făcut 22 miliarde de dolari afaceri cu Anglia și cu Franța, și pentru că dacă nu le restituim creditul, aceasta însemnă oprirea tuturor tranzacțiilor cu noi. Ele se vor vedea silite să recurgă fie la coloni, fie la piețele Americel de Sud, ale Africei și ale Aziei. Dar noi vrem să rămînem clientul lor. Și mai vrem ca toate uzinele Statelor-Unite să lucreze. Și mai vrem ca tot ce e bărbat sau femeie în țara aceasta să nu rămie fără lucru; și mai vrem ca acea pace și prosperitate ale cărei preț și binefaceri le-ați cunoscut, să fie și de aici înainte, și,— pentru aceasta sînt gata să plătesc 10 miliarde de dolari”.

„Această anulare a datoriei de războiu este un cadou? Nu. Este o *plată*, în schimbul a două lucruri;

„Este evident că dacă clienții noștri străini nu pot cumpăra în schimbul livrei sterlinge decît pentru 3 dolari jumătate, în timp ce alurea, pot obține același lucru pentru 4 dolari, atunci vor părăsi piețele noastre, afară de cazurile de necesitate absolută.— Or, războiul ne-a învățat că te poți dispensa de multe lucruri socotite până atunci ca esențiale. Ne am lipsit de zahăr, de unt, de pine albă. Europa își dă samă că poate și de-acî înainte să se „raționeze”.

„Apoi, vrem ca această anulație să nu profite vre-unei țări europene în particular, ci să slujească *tuturora*. Într'adevăr, fiecare din dolarii împrumutați de marile națiuni au servit să susțină pe cele mai slabe dintre ele. Dacă noi cedăm cele 10 miliarde de dolari, atunci

marile țări europene vor anula la rindul lor toate datorile celor mai slabe până la concurența sumei de 10 miliarde, și mai departe:

„In timp ce Europa pierdea 200 miliarde de dolari, războiul era pentru noi un profit care, în ultimii șase ani se ridică la o sumă mai mare decît acea a celor 20 ani precedenți. Perderile Europei au fost formidabile; pentru noi, singura pierdere a fost aceea a fiilor noștri, căci 25 miliarde nu însumă nimic pentru noi.*—Ce s'ar întâmpla, așa dar, dacă am renunța la aceste 10 miliarde? Unii zic că impozitele s'ar urca. Nu este exact... dobînda unui împrumut de 10 miliarde cere 500 milioane anuitate, adică 5 dolari pe cap de locuitor. Dar, nu trebuie să uităm că nu putem spera imapoerea, chiar parțială, a creanțelor înainte de 10—15 ani. „Ce vreți mai bine? Ne-vinzarea produselor agricole, industriile oprite pe loc, oamenii și femeile șomînd pe la țară și prin uzine,—sau plata a 5 dolari pe an, timp numai de 5 ani? Dacă doriți scăderea salariilor prin încetinirea activității economice, atunci nu anulați nimic. Dacă însă credeți, ca mine, că tot omul în țara asta are drept la un salariu onorabil și corespunzător treburilor făcute, atunci fiți fericiți că puteți restabili creditul Europei. Vă spun, așa dar, plătiți aceste 10 miliarde pentru că este în interesul vostru financiar, și pentru că o puteți face”.

Opiniunile d-lui Wade oferă un puternic contrast cu cejace se crede în genere despre anularea datoriei inter-aliate. După Tratatul dela Versailles toată lumea o consideră ce un vis utopic. Nimeni nu și-ar fi închipuit că solidaritatea economică despre ale căreia consecințe autorul tezei „lovitura de burete” vorbea cu spaima omului de știință, să fie o realitate așa de materială.

Pe vremea aceia, între vorbă și consecință distanța era prea mare. Criza formidabilă din America a apropiat-o. Ea s'a însărcinat să demonstreze că „lovitura de burete” nu e un cadou.

Astfel, de unde până acum nimeni nu mai vorbea de ea, azi demersurile oficiale au devenit aproape cotidiene.

Dar, chiar presupunînd că anularea datoriei inter-aliate este avantajosă pentru Statele-Unite, aceasta nu este un motiv ca să o facă. Un interes se poate ușor călca, oricît ar fi de real, dacă un altul, cu scadență mai apropiată, mai palpabil, i se opune.

Atunci, cel mai bun mijloc pentru a face ca preferința să atîrne mai greu de partea celui dintîlu, este să se zvirle în piațana balanței un interes suplimentar. În cazul nostru, care?

Cu ocazia aceasta avem de făcut o observațiune curioasă. De obicei se spune: Chestiunea creditelor pe care America le-ar putea acorda Aliaților este în strînsă conexitate cu aceea a datoriei aliate, și iată cum: America va fi cu atît mai puțin ispitită să consimtă împrumuturi nouă țărilor aliate, cu cit acestea emit pretențiunea de a nu plăti pe cele vechi. Cu alte cuvinte: s'ar putea acorda împrumuturi nouă, dacă însă se renunța la anularea datoriei inter-aliate și se procedează la executare; ori una, ori alta.

* 200—25 corespund cu cifra dată mai sus, 380—31, plus pierderile de oameni, după „prețul morții” evaluat de autor după randamentul mediu al muncii unui om.

În realitate, nu așa trebuie pusă problema. Între cele două chestiuni există, e adevărat, conexitate. Dar nu negativă, adversativă, —ci pozitivă.

Am văzut că, pentru a face pe America să consimtă la anulare, trebuie să i se procure un interes nou, suplimentar. Or, nu vedem un altul mai nimerit decât dividende rentabile la capitalurile pe care ni le va împrumuta.

Iată, deci, cum anularea datoriei interaliatate va avea ca corolar obligat acordarea de noi credite. Ele constituie cel mai bun mijloc ca America să-și recupereze pagubele rezultate din operația bugetului. Departe de a se exclude, cele două chestiuni se cheamă. Realizarea uneia nu numai că nu epuizează posibilitățile celeilalte, dar, tocmai, le crează.

Rămâne, ce e drept, o dificultate. Sînt, azi, noile credite rentabile Americii? În această privință toate observațiunile lui Keynes rămîn valabile. În situația actuală America nu are nici-un motiv să-și înal finanțeze „asociații”.

Dar, atunci, cum trebuie să reorganizeze Europa pentru a face posibilă acordarea de credite rentabile pentru amîndoi contractanții, credite care, odată făcute posibile, fac posibilă, la rîndul lor, extincția datoriei interaliatate, iar aceasta din urmă, la rîndul ei, aplanarea chesiunii indemnitații de războiu?

Iată deci cum chestiunea indemnitații de războiu, greșit pusă ca o chestiune franco-germană, este în realitate o problemă americană și europeană, —și atîrnă de o întocmire a gospodăriei interne europene capabilă să inspire încredere Statelor-Unite.

Cu această ocazie ne apropiem de a doua soluție posibilă a crizei franco-germane a indemnitații. Am spus că stingerea datoriei interaliatate și acordarea de credite se poate face de bună voie, dar fiind interesele comerciale formulate de d. Wade. Dar am mai spus că se poate face și cu de-asilă, prin constrîngere. O a doua ipoteză, este acela a *anulării forțate*.

Din nefericire, nici timpul cetitorului, nici locul în această revistă nu ne îngăduie să ne ocupăm de ea în prezentul articol. Îi vom consacra un altul.

Pentru moment ne mărginim să observăm că în faza istorică actuală nici o soluție nu poate veni dela o Europă care perzistă să trăiască cu alcătuirea sa arhaică în state naționale. Cum o remarcă și d. Stere în studiul d-sale „Pax Britannica”, statul național este azi un anachronism. Cu această ocaziune, d-sa ne schițează fizionomia unui organism altul decît statul național, statul mondial englez.

Iată cum ne explicăm apariția statului mondial.

În momentele de criză, cînd grupările sociale nu-și mai sînt suficiente lor înșile, și cînd se caută o sinteză superioară lor, —două modalități de scăpare sînt posibile, soluțiuni de importanță, facilități și durată inegală: 1) scăparea tuturor, —și 2) scăparea numai a cîtorva, mai bine înarmați pentru o adaptare nouă. Firește, cea dintăi e anevoioasă. Cere timp, chibzuială, solidaritate mai mare. Dar dacă persistă să nu vie, atunci și cea de a doua se sfîrșește. În puținele și scurtele clipe ale unei agonii, o soluție care nu are în vedere decît o minoritate, o soluție care nu servește decît interese particulare, —se poate, la rigoare, înjgheba. Dar nu durează decît atît cît înzăși agonia.

Statul mondial, statul imperialist, statul care visează hegemonie, este fructul unor asemenea încercări de soluționare parțială și personală a unui dezechilibru general. În procesul istoric al succesiunii formelor sociologice, el reprezintă o formațiune tranzitorie, un monstru hipertrofiat, puțin viabil. Organism de timp de criză, îi trebuie condiții de existență prea artificiale ca să poată trăi mai mult.

Istoria a cunoscut și altădată asemenea aparițiuni de circumstanță, care toate au eșuat în fața soluțiunii generale, sau în fața lipsei soluțiunii generale (Exemplu: Imperiul Roman).

Astfel asistăm în Istoria Modernă la ambițiunile unei Olande, apoi Spanii, înfirșit Franțe „über alles“. Dar nu durează mult. Încercări particulariste, ele trebuie să lase locul liber soluțiunii generale, abstracte, a *statului național mercantilist*.

Dar azi, statul național, la rîndul său, moare. Pretutendenți, afară de Europa unde avem apariția patologică a statului național-mondial, un altul îl ia locul.

Descrierea acestui organism politico-economic nou, după modelul căruia va trebui și bătrîna Europă să se organizeze dacă vrea să scape din criza în care trăiește,—descrierea și analiza acestuia va face obiectul articolului următor.

D. I. Suchianu

Eminescu la Viena

Am mai vorbit în două rânduri despre viața lui Eminescu în timpul celor trei ani, pe care i-am petrecut împreună la Viena, și'n amîndouă rîndurile am spus numai ceiace mi s'a părut potrivit cu ocaziunea pentru care scriam.

În numărul dela 1 Aprilie al *Convorbirilor Literare* (anul XXXVII) d. I. A. Răduescu-Pogoneanu a publicat începutul unui articol scris de M. Eminescu în Noembrie 1871, cînd adunarea societății *Romînia Jună* dezaprobase purtarea noastră ca organizatori ai serbării dela Putna.

În numărul dela 1 Octombrie al aceleiași reviste (tot anul XXXVII), am început publicarea unor amănunte asupra serbării dela Putna și am spus ceiace trebuiau să știe cetitorii pentruca să fie încredințați, că Eminescu *nu avea nevoie să se apere* și a scris articolul din Noembrie 1871 pentruca să apere pe alții, pe care îi știa năpăstuiți.

Am mai publicat apoi alte amănunte sub titlul *Eminescu-Omul* în cartea editată de Comitetul dela Galați, sub titlul *Omăgiu lui Mihailu Eminescu*, cînd cu împlinirea celor dintăiu douăzeci de ani dela moartea lui Eminescu.

De data aceasta gîndul meu era mai ales să arăt, că la 1869, cînd a venit la Viena, Eminescu, deși nu împlinise încă vrista de douăzeci de ani, era om nu numai cu multă știință de carte, ci totodata și sufletește matur și că în deosebi mie, care eram cu doi ani mai în vîrstă, mi-a fost în multe privințe bun îndrumător, — ceiace le-a mai fost de altminteri și altora dintre colegii lui romîni din Viena.

Am acum să mai spun ori să lămuresc și altele ce mi se par de oarecare însemnătate pentru înțelegerea fie a felului său de a fi, fie a timpului în care a trăit.

Nu fac studiu adîncit ci mă mărginesc a le spune toate cum le știu, cum le înțeleg și cum mi le aduc aminte după cincizeci de ani trecuți.

Îl știm cu toții om, care trăia mai mult cu sufletul decît cu trupul. Cînd poeziile lui și cele ce s'au scris despre dînsul, mulți și-l mai închipuiesc și drept visător pierdut în lumea plămăzuirilor sale, un fel de rătăcitor răzleț, care nu găsește în lume ceiace caută'n ea.

Adevărul e, că el era om, care trăește mai mult pentru alții decît pentru sine însuși, vede toate cele ce se petrec împrejurul lui, judecă drept, se bucură de cele bune și stăruie cu îndărătnicie pentru înlăturarea celor rele, — deci nu numai poet și cugetător cu vederi bine lămurite, ci totodată și om de acțiune înzestrat cu bun simț practic, care știe să-și aleagă mijloacele și e totdeauna gata să nfrunte greutățile de orîșice fel.

Cînd am venit noi la Viena, studenții romîni de acolo aveau două societăți așa zise academice, una cam în felul Burschenschaft-urilor germane, iar alta, *Societatea Literară*, care-și ținea ședințele după-amează într'una din sălile universității. E lucru oarecum de sine înțeles, că Eminescu a intrat în societatea aceasta, din care făceau parte cei mai așezați dintre studenți, mai ales Bucovineni, Ardeleni dela Sibîu, dela Brașov și dela Năsăud, vre-o doi-trei Bănățeni ori Ungureni, cei mai mulți înaintați în studii, cîțiva doctoranzi.

Erau nu numai plăcute, ci și folositoare ședințele acestei societăți. Se ceteau scrieri ori dări de seamă despre cărți decurînd apărute și se discuta. Cînd se 'ntuneca, treceam apoi la o cafenea din apropiere, unde discuțiunile se urmau cu multă rivnă.

Eminescu, deși cel mai tînăr dintre toți, chiar din primele ședințe, la care a luat parte, a început să conducă discuțiunile, căci nu numai că se bucura de multe simpatii, ci avea totodată și autoritate ca unul ce știa multe și călca sigur.

El stăruia cu toate acestea ca societatea să fie destiințată.

Nu a avut nevoie să stea la Viena timp mai îndelungat pentruca să-și dea samă, că între tinerii romîni de acolo sînt mulți, care nu fac parte din niciuna din cele două societăți și se pierd în valurile vieții vieneze. Între cei din Banat ori din Țara Ungurească și mai ales între cei din Bucovina erau unii, care vorbeau rău, ba cîțiva care nu vorbeau deloc romînește și se înstrăinaseră, încît nu mai aveau legături cu colegii lor romîni și vorbeau între dînșii fie nemțește, fie rute-nește, fie ungurește. Era deci firesc îndemnul de a-i aduna pe toți într'o singură societate pentru cultivarea simțămîntului nu numai colegial, ci totodată și național.

Se și făcuseră mai multe încercări în înțelesul acesta. Nici oamenii mai potoliți nu țineau însă să se însoțească cu elementele pornite spre „avinturi juvenile“, nici „tinerii generoși“ nu se împăcau cu gîndul de a se pune sub conducerea celor lipsiți — după părerea lor — de vlagă. Silințele de unire au rămas deci zădarnice.

Eminescu era însă stăruitor neobosit și se bucura de simpatii atît la unii, cît și la alții. Ale lui încercări n'au rămas deci zădarnice, și încă'n timpul anului 1869-70 s'a înființat societatea *Romînia Jună*, care și-a ales în primul său comitet lista alcătuită de dinsul puîndu-se pe sine însuși secretar.

N'au intrat, ce-i drept, în societatea aceasta elementele

extreme nici dintr'o parte, nici din cealaltă, au intrat însă aproape toți cei mai înainte răzleți, ceiace pentru Eminescu era lucru de căpetenie.

Nu am căderea de a vorbi despre înșămătatea acestei societăți în viața noastră culturală. Mă mărginesc a spune, că nu numai unul dintre tinerii români dela Viena luind parte la viața acestei societăți s'a deprins să vorbească bine românește și să se simtă Român. Gîndul lui Eminescu era, ca la toate universitățile, unde și tineri români își urmează studiile, să se înființeze asemenea societăți, care să aibă biblioteci și cantine, precum și organul lor de publicitate, să stea în legături strînse și să pună la cale în fiecare an congrese naționale. Din gîndul acesta au pornit silințele lui pentru serbarea dela Putna, care pentru el era cea mai potrivită ocaziune pentru întrunirea primului congres al studenților români.

Erau, ce-i drept, multe, pe care el nici ca om de acțiune nu era în stare să le scoată la capăt, dar se uita împrejurul său și știa totdeauna să găsească oamenii potriviți ca să-i pună la cale.

Pentru inaugurarea societății *România Jună* era, de exemplu, nevoie de bani, căci sumele dăruite de așa ziși membrii fondatori nu sosiseră încă decît în parte. Vorba era deci să stăruim pe lingă cei mai bănoși dintre Români din Viena, ca să anticipeze ei. Aceștia erau Dumba, bancherii Perlea și Mureșanu și mai ales comisionarul B. G. Popovici, care ținea să fie socotit drept un fel de Mecena al Românilor. Eminescu nu era omul, care știe să umble'n asemenea treburi. Se uita însă la dreapta și la stînga și găsea oamenii care se simt măgulii cînd îi rogi să pună „frac și clac“ pentruca să bată mai la o ușă, mai la alta.

Pe alții îi mîngîia rugîndu-i să umble pe la rectorat ori pe la poliție, să caute local ori să cumpere mobilă, să țină discursuri ori să aranjeze baluri, serbări ori excursiuni. „Pune pe fiecare să facă ceiace face cu plăcere — zicea el — și nu numai lucrurile merg bine, dar și-i mai faci și pe oameni prietini buni“. De aceia el făcea mereu un fel de vînătoare de oameni.

Așa și trebuia să facă, căci el nu venise la Viena ca să poarte grijă de alții, ci pentruca să lucreze într'o atmosferă prîncioasă pentru desăvîrșirea propriei sale ființe.

Se înscriesese la facultatea de filozofie, nu însă spre a se pregăti pentru o anumită carieră; audia deci și la facultatea de drept, precum și la cea de medicină, unde cîțiva dintre cei mai însemnați oameni de știință, cum erau Ihering, Stein, Hirse, Brucke, etc., țineau cursuri pentru el foarte interesante. Mai azista și la experimentele chimice, pe care Nicolae Teclu ni le făcea nouă tinerii români la Academia comercială, și la deprinderile gimnastice, pe care tot subt conducerea lui Nicolae Teclu le făceam în sala unei societăți de gimnastică.

Cel mai de căpetenie lucru era însă pentru dînsul lectura.

Fiind deprins să cetească la el acasă, în toată tihna, cu întreruperi, mai luînd notițe, mai tolănindu-se pe canapea, mai plimbîndu-se de ici pînă colo, ca să se gîndească nesupărat de nimeni și de nimic asupra celor cetite, el nu era în stare să cetească în bibliotecii publice. Avea deci obiceiul de a se plimba din cînd în cînd dela o librărie la alta și din antiquar în antiquar și astfel știa totdeauna ce cărți nouă au apărut și ce cărți vechi sînt puse în vânzare. Cînd primea apoi bani de acasă, cumpăra cărțile ce voia să cetească, iar după ce le-a cetit le vindea pe cele mai multe și păstra numai pe acelea la care ținea mai mult. El cetea de altminteri foarte repede și, cîtă vreme avea ce să cetească, de obicei nu mai venea pe la universitate. Nici atunci nu lipsea însă din laboratorul lui Teclu, nici din sala de gimnastică, nici mai ales dela ședințele societății *România Jană* ori dela excursiunile puse la cale de ea, cum era bunăoară cea dela 3/15 Maiu.

Noi cei ce-l știm din timpul petrecut la Viena, nu putem să ni-l aducem aminte fără ca să-l vedem în gîndul nostru mergînd în frunte, cîntînd și îndemnînd pe alții să cînte, — și unul din cei mai buni prietini ai lui era Chibici-Rivneanu, pentru că acesta era sufletul veseliei cînd petreceam împreună, un neistovit născocitor de „idei minunate“.

Toate le făcea dînsul pentru mulțumirea sa, dar la viața comună a Romînilor lua parte și din simțămînt de datorie, — aceasta chiar și după amărăciunile ce avuse cînd cu sărbarea dela Putna. Nu mai era, ce-i drept, tot atît de expansiv, nici mai ales tot atît de impulsiv ca mai înainte, dar își dădea mereu silința de a-i ținea strînși la un loc pe colegii săi romîni.

Deși cînta mereu, așa mai pe șoptite, Eminescu nu avea slăbiciune pentru muzică și nu prea se ducea nici la concerte, nici la operă decît rar detot — mai mult de dragul baletelor. Vizitam însă adeseori galeriile de tablouri, expozițiunile și colecțiunile de tot felul, iar dintre teatre îi plăcea mai ales al Curții, unde jucau atunci Wagner, Lewinsky, Baumann, Gabilon și comicul Meixner și dintre femeii Voltar și Baudins, pentru care el avea deosebită slăbiciune. El rîdea mult, cu lacrimi și zgomotos; îi era deci greu să asiste la comedii, căci rîsetele îi erau adeseori oarecum scandaloase.

În timpul petrecut la Viena, Eminescu era om cu deosebire cumpătător în ce privește mîncarea și băutura. Stînd mult acasă, ținea să aibă locuință încăpătoare și luminoasă. Nu avea însă cuvenita purtare de grijă pentru sine însuși, și de aceea în curînd ajungea să fie toate deavalmi împrejurul lui. Cînd se puneau pe cetite, nu suferea să i se dereticească prin casă, să i se măture și să i se aștearnă patul. Chiar de pe atunci începuse apoi a face abuz de cafele negre. Mîncă puțin și pe apucate, își omora deci foamea bînd mereu cafele gătite de el însuși la mașina, care-i stetea totdeauna pe masă.

Alt pacat al lui era, că nu făcea deosebire între ziua și noaptea: stătea citeodată toată noaptea treaz cetind, scriind ori discutind și apoi dormea toată ziua; azi dormea îmbrăcat, iar adouazi rămânea toată ziua în cămașă.

Una din marile mulțumiri ale vieții lui era să stee de vorbă, să-și dea pe față gindurile și să ispitească pe alții, fie aceștia chiar oameni, pe care îi socotea mărginiți, ceiace în adevăr și erau. Ceiace-l ademenea era dorința de a vedea cum se prezintă lucrurile în capetele altora și de a se dumeri el însuși.

Era o mulțumire sufletească nu numai pentru el, ci și pentru aceia cu care stetea de vorbă, azi unul mine altui, căci el avea inima deschisă, era luminos, sugestiv și plin de vervă, încît te simțeai mai bun, mai deștept și mai vrednic după ce ai stat timp de citeva ceasuri sub înriurirea lui.

Nu-mi aduc aminte ca mie îndeosebi să mi se fi întîmpilat vreodată să stăm de vorbă acasă fie la el, fie la mine. Ne 'ntîlneam la universitate, la masă, la cafenea, însărit undeva, și plecam acasă, iar după ce am plecat, ne plimbam prin ulițele maidosnice, prin vreunul dintre parcurile din oraș ori pierzînd ceasuri întregi, nu odată până'n crăpatul zorilor de zi; și cu ocaziunea acestor plimbări m'am luminat fără îndoială mai mult decît audiînd cursurile dela universitate.

În revista *Convorbiri Literare* (1910 pg. 200) a fost publicată o scrisoare adresată lui T. Maiorescu, în care Eminescu spune, că pe Kant și pe Schopenhauer i-a cunoscut „relativ tîrziu“.

Din mărturisirea aceasta d. I. A. Rădulescu-Pogoneanu trage concluziunea formulată în notița de pe pagina 191, în care zice:

„Vrea să spună: nu dela începutul studiilor sale universitare, la Viena, ci abia la Berlin. În critica sa împotriva „lui Petrino și în articolul din *Federațiunea*, amîndouă din 1870, pomeneste, ce-i drept, de Kant; se vede însă, că atunci îl cunoștea numai indirect“.

Aceasta mă 'ndeamnă să fac mărturisirea, că pe mine, tînăr lipsit cu desăvîrșire de cultură generală, Eminescu m'a îndrumat încă pela sfîrșitul anului 1869 să nu-mi pierd timpul cetînd scrieri de ale filozofilor ca Fichte, Hegel și Schilling și nici scrieri de ale lui Kant să nu cetesc decît după ce le voi fi cetit pe ale lui Schopenhauer.

Îmi aduc foarte bine aminte, că purtam uniforma de cătană împărătească și locuam în cazarmă cînd el mi-a dat „Die vierfache Wurtzel des Satzes vom zureichenden Grund“, o scriere, pe care abia mai tîrziu am fost în stare s'o cetesc. Mi-a dat apoi scrierea despre fundamentul moralei, *Parerga* și *Paralipomena*; și abia după aceste două opere principale, mereu discutăm asupra celor cetite de mine. Toate aceste n'ar fi fost cu puțință, dacă el n'ar fi cunoscut pe Kant și pe Scho-

penhaur, ale cărora scrieri erau dintre acelea, pe care nu le-a vîndut după ce le-a cetit.

Tot bine îmi aduc aminte, că-mi vorbea mult despre Buda, despre Nirvana și despre Confuciu; și făcea un fel de vinătoare asupra scrierilor privitoare la China, ceiace deasemenea n'ar fi fost cu puțință, dacă nu l-ar fi cunoscut pe Schopenhauer, care a fost un fel de budist și-l socotea pe Confuciu drept cel mai cuminte dintre oamenii ce-au trăit pe fața pămîntului.?

Pentru mine dar acel „relativ tîrziu“ nu poate să aibă decît înțelesul, că el cetise multe altele mai înainte de a fi ajuns să cunoască pe Kant și pe Schopenhauer.

Studii în înțelesul tehnic al cuvîntului nu va fi făcut asupra lor, dar le-a cetit scrierile pentru mulțumirea sa cum cetesc alții romanele senzaționale.

Sînt și unii, care-l socotesc pe Eminescu pesimist subțiriurirea lui Schopenhauer.

Lasă că 'n gîndul meu Eminescu n'a fost pesimist, ci idealist scirbit de cele ce se petreceau împrejurul lui; dar chiar dacă ar fi fost stăpînit de convingerea, că oamenii sînt stricați și ca în mijlocul lor viața nu merită să fie trăită, convingerea aceasta nu cetind scrierile lui Schopenhauer a dobîndit-o, ci înfruntînd greutățile vieții.

El era moldovan, își petrecuse cele mai frumoase zile ale copilăriei în Bucovina, cutreerese în timpul tinerețelor Muntenia, Ardealul, Banatul și Țara Ungurească, se simțea deci pretutindeni printre Romîni ca la el acasă; și n'a fost între contemporanii lui nici unul, care să se fi pătruns deopotrivă cu el de ideea națională romînă. Deaceia el își dădea mai bine decît orișicine samă despre neajunsurile vieții noastre naționale și cea mai constantă preocupare a lui era înlăturarea acestora.

Izbucnind războiul franco-german, serbarea dela Putna a fost aminată pînă după războiu. Aceasta îl mîhnnea, căci nu înțelegea, de ce adevărată o mișcare culturală a Romînilor, care nu erau amestecați în războiul acela, n'ar putea să fie pornită cît mai curînd.

De o mai adîncă mîhnire a fost cuprins anul viitor, cînd comitetul a făcut declarațiunea, că nu poate să iee asupra sa sarcina de a aranja serbarea, de oarece banii adunați pentru ea, peste 5000 florini, fuseseră delapidăți de bancherul Mureșeanu, care a fugit în America.

„Doi dușmani primejdioși avem în fața noastră, zicea el: răutatea și prostia omenească. În luptă cu acești dușmani n'avem să discutăm, ci să lucrăm și să mergem înainte.“

De ce era adică vorba?

În apelul adresat publicului romîn pentru serbare noi ziceam între altele:

„Națiunea romînă voește cultură, și cultura ei trebuie să fie una, omogenă, la Prut și la Lomniș, omogenă în sinul Carpaților cărunți și pe malurile Dunării bătrîne. Și viitorul, cul-

„tura viitorului, unitatea spirituală a viitorului zace în noi, în generațiunile viitoare.“

La ce se gîdea Eminescu voind să îndrumeze pe contemporanii săi spre o asemenea „unitate“!?

Între popoarele din Europa nu e nici unul atît de bine încheiat ca cel român, ale căruia mase au pretutindeni aceleași obiceiuri, același fel de a vedea și de a simți, aceleași credințe și același fel de a viețui, și în mijlocul cărui nu s'au putut forma dialecte deosebite. Acest popor are însă mai multe clase culte sau „pături superpuse“ deosebite unele de altele și toate mai mult ori mai puțin înstrăinate de poporul cu adevărat român.

O binecuvîntată lucrare împreună a Romînilor nu e cu puțință fără ca aceste „pături superpuse“ să se fi apropiat sufletește atît unele de altele, cît și toate împreună de masele mari ale poporului. În vederea acestei uniri sufletești avea neamul românesc să-și pună în lucrare cele mai bune dintre puterile sale vii, căci altfel rămîne lipsit de cuvenita pregătire pentru împlinirea menirii sale istorice.

Pentru pornirea unei asemenea lucrări nu era, după părerea lui, nevoie de bani, ci numai de inimă curată și de minte deschisă pentru recunoașterea adevărului.

Pornit din fire spre seninătate și veselie, cum era pe la începutul timpului petrecut la Viena, el s'a făcut din ce în ce mai aspru după ce s'a incredințat, că sînt puțini cei ce-l înțeleg și că dintre pușinii aceștia cei mai mulți nu și potrivesc faptele cu gîndurile.

De oarece s'au scris multe, poate chiar prea multe despre slăbiciunea lui Eminescu pentru Veronica Micle, cred că se cuvine să mai spun și că tot în timpul petrecut la Viena a făcut el cunoștința ei, care venise acolo să consulte medicii asupra unei boale, de care suferea. El însuși nici atunci, nici mai tîrziu nu mi-a vorbit despre aceasta. Aflasem însă dela alții, că i-a fost recomandat unei doamne dela lași ca însoțitor la vizitarea orașului.

La sfîrșitul anului școlar 1871—1872 eu am plecat acasă, iar peste un an, cînd m'am întors iar, nu l-am mai găsit la Viena.

Ioan Slavici

Bacanta

Era 'ntr'o noapte albă de nevroză
Și-o întâlnisem într'un lupanar;
In jurul ei, ca un suav nectar,
Plutea nu știu ce 'nfiorare roză.

Avea pe frunte nimb de-apoteoză,
In colțul gurii zîmbet de zăhar...
Și 'n ochi sclipiri de cremene pe-amnar,
Ce 'nviorau poetica ei proză.

Or fi de-atunci vre-o douăzeci de ani;
Poemul viu ce se vindea pe bani
Era naiv și tînăr ca și mine...

...Și 'n vreme, iubirea cu eterni fiori,
Precum o stea 'n penumbre de ruine,
Luci o noapte,—și se stinse'n zori.

Mihai Codreanu

Amurgul

O rază, cea din urmă, vrea să moară
Și-amurgul plin de umbră și durere,
Cu ochii stinși, s'apropie 'n tăcere...
Să nu te duci... Sint tristă 'n astă sară.

Mi-e sufletul—un biet copil pe stradă—
Uitat, străin de lumea asta toată;
Iși pleacă'n jos privirea'uspăimintată
Și plînge'ncet, ca nimeni să nu-l vadă.

Amurgul vine... Cea'a se ridică...
Copilul adormise și suspină...
De ce a plîns? El n'are nici o vină...
Nu mă lăsa! Mi-e frică!

Olga Vrabie

Un sat ca ne-altele

Cu două luni mai înainte, petrecusem o noapte în Răcăuți, sus pe deal, și cunoșteam, din întreg sătucul acesta, atîta lume cît poți întîlni într'o noapte, întrînd într'amurg și pornînd înainte de răsăritul zorilor ; cunoșteam pe domnul primar Dumitru Horbă, pe un moșneag Vasiliuță care mă iscodise toată noaptea cu privire la vrîstele și neamurile împăraților prietini și dușmani,—și mai cunoșteam pe Ichim și pe Irinuca lui, la care dormisem cîteva ceasuri...

Și așa, după două luni, iată-mă-s iar în Răcăuți depe deal, sat bătrîn de cînd lumea, în care mai demult se turnau clopotele vestite pentru toate bisericile depe valea Troțușului, —din Palanca la Adjud,—și unde totdeauna au știut bătrînii cum să facă și să dreagă lucrul, ca rachiul de perje să fie moale și dulce.

Era într'amurg. Veneam dela Bîrlad, vorba cîntecului, șapte văi și-o vale mai adîncă și mai largă,—acea a Siretului, în marginea Lespezilor, iar de aici și până'n Răcăuți, mai făcusem o poștă și jumătate. Eram cu totul trudiți, eu, ordonanța și caii, și a merge mai departe, la Filipești, îmi era peste putință în sara aceia.

„Să ne oprim aici, vorbesc eu soldatului ; să ascultăm de departe bubuitul tunului, să privim cum crapă șrapnelele înșingerînd zările niunților, cum scurmă obuzele pufînd și săltînd dintr'odată nouri de colb și de fum...

— Să rămînem"—a fost și părerea soldatului meu.

Descălecăi și cercăi la cea mai apropiată din porți, dinaintea unei căsuțe curate, cu ogradă largă, cu șopron de vite, cu stoguri de snopi în cheotoarea casei. Un cine roș smunci în lanț și-o nevastă, cu fota prinsă'n șold, mă 'ntimpină numai-decît, așezîndu-și pe tîmple legătoarea cu flori galbene, și po-trivindu-și cununa părului.

„Am dori să rămînem peste noapte la casa dumitale, nevastă.. Ce zici?... Mergem la Filipești, și ne-a apucat înserarea pe-aici..“ Apoi, c'o ridicare de sprîncene, c'o legănare de cap o întrebăi : „se poate, ori ba ?..“

Nevasta stătu oleacă pe gânduri, după care, stergându-și buzele și privindu-și glasul, se apără cu îndârjire, că nu poate:

„Dumnezeu știe sufletul meu, domnule ofițer. Și nici loc nu am... ca o femeie singură ce mă aflu...”

Am înțeles, i-am arătat părerea mea de rău și, răsucind uali, am pornit mai departe, pe lângă streșinile de spini ale gardurilor, pe sub desele bolți de nuci și meri încărcate cu roade

La a treia poartă, o fetișcană de vre-o doisprezece ani cerca să vire giștele 'n ograda cu poarta închisă.

„A cui ești, fetițe? — o întrebai eu cu oarecare veselie: — acasă e maică-ta?”

Copila parcă-mi răspunse din cap: „e-acasă”.

„Dar tatăl-tău?”

— Noi n'avem tată; tata a murit demult...”

Era zădarnic să mai zăboveșc cu o nouă stăruință, ca să întîmpin, de bună samă, o nouă împotrivire: „sînt femei vădană, domnule ofițer, și nu pot... Da' căcați dumneavoastră pe aiurea, că mai sînt case de oameni...”

Mai departe, și peste drum, un moșneag sta pe prispă și se trudea să așeze niște dinți la o greblă. Cum îl văzui, îl strigai de departe:

„Buna sara, moșule, buca saral...”

Moșneagul tresări, se sculă drept, ne căută puțin cu privirea lui scurtă, și-apropiindu-se de poartă, își descoperi plețele și răspunse:

— Mulțămim dumneavoastră, domnilor ofițeri... Da' pe cine căutați?..

— Nu căutăm pe nimeni, moșule, da'am avea nevoie de-oleacă de hodină pentru noapte. N'ai dumneata puțința să ne găzduiești un ceas, două, până răsare luceafărul?... Am merge la Filipești—că sîntem acolo cu oastea, da' nu se poate pe-o vreme ca asta... Ne-ar opri străjile și ne-am pierde toată noaptea arătîndu-ne îndreptările pe la răsplintii. Ce zici?..

— Ce să zic, domnule ofițer, — răspunse uncheșul uitîndu-se ponciș la ordonanță; noi cu dragă inimă.. da' nu putem... Că iaca, am avut fecior, și s-a dus, și-s numai eu cu noră-mea acasă... N'avem loc... Cu dragă inimă, altfel, da' nu se poate...”

Apoi, bătrînul își întoarse capul cătră vecini, și ne zise:

„Da' de ce nu 'ntrebați dumneavoastră pe aiurea?...”

— Pe unde să întreb, moșule?.. Spune-mi și dumneata: pe unde?... Cine șade de-o pildă, aici, alături, în casa asta cu pîrlaz înalt?

Moșneagul, viclean, stătu puțin, se uită spre dreapta, și-mi răspunse domol:

— Apoi, domnule ofițer, aicea-i tot o noră de-a noastră, nevasta unui fecior mai mare; și cu dînsa am rînduit să stee baba mea... Ce să facem, păcatele noastre!... Lume năcăjită

peste tot... Știe unul Sfîntul Dumnezeu ce va să mai fie cu niște nemernici ca noi!..“

Pe urmă, moșneagul începu să mă căineze pe mine, pe soldatul de lîngă mine:

„Parcă n'aveți și dumneavoastră supărările dumneavoastră?... Nu vedem noi?... Să vă lăsați gospodăriile, nevestele, copiii... hodina... și să vă trudiți oasele prin rîpșle noastre!.. Parcă noi nu'ntelegem?... Da' ce putem face înaintea Celui-de-sus!..“

Și apoi, cu înfățișarea omului care totuși bine-voește să-și spună o părere adînc cugetată, îmi zice, aplecîndu-și capul și deschizîndu-și ochii:

„Domnule ofițer, domnule căpitan... eu unul, ca omul cel prost, socotesc că nici paserile cerului nu pot zice în zilele acestea, că s'întîlnesc în viețile lor de mulțămire. Mă uit eu (și moșneagul făcu o roată cu mîna) pe la noi, într'o lună ca aceasta, cîntau văzduhurile în fel de fel de chipuri și mișuna păsărețelul peste tot în verdeața livezilor noastre... Sara, îți era mai mare dragul să stai și s'ascuți.. Acu.—nimic.. Cîte-un vultur, cîte doi, pornesc din mîgurile Cașinului, din mîgurile de dincolo de Sticlărie, din stîncile Oituzului, și învalîindu-se în crucile cerului, plutesc o clipă și se întorc cu spaimă, parcă, iarăși pe creștetele munților unde s'a întimplat și încă n'a pus stăpînire picior de catană..“

Ridica mîna și-o lăsa cu fiecare cuvînt, tot mai rar, tot mai potolit, pînă cînd înțelesei că s'apropie ceasul cu alte treburi și alte gînduri, cu totul deosebite de ale mele.

„Bietele dobitoace!—suspînă moșul privindu-ne cail; ca toate lighioanele, o duc și ele greu cu războlul; iacă, încă n'am înblatit ovăzul, că v'ași pofti să primiți pe intru ele, un căuș, două..“

Îi dădui buna sara și pornii mai departe, în căutarea culcușului.

Dincolo de-a doua noră a moșului, o căsuță nouă, abia îngrădită; avea numai chilerul gătît din lut, cu fereștile puse, cu brîc albastre tras împrejur. Dincolo de căsuța aceasta, o grădină; dincolo de grădină, o altă casă, din care, peste gardurile și poarta înaltă, nu se vedeau decît țepușele de pe coamă.

„Aici—vorbi ordonanța,—numai Dumnezeu mai știe cine poate să fie; nu se vede nimic..“

O luarăm la stînga, pe lîngă o mare cuprîndere împrejmuită cu oștețe: ograda sfîntei biserică, și tirimul și adăpostul de scînduri, sub care părintele prohodește pe cei răposați, în zilele cu vreme neprie nică... În stînga, povîrnișul galben și drept spre pirăul Cașinului... În undele apei, jucau ici și colo, ce e din urmă răsfrîngerii ale apusului..

„Băețel strigai so datului de după mine,—de mai mergem mult așa, să știi că ajungem să dormim colo pe prund..“

Ordonanța nu-mi răspunse. Dinainte, ne răsări ca din pământ un alt moșneag, tirind un purcel legat într-o funie:

„Moșule! zic eu, — stăi!..

— Sărutăm minile, domnule.

— Moșule, să-mi spui repede cine stă aici, la casa asta cu stâlpii săpați la poartă“.

Bătrnul meu se întinse cu greutate, privi cu răgaz, ca într-un loc și-un sat necunoscut, și-mi răspunse tot c'o întrebare:

„Unde?. Aici?..

— Da, aici..

— La casa asta?.

— Da, la casa asta..

— Apoi, domnule *maiur*, aici șede Nazaria..

— Care Nazaria?

— Nazaria... una Nazaria—bat'o norocul, că i-am uitat numele lu' bărbatu-său... Da' bărbatu-său îi *nobilizat*, îi dus de astă toamnă și nu se mai aude de dînsul, *ni' c'ar ci giu, ni' c'ar ci mort*..

— Da' nevasta, acasă să fie acuma oare?

— Apoi, domnule *căpitan*, nu putem să știm dacă poate să fie, au ba; da'nu cred m; bag samă. Nazaria avea de sirins niște cosolină, pe moșia Bogdăni, și nu socot c'o fi venit așa de cu vreme..“

Și moșneagul, slobozind oleacă funia purcelului, cercă să mă lispitească: de unde sîntem, unde mergem, și cam ce avem a spune despre sfîrșitul războiului.

„Se mai ține Neamțul, domnule ofițer, au ba?.. Pe la noi s'a fost zvonit, încă din toamna trecută, c'ar fi răposat împăratul cel bătrîn dela *Viana*... Adevărat să fie?

— Adevărat

— Ș'adevărat să fie că împăratul cel nou s'a plecat ș'a cerut pace, și Regele nostru n'a căutat să-l asculte?..“

Ii răspunsei ceva și plecai, spre marea neplăcere a bătrînelui..

„Vasile! — zic eu soldatului — de s'o fi nîmplat și-or fi văduvit Racăuțencele de-a rîndul, să știi dela mine, că tot prundul ne are de șiere..“

Era un lucru cu totul neplăcut pentru mine care veneam de-acasă, unde avusesem patru zile prilej să mă deprind din nou cu așternutul moale, pe care-l și uitasem în cele zece luni închete

„Vasile! Ce facem că se'ntunecă de tot..

— Să mergem la l.h.m, la bărbatul Irinucăi, unde-am mai mas în celalt rînd..“

O bucurie fără margini îmi încălzi tot trupul. Cum de nu-mi venise mai dinainte în gînd una ca aceea!.. Cît ași fi scutit din vreme și din toata vorba risipită pe la toate casele.

„Vasile, tu-ți dai cu părerea pe unde s'o lu m?“

Soldatul se uită nedumerit întăiu, dădu dîrlogii peste gîtul

calului, fugi pe urma moșneagului; îl întrebă, o rupse de goană înapoi și mă încredință în grabă că știe:

„Pe aici; facem, întâi la uliță. la dreapta, mergem-mergem, și dela fntina cu cerdac, o luăm la stînga, pe-o cărărie îngustă... A treia casă, cu porțița nouă,—acolo șade Ichim..”

Așa era. Mi-aduc foarte bine aminte că acu două luni, Ichim venise depe front pentru patru zile, și'n acele patru zile își ridicase stîlpii și-și așezase porțița cea nouă. Tocmai mă miram de dragostea aceasta cu totul deosebită a Răcăuțenilor pentru porțile cu stîlpi înforați cu dalta.. O luarăm într'acolo, m-rserăm, cotirăm la dreapta și ajunserăm la casa lui Ichim. Vasile clănțâni în poartă... Nimeni... Mai clănțâni o dată... Iarăși nimeni..

„Ce Dumnezeu! zic eu; nici aici?..”

Soldatul își lăsă iarăși calul și plecă să ntrebe pe cineva din ograda de-alături. „Mare lucru și nenorocul!” — cugetam eu, frecîndu-mi genunchii înțepenii de atîta drum, cînd iată vazui ordonanța, c'un ținc de vre-o zece ani.

„Al cui ești tu, băețele?”

— Eu? Eu ls al lui Dumitraș... Tata-l dus..

— Da' aici, cine șade? — îl întrebai arătîndu-i casa lui Ichim.

— Aici șade lelița Irinuca lui bădița Ichim... Da' și bădița Ichim îl dus..

— Bine, bine!—zic eu sătul; știu eu asta; da' lelița Irinuca unde-i?

— Tu-i acasă..

— Da' unde-i?..

— Lelița Irinuca-l dusă la bunica, în capul satului, c'a murit mai demult bunicu' și bunica nu doarme singură noaptea, că are livadă mare și se teme..

— Da' aici, îl închis peste tot? Am putea intra noi ca să dormim pe prispă?

— Îl închis peste tot... știu copilul să-mi răspundă; și cheile de peste tot, is toate la lelița Irinuca..”

Firește nu puteam s'o 'ntînd acu na tocmai în capul satului, de gustul ochilor Irinucăi lui Ichim care putea foarte bine, și cu mare dreptate, să 'nceapă a boci văduvia bătrînei sale mame, dacă nu—Doamne ferește—și pe a sa.

Luarăm caii de dirlogi, și ajutați de istețul copil, ne îndreptaram spre casa primarului Dumitru Horbă, ca să-i arăt cum stă întîmplarea și să-l cer, poruncitor la urma urmii, să-mi caute din pămînt o casă cu nevasta și bărbatul în ogradă, unde să putem rămîne peste noapte...

II

Trebuia cineva tras la răspundere pentru o nenorocire mare ca aceea, ca un ostaș, prăpădit de osteneala unui drum îndelungat, să n'aibă unde poposi o noapte... Trebuia cineva

—Și domnul primar Horbă, zic eu soldatului— va trebui să-mi răspundă, cu legea în mână, dacă o femeie văduvă, dacă o femeie care a fost văduvă, ori alta care va fi văduvă,—este ori nu este datoare, în vreme de războiu, să dea sălaș pentru o noapte, unui ostaș călător...”

Vasile a fost de părere că „este”.

În desnădejdea mea eram gata să cer și părerea copilului, dar când mă uitai, peste umăr, acesta îmi arătă cu degetul:

„Aici șade primarele...”

— Știi bine, măi...

Știu bine... Aici șade primarele..

Poarta era deschisă, și cum luna bătea print'o spărtură a frunzișului din livadă, văzui pe prietinel de-acum două luni, pe domnul primar Dumitrache Horbă, stînd pe prispă, cu capu'n podul palmelor.

Nici n'a simțit, cînd am intrat.

„Hei, cucoane Dumitrache!... Buna sara, buna sara... ce mai faci?...”

Bătrînelul sări ca dintr'un vis, c'o mîină întinsă spre mine.

„Nu se mai află, domnule... Nu se mai află! — îmi răspunse răstît, mînios...”

O clipă rămasei nedumerit, și fără să-mi dau sama îl întrebăi la rîndu-mi:

„Ce nu se află?...”

De data asta, primarul avu puțința să-mi cumpănească vorba și să se 'ncredințeze că parcă nu-s acela pe care îl crezuse, în somnolența sau în gîndurile sale; s'apropie de mine, mă apucă de umăr, și mă răsuci cu fața la lună.. Apoi, cu fe-reală unui om care vrea să iasă din greșală, mă lăspiti.

„Da' mă rog cine sînteți dumneavoastră?..

— Cum, domnule primar,— mă mirai eu; nu mă mai cunoști?.. N'am trecut eu pe- aici, în ziua de Bunăvestire, cu escadronul?.. Știi, cînd am stat noaptea pînă tîrziu la pîrîntele... ș'am cînstit.. Nu-ți mai aduci aminte?..

— A!.. Bată-vă norocul și sănătatea... domnule căpitan... Da' dumneavoastră sînteți?...”

Și-și lăsă cu greutate și cu bucurie brațele în jos...

„Dumneata ești? Păcatele mele!.. Și eu credeam că iarăși vine jandarmul să mă omoare cu zile..

— Da' ce-i? căutai să-l întreb, să-l pot alina c'o vorbă.

— D'apoi ce să fie, domnule căpitan.. ici la noi, în buza lunului, nu se mai isprăvește.. Sînt doi ani, acu, încheiași... Cela: dă il cela: sai.. Toată lumea cere, toată lumea te'ntrebă: oameni la tranșee, oameni la descărcare de vagoane, oameni la 'ncărcare, oameni la var, la nuele, la lazul morii lui Miclescu care se sparge'n toată noaptea, oameni la sare... peste tot. păcatele noastre.. Și-am da bucuroși — că la toată urma n'avem ce face, da' nu-s, domnule căpitan... Nu-si

S'au isprăvit.. Unii au murit, alții s'au dus și nu s'au mai întors.. ca'n vremea de azi.. Vezi dumneata?..“

Eram gata să-i gădesc dreptate, și să i-o spun.

„Așa, nu mai merge — mă 'ncredință îndată primarul; slujbă, numai cu muerile, nu s'a mai văzut de cînd e lumea... Zică cine ce-a zice, da' eu, dac'am ajuns ș'am împlinit treizeci și trei de ani de cînd is primar în Răcăuți să mă erte *dumnealor*, da' eu n'am să iau cimpul acuma la bătrînețe, n'am să-mi es acuma din minte ca să iau muerile și să le pun la treburile bărbaților, cum ar pofti *dumnealor*... Înțelegi dumneata?.. Eu pe femei o apăr cît pot.. Pentru mine femeia, — și mai ales femeia fără bărbat îi lucru sfînt: un copil fără mamă, fără tată... Înțelegi dumneata?..“

Înțelegeam foarte bine:

— Așa-i, domnule Primar, precum zici dumneata... Așa-i, și bine faci cum faci, dar vorba-i, — cu satul dumitale, plin de femei vădane, dela un capăt pînă'n celălalt, cum rămîne cu mine?... Spune-mi și mie cum rămîne?..“

Domnul primar se arată cu totul nedumerit; foarte împăcat, căută de mai multe ori în ochii mei, tot răsucindu-mă să-mi vadă fața la lună:

„Da' ce-ai pățit? — mă 'ntrebă el.

— Nu vezi? De-asăară umblu pe-o parte și pe alta, de asară bat pe la toate porțile, pe la toate ușile, și nu se află nimeni să-mi deschidă; pe-te tot femei bătrîne și vădane, peste tot nurori pázite de socri și soacre, peste tot lacătele cît căușele și drugii după ușă cît talpa morii. Drept să-ți spun, cu un sat ca al dumitale, nu te poți prea mult mîndri.. Primar, într'un sat ca ne-altele, m'ași lipsi...“

Dar îndată, îmi scuturai mirarea, și luîndu-l repede, îl întrebai:

„Unde dorm în noaptea asta? Unde dormim și unde ne putem hodini caii? Vin de departe și merg pe front, la Filipești.. Și nu mai pot...“

Primarul se uită împrejur, se uită la soldat, la cai, și-mi răspunse după oarecare chibzuință:

„Lasă, că vād eu, și fac eu să fie bine...“

Și iarăși prinse a se gîndi.

„Știi una, domnule Căpitan?... Alta nu-i de făcut, decît să rămîneți la noi.. S'a găsi—slavă Domnului — un colț de loc mai slabod.. S'a găsi... Dar dă, știi dumneata: ca la noi.. și ca pe-o vreme ca asta... Da' poftim, domnule căpitan, oleacă pe prispă...“

Și așezîndu-mă ca pe un beteag, îmi luă dîrlogii din mîna, făcu semn soldatului și porni cu amîndoi caii spre șopru. Ședeam așa și ascultam cum domnul primar căuta lui Vasile locul unde trebuia să-și lege caii, de unde să-și ia un braț de coșitură, pe unde să meargă să-i adape, „după un ceas—nu mai devreme...“—și unde să se culce.. „Înțelegi dumneata, voinice?..“

Să dormi aici, să nu cumva să te fure pacatul și să pleci...”

Apoi se ’ntoarse spre mine și-mi zîmbi:

„Am dat flacăului cîteva sfaturi... pentru hrană, pentru adăpatul cailor și pentru altele...”

Și mă bătă cu înțeles peste umăr:

„Drept să-ți spun, că sintem numai noi și nu ne-aude nimeni, da’n rîndul trecut, cînd ați fost și-ați mas o noapte, ș’ați plecat, s’au cam auzit vorbe.. știi dumneata... Și, vorbe nu tocmai frumoase pentru unii și alții... din *grade*, mai ales...”

Apoi, îmi apucă mîna, mă ridică și mă cuprinse după mijloc:

„Haide acuma la bucătărie, să vedem ce gînduri a avut femeia mea în sara asta.. Ai ospăta ce s’a găsi, și te’i hodini, că-i fi trudit . Că și pe mine de-abia mă mai țin picioarele.

— Ești și dumneata trudit—domnule primar! zisel eu mai mult în luare de ris.

— Și... și... Toată ziua la slujbă, de cum se roșește zarea răsăritului, și până sara, până noaptea tîrziu... La primărie,—porunci, circulări: „să faci așa, să nu faci așa, să vîrșați vinul din calea oștilor, să nu-l vîrșați tot”; ori, adouazi, a treia zi: „să rămie tot vinul nevîrșat”. La ceas, la ceas, altă poruncă: prefectii într’o parte, subprefecții într’alta, jîndărmăria sare și ea, da’ armata, incaltea, pune virful la clae.

„Cu *ceia*, mai stai de vorbă, mai zăbovești, mai ceri repeșirea poruncii, o mai întorci, da cu oastea, drept să-ți spun, nu-i de glumă. Păn’ acuma n’am crezut, dar acuma am văzui cu ochii... Armata-i foc... Eu n’am făcut armată, ca unul ce-am fost fecior mai mare la mamă văduvă, da’ acu, am văzui, ș’am crezut... Și de asta, cînd mai aud ca un primar ce mă aflu, ba de una, ba de alta,—cînd trece oastea printr’un sat ca Răcăuții cu de toate,—mai fac și eu urechea toacă și... n’aud. Nu-i bine?”

Eu, ce-i puteam răspunde ?

„Ba așa-i! zise repede domnul primar Dumitrache Horbă. Nu mai departe acu două luni.. Ți-aduci aminte că eram în sara aceia la părintele Grigore. Vorbeam, cinsteam.. În sara aceia, eu, dacă am băut un pahar, două, degeaba le-am băut. Mă crezi? Eu, ca primar, în sufletul meu duceam grija tuturor... „Soldați mulți, soldați îndrăzneți cum is ei...; muerile singure, vădane cele mai multe, slabe, păcătoase, fricoase, cum le-a lăsat Dumnezeu... Ce te faci tu cu atîta oaste?..” Știi că te-am rugat atunci și ți-am zis: „Domnule Căpitan, mai spune-le și dumneata cîte-o vorbă, să știe cătana de frică...” Ți-aduci aminte?..”

Și rise primarul cu poftă.

Apoi, tot el:

„Eu mi-aduc.. Și să fi băut noi până’n dalba zi, eu tot mi-aduceam aminte, pentrucă, domnule Căpitan, de mine, ca unul ce-s deprins de treizeci și trei de ani cu grija satului, nu se prinde nici vinul, nici rachiul... Ș’așa, atunci.. Și-adouazi,

cînd es pe uliți, după plecarea dumneavoastră,—plîngerî peste plîngerî, jalbă peste jalbă. În deobște, știu dumneata care poate să fie jalba unei mueri... Da' eu, cu gîndul la dumneata, le-am mîngîiat și le-am spus: „Lasă, Mariță; lasă Catrină; pune și tu altă cloșcă și scoate puî mai pe toamnă...” Înțelegi?... „Cu-atîta mai bine, că poate ți-a veni rominul din războiu până atunci, și-a poți să mînce o pulpă mai fragedă...” Și bieteleveste se uitau în ochii mei, prindeau cite-un fir de mîngiere, și nu mai stăruiau cu jalba mai departe...”

Tot pășînd, și tot oprîndu-mă ca să-mi povestească domnul primar, cum știe dumnealui să poarte slujba obștească și să-și împace satul și vîdanele sale, ajunserăm sub streșina unei căsuțe, în care se vedea lucrînd la lumina unei gazornîțe, un pumn de femei:

„Baba mea!—respîră domnul primar.

— Nevasta dumitale?

— Baba mea, ce mai încolo și 'ncoace... Demult n'ani cercetat-o să văd cite parale mai facel...”

Și așezîndu-și mîinile'n solduri, bătrînul strigă din prag:

„Mărando-fă!”

Femeia abia își întoarse fața cătră noi.

„Ei, gata-l?... Avem oaspeți mari în sara asta; al tu la știre ori ba?...”

Mătușica îi făcu domnului primar un semn cu mîna, se vede, un semn al ei—și pe care nu-l putea înțelege decît el; deaceia îi și răspuase:

— „Așa ți-i vorba?... Bine, foarte bine...”

Apoi mă apucă iarăși de mijloc și mă pornî din nou spre mijlocul ogrăzii.

„Oleacă de zăbavă,—și l gata.. Să mai vedem acuma ce-ți face flăcăul și caii.. I-am spus demult, de unde să ia fîn și i-am aștat găleata pentru apă... Și de pus inima la cale, avem noi grijă și pentru dînsul...”

Dar în mijlocul ogrăzii, primarul se opri, și mă bătî pe umăr:

„Da', mă rog dumitale: mai ține mult războiul?... Ce zici?... Ce crezi? Că-l greu, cum nu se mai află... Pe la noi, lumea ca lumea cea proastă: tot a crezut c'a fi și s'a sfîrși... Cînd am dat drumul, să plece,—complectășilor, și rezerviștilor, și milițienilor,—a fost multă veselie. Chiuia lumea, și cînta, și petrecea.. Bărbații, ca bărbații, făceau voe bună nevestelor și copiilor, și nevestele-și făceau datoria lor și plîngeau pentru plecarea soților. Asta-i treaba lor... După plecare, veneau scrisori, și femeile se adunau, le ceteau una pentru alta, se mîngiau... Pîn' ce-au început bătăliile și a venit vremea să se tragă oastea înapoi, și-au început să curgă muscalii și să vină fugăriții de prin alte sate,—a fost cum a fost; da' după acela, drept să-ți spun, a fost aici în Răcăuți un iad... Dumnezeu

Sfintul știe ce-am făcut și ce-am dres, ca să ajungem așa cum ne vezi dumneata..“

Primarul oftă cu durere :

„Au pierit mulți, domnule căpitan... Păcat de-atîta lume.. Ș'au rămas prea multe case fără stîlpi și fără stăpîni.. Oî, oî!.. Că femeia, știi dumneata,—ca femeia!.. Și vădana-l încă mai cu năcaz pentru ea singură, pentru veziul, pentru neamuri și pentru oamenii stăpînirii.. Intrebă-mă pe mine și ți-olu spune..“

Dar n'avui vreme să-l întreb ; mătușa Măranda ne chema în căsuță ; masa era întinsă.

„Poftim! îmi zise domnul primar, luîndu-mă pe după mijloc ; să ne punem o leacă la cale și după cină, dacă-l aveți plăcere, am să-ți spun o strașnică întimplare din partea unelă.. ș'a alteia... Da' la poftim, că răcesc bucatele..“

III

Sculindu-mă dela masă și mulțămînd, domnul primar Dumitrache Horbă îmi arătă îndată luna care sălta mereu peste pădurea Bogdănil.

„Va fi o noapte mindră, domnule căpitan... Și poate vom avea și puțină liniște ; de două zile tunul nu mai bate la Cașin, spăriurile nu mai ridică clocot de fum și de colb... Numai artișiile ard... Haidem în grădină să vezi și dumneata cum s'ue luna deasupra Bogdănil..“

Cu-adevărat însă, domnul primar avea o altă țintă ; după cina cea gustoasă, cu rachiuașurile ei, cu păhărușele ei, domnul primar avea să-mi spună povestea celor trei vądane ale răposatului părinte Allontie, starțul sfintei mănăstiri dela Bogdana.

„Cum așa?... întreb eu înspăimîntat, trei vądani alestarului?...“

— Trei, domnule căpitan... Trei.. Și toate trei îmi fac atîtea zile fripte, cum nu mi se întimplă din partea celorlalte trei sute trelzeci și trei... Te-ai plîns mie... Te cred... Mă vom plînge și eu dumitale și, rogu-te, fii bun și mă crede..“

Vorbînd, îmi arătă la rădăcina nucului un scaun ; mă așezai și privii peșie gard și peste țarinile adormite, spre răsărit, peste culmea de dealuri negre, cîmpul auriu al cerului pe care plutea o lună plină în sara a doua.

Ascultam.

Povestea cu cele trei vądane, începea cam pe departe. Ca unul ce era de-o vristă cu părintele Alexie din Răcăuți și su preoteasa Măgdalina, primarul îmi vorbi întălu despre aceeașă minunată păreche de oameni buni și veseii, la care părintele Allontie dela sfînta mănăstire a Bogdănil se afla cam în toată săpămîna citeodată

„Părintelui Alexie, de-alcî dela noi—îmi șopti mai-marele

Răcăuților,—nu i-a fost dat să aibă prunci, decât încoace Urzîu, aproape de moarte... Înțelegi?... Ș'a murit, ș'a lăsat pe biata cucoana preotea-ă cu prunc la sin, cu durere și cu griță... Și pe părintele Aliontie, ca pe un veghetor.

Asta-i una..."

A doua vădುವă era o dăscăliță adusă în fragedă vristă de peste munți, ca soție dascălului Toma, răposatul din iarna trecută...

"Iarăși, domnule căpitan—adaose primarul—pot spune că erau și aceștia oameni cum se cade. Dascalul era cîntăreț vestit; avea glas dulce și niște ochi care-ți topeau sufletul. Cînd începea axionul și-și ridica privirea spre Milostivul Dumnezeu, se cutremura tot norodul și zicea în sine: „brava dascal"... Cit despre dumneaei dăscălița Ilinca, aceia era numai fiori și numai neastîmpăr. Urzită din jăratec, ca pentru altă vreme și alte tărîmuri, dăscălița Ilinca avea evlavie ei: încăleca bărbătește, mîngîia la adunări barba și obrajii părintelui Aliontie, și pleca la locurile ei de peste munți, în miezul nopții, pe cele mai tain ce poteci. În zilele acelea dascalul Toma își frîngea mîinile cu'ngrijorare... Atita doar, că-l mîngîia părintele Alexie și-i spunea că egumenul dela Bogdana se află dus la scaun, la Episcopie, cu oarecare socoteală minăstirii..."

Domnul primar inspiră adine aerul răcoros și mirositor a frunză de nuc, își desfăcu larg brațele și trecu la pomenirea celei de a treia văduve, mătușa Irina Prescurărița, vestita luminăreasă depe vremuri a sfintelor minăstiri Bogdana și Cașin.

"Aceste trei ființe, oftă primarul,—aceste trei suflete,—mă crede domnule căpitan, mi-au amărit viața și-mi otrăvesc și astăzi zilele.

Cînd s'a ridicat în Răcăuți școală nouă, a venit părintele Aliontie și-o pus o mină de ajutor. „Mulțămesc, cînstite părinte"—i-am răspuns eu, ca din partea obștiei—"pentru această jertfă a sfinției tale"; dar părintele Aliontie s'o'ntors și-a zis: „Nu, fiule; ceiace-am dat, să fie plata dreaptă pentru învățătura ce vor dobîndi și sprijinul ce vor avea din partea duminitale, și-a dascălilor, și a obștiei întregi din Răcăuți, acesți trei copii sarman, pe care sufletul meu nu-i poate lăsa ne-socotiți". Și-mi aduse de față trei copii de cite un cot și jumătate cu păr gălbui tustrei, cu ochii ca floarea de cicoară rourată: Iliuț, al răposatului părinte Alexie, Culăeș al dascălului Toma și Chifor. „Știi bine, îmi zise părintele Aliontie arătîndu-mi pe cel de-al treilea—acesta-i brăduț răsărit din sămînța necunoscută ai griță, fiule, de dinșii..."

Primarul își împrăstie iarăși brațele și iarăși le aduse cătră sine, cași cum ar fi tras din adîncul unei ape un năvod încărcat.

„Trei copii sărmani... ai zice dumneata, domnule căpitan... Trei diavoli, voi zice eu.. Trei diavoli...”

Și primarul tăie scurt, c'o izbîtură de pumn în întuneric.
„Trei diavoli.. Deșteapți,—da' rai... Învățau bine,—da' rai... Păreau smeriți și blinzi ca mieii cită vreme varga dascalului sta ridicată... În colo,—foc!.. N'a rămas copil în sat cu capul nesparg de ei; n'a rămas livadă cu gardurile nesărite, cu poamele nefurate; n'a rămas săptămînă. n'a rămas zi, în care preoteasa... și dascălița Iliuca și Irina Prescurărița să nu vină la mine cu plingere, cu întrebări: „cutare a zis așa, cutare a zis altfel, cutare a strigat asupra copiilor noștri... De ce, vere Dumitrache, nu oprești dumneata satul, să nu le mai zică: pui de diavoli?”—Păcatele mele, domnule căpitan, —ș'atita...”

„Au crescut mari, cei trei feciori, s au ridicat băetani, au ajuns flăcătoși... Alte pozne, alte năcazuri. Satul împotriva lor, pe de-o parte,—cele trei vădane apărîndu-l, pe de alta. Furau giște, furau găini, furau porci... da' luți ca argintul cel viu și harnici ca focul... Și cînd venea pe la noi—zice primarul—părintele Alfontie, starițul cel de demult al sfintei mînăstiri dela Bogdana, și cînd s'arătau Iliuț și Culăeș și Chîlfor, și sărutau umiliți mîna părintelui, mă uitam la el cum îi lunecau ochii în lacrimi. Atunci uitam și eu de toate, și mă bucuram c'or ajunge la toată urma oameni de treabă...”

Luna era sus și albea plaiurile în toate părțile. Un vînt răcoros incepea să suspine năvălînd pe Trotuș.

Primarul se îndepărtă un pas și mă privi tăcut; apoi se mișcă și-mi zise:

„Hai și te culcă, domnule căpitan; a fi tîrziu... M'am luat cu vorba, cu satul și cu vădanele satului nostru, ș'am alunecat dintr'una'ntr'alta, cum alunecă apa...”

Ne'ndreptam spre pirlaz, trecuram, dar în bătătura nededă, înecată'n lumină, domnul primar Dumitrache Horbă mă strigă încet:

„Stai!... Mi-am adus aminte de-acu șase-șapte ani,—așa ceva. Strînsesem tinerii și pornisem cu dinșii la Bacău, la recrutare. Cu cîteva zile mai înainte, preoteasa, și dascălița și Prescurărița Irina, îmi deschideau și-mi închideau de cîte patru ori pe zi ușile cu rugăminte, să nu le ia țara feciorii: „Sîntem vadane, sîntem nemernice, domnule' primar; pune, rugămu-te, o vorbă la domni' aceia, să ne lase feciorii...” „Bine, bine—le ziceam; lăsați-i și nu-i mai bocliți, că nu vi-i tae nimeni; și vorba aceia oi u pune-o...” La Bacău, flăcăii s'au cerut să fie îmbrăcați și ei, dar legea a fost mai tare; ca feciorii la mame vădane, nu se putea; și-așa, s'au întors tustrei la Răcăuți cu inimile negre. A trecut o zi, au trecut două... A început lumea a vorbi în fel și chip, au început fetele a-i rîde... „Face oaste cine poate, soro... Poartă pinteni, soro, și'n-

„ginge sabie numai vrednicul, numai voinicul...” Ce crezi dumneata l.. Au venit îndară vādanele și m'au pus pe cărbuni : „Cum se poate să ne rușinezi dumneata, domnule primar, în'ratita?... Da' ce?... Băeții noștri is nătîngi, is chiori?... Să al-l duci la oaste...” Le-am făcut hirtii ș'au plecat tustret... Doi ani dearindul, după astia, am scris răvașe lui Iliuț, lui Culăeș și lui Chifor... „Scrie-i așa, zi-i așa...” —și'n toate săptămîmile veneau tustrele vadanele să le cetesc și să le talmăcesc răvașele feciorilor... Muncă de lad, chin... A dat apoi Dumnezeu și-au sfirșit, au venit acasă flăcăii, au stat un an, doi, ș'au însurat, și-au plecat cu războiul. Trăesc, slavă Domnului, și după cite aud, se poartă cu mare vrednicie; din partea lor, ca primar al Răcăuților, nu am nimic a mă plînge, domnule căpitan... Dar,—of și iarăși of!... gindește acuma dumneata ce-mi pătîmește mie sufle ul cu preoteasa cea plină de griji, cu baba Ilinca cea fără astîmpăr, cu prescurărița Irina,—cu mamele acestor trei, fără să mai pun la socoteală pe nevasta și soacra lui Iliuț, pe nevasta și soacra lui Culăeș, pe nevasta, pe soacra, pe mătușa și pe altă mătușă a lui Chifor...”

Tudor Pamfile

Vinătoare

Purtînd vătui și vidre la șea, vinat ușor,
În jurul lui boeril, hălțașii, tot alaiul,
Pe urme iuți de zimbru, se-oprește Dragoș Craiu
Abla strunînd pe Molda de pasul lui Fului.

Poteca e tăiată: Puhoiul. Roitor,
Subt fumuri inelate adoarmen vale plaiul
Și Domnul de-l privește și de-i ascultă naiul,
Se frîng cetății în ochii lui vii de vinător:

Atunci, rupîndu-i pumnul ce-i descleștat de vis,
Căteaua scapă, fuge, alunecă'n abis
Și-o 'nghite rîul... Nimeni n'o smulge dintre valuri....

Căci în tăcerea sării, pe ape, tot mai rar,
Departe, se aude între-amîndouă maluri,
Prin liniște lătratul, trecînd ca un hotar.

Etitorii

Înaltă Mănăstirea și între Rai și Iad
Cu Doamna Fira Radu Paharnicul o 'nchină.
La dreapta și la stînga copiii se anină:
Rucsandra și Despina, Sas, Neagoe și Vlad.

Urgie le-a fost soarta: bătrînul, ca un brad
Căzu, lovit de-un paloș în roată de lumină...
Iar fetele și mama, s'au stîns într'o grădină
Cu poamele amare de plîns, la Țarigrad.

Feclorul cel mai mare a putrezit în Jiu.
Al doilea prin codrii... Cel de pe urmă fiu,
Cînd a 'ntîlnit Păcatul cu ochi de vioarele,

Pe stema Preacuratei a pus să bat'un nume,
A 'mbogățit armenii și a plecat în lume,
Vînzînd vre-o șapte sate, pe-un pumn de peruzele.

Ioan Marin Sadoveanu

Bătrânețea, Natura și Tratatamentul ei

„Que l'homme soit condamné à la vieillesse et à la mort, c'est la loi, une loi commune à tout être vivant. Ce serait chose bien sotte que de s'indigner, plus sotte de pleurer, plus sotte encore de lutter.”
Charles Richet (*Homo stultus* p. 113).

„Nous vieillissons et nous mourons : nous voyons vieillir et disparaître les êtres qui nous entourent. Tout d'abord nous n'aprévoyons pas d'exception à cette loi inexorable et nous la considérons comme une fatalité universelle de la nature. Mais cette généralisation est-elle bien fondée ? .. Ou au contraire, y a-t-il des êtres immortels ?
La biologie répond qu'il en a en effet.”
Dastre (*La vie et la mort* pag. 296).

„La vieillesse et la mort sont-elles des phénomènes fatals et naturels ?
Les expériences expérimentales de Loeb, de Calkins, et toutes les observations similaires tendent à attribuer à ce phénomène du vieillissement le caractère d'un accident remédiable. Mais le remède n'est pas trouvé.”
Dastre (*Loco citato* pag. 318).

Există în toate ființele viețuitoare, capabile de a simți, o dragoste nesfârșită de viață care atinge maximum la om.

Pesimiștii consecvenți sînt rari și pe de altă parte Max Nordau a putut susține paradoxul că inși sinuciderea se fac din dragostea de viață, de viața însă pe care nefericiții au visat-o, au dorit-o, dar n'au avut parte s'o găsească.

Dar sinuciderea e de cele mai multe ori o manifestare a unei boale a sentimentului — melancolia — și marea majoritate a oamenilor continuă să iubească viața cu toate suferințele ce le îndură punînd deasupra acestora ceea ce ea poate da ca bun și frumos.

Acest sentiment — acest *instinct*, instinctul de conservare — conduce pe om în toate acțiunile sale, iar ideea că viața trebuie să aibă într-o zi un sfârșit e însoțită întotdeauna de o profundă tristețe, cu atât mai profundă cu cit ideea apare mai limpede.

Omul în genere dorește ca viața lui să dureze întotdeauna în mijlocul naturii tinere și fermecătoare.

Poetul francez a vorbit pentru întreaga omenire în celebrele-i versuri :

Jci bas tous les lilas meurent,
Tous les chants des oiseaux sont courts.
Je rêve aux étés qui demeurent toujours.

Cum pe de altă parte moartea fiecărui individ apare ca o realitate peste care nu se poate trece, s'a simțit nevoia unei soluțiuni care să potolească chinul acestui desacord dureros.

Astfel s'a născut credința în viața viitoare, credința ce a pus în același timp în sufletul omului liniștea și o tărie, ce ar fi lipsit altfel, de a înfrunta suferințele vieții și moartea însăși.

Progresele științei au zguduit însă puternic credința în viața viitoare.

Orice ar pretinde unii filozofi metafizicieni, ceiace se chiamă sufletul și „cugetarea sacră“ e, precum spunea Eminescu, un „minunat joc de imagini“, iar imaginile cași percepțiile sînt în funcțiune de scoarța creierului nostru.

Aceste imagini și percepții proprii fiecăruia dintre noi trebuie să dispară odată cu celulele noastre cerebrale, — iar acest adevăr, a cărui realitate se impune, nu se mai poate împăca cu bătrîna și naiva credință în viața viitoare.

Pe de altă parte, cu tot stoicismul filozofic al unora, trebuie să recunoaștem că această constatare, că moartea e o sentință fără drept de apel, a vărsat un nou val de tristeță în sufletul omenirii, val pe care Metchnikoff a căutat, dar nu pare a fi reușit să-l împrăștie cu ale sale „încercări optimiste“.*

Oricum ar fi, a reveni la vechea credință sub forma ei de o puerilă candoare — nu mai e posibil.

Credința în viața viitoare, sub forma de care am vorbit-oel puțin, e definitiv condamnată pentru toți cei ce posedă cîteva elementare dar hotărîtoare date de fiziologie cerebriă.

Și cu toată evidența aparentă, omul nu se poate hotărî să se asemeneze. Problema morții e din nou pusă la ordinea zilei cu întreaga anxietate ce se leagă de ea.

Liniștea pe care o dădea credința în viața viitoare dispărută, gîndirea omului este iarăși pusă în mișcare și cercetarea se îndrumază de astădată pe o cale nouă.

Medicina se luptă de multă vreme cu boalele, aceste cauze accidentale ale morții; și chiar cei mai sceptici trebuie să recunoască cit de deseori victoria e de partea ei.

N'am decît să citez aci efectele serurilor terapeutice și ale serurilor și vaccinurilor preventive.

Cîte veți tinere au fost salvate de serul antidifteric și cîte imensă victorie asupra morții reprezintă vaccinul antiholeric.

În fața acestor strălucitoare cuceriri ale științei, omenirea trebuie să arate un infinit sentiment de recunoștință către acei ce le-au făcut posibile și să le păstreze cu pietate memoria.

Puținii oameni de talia lui Pasteur trebuiesc considerați într'adevăr ca sfinți într'o nouă accepțiune și într'o nouă religie, religia adevărului, religia științei.

* Profesorul Stăilneanu a expus într'unul din numerele anilor precedenți ideile conținute în această lucrare.

Da, medicina se luptă cu boalele și numărul acestora, față de care e lipsită de putere sau pe care nu le poate evita, scade pe al ce merge.

Dar boalele sînt un fel de accidente. Există însă o moarte „naturală”, acela ce încheie în mod inevitabil o viață normală și urmînd unei bătrînețe mai mult sau mai puțin prelungite.

Medicina putea-va oare să facă ceva contra acestora? Nu e chiar o nebunie sau cel puțin o prostie să încerce?

Ba da, răspund unii învățați a căror valoare nu poate fi contestată de nimeni.

Nu, replică alții ale căror merite nu sînt mai puțin recunoscute. Moartea prin bătrînețe e un rău remedial, dar remediu nu e găsit.

Și iată deci problema cea mare ce se pune în discuție:

Bătrînețea e o stare normală, iar moartea ea însăși consecința normală și inevitabilă a vieții sau din contra trebuie considerată ca o boală contra căreia medicina trebuie să caute remedii curative sau preventive?

Omul de știință, biologul în specie, trebuie să examineze această problemă în mod obiectiv, fără idei preconcepute și să admită soluțiunea ce va decurge din examenul faptelor fie că ea va corespunde sau nu intereselor sau dorințelor omenirii.

Bătrînețea este o stare normală? Răspunsul atîrnă de accepțiunea ce se dă ultimului cuvînt. Dacă prin normal se înțelege ceia ce se întîmplă în mod regulat ori căruia individ ce atînge o anumită vîrstă, atunci bătrînețea este o stare normală.

Dacă însă înțelegem prin stare normală aceia în care funcțiunile organismului se exercită în condițiunile cele mai bune, e evident că bătrînețea nu se poate considera ca îndeplinind aceste condițiuni.

Optimul funcțional e departe de a coincide cu bătrînețea.

Mai întîiu toată lumea e de acord să considere demența senilă — pierderea progresivă a memoriei, ruina progresivă a funcțiunilor psihice — ca o stare patologică.

Or autorii, care s'au ocupat cu studiul acestui chestiuni, admit în genere că această stare nu reprezintă decît o exagerare a procesului bătrîneței „normale”—cu alte cuvînte, comune.

Nu mi se pare nici o îndoielă că bătrînețea trebuie considerată ca o stare patologică, ca o boală cronică și progresivă ce se termină cu moartea. Curioasă concepție aceia a unei stări normale care se termină în acest fel!

Bătrînețea e o boală a nutrițiunii generale — o distrofie — cu simptomele și leziunile ei, cu modificări în chimismul sîngelui și al țesuturilor și, astfel fiind, patologiștii urmează a se ocupa cu studiul ei, a cerceta mecanismul și a căuta dacă nu e posibil de găsit și un tratament preventiv sau curativ.

Bătrînețea la om se caracterizează printr'o scădere în greutate și înălțimea corpului, prin încovoarea coloanei vertebrale, prin a bîrea și rădirea părului, prin sbîrcirea pielei care și

pierde elasticitatea. Forța musculară scade, vederea și auzul, sensibilitatea tactilă de așezări scad adeseori.

Bătăile inimii devin ceva mai frecvente, tensiunea sîngelui se mărește, pe cîtă vreme globulele rîșii cași hemoglobina — substanța colorantă a ultimelor ce servește de rezervoriu de oxigen — scad. Sîngele devine mai apos, coagulabilitatea sa e mărită. Anumite substanțe ca ureia, colestherina se găsesc în cantitate mai mare, ultima de două ori mai mare ca în starea normală (Bequerel și Rödier). Numărul respirațiilor crește ușor, dar capacitatea respiratorie a plămînilor scade.

Pofta de mîncare scade adeseori, există o tendință la dilatația stomacului, la constipație.

Funcțiunile de reproducție scad în genere, deși spermato-geneza a putut fi observată persistînd la vrîste foarte înal-tate (90—94 ani).

Schimburile organice sînt încetinite, cantitatea de oxigen consumat și de anhidridă carbonică eliminată scade. Ureia dela 0,300 pe kilogramul de individ ajunge la 0,122. Acidul fosforic dela 2.50—2.75 în 24 ore ajunge la 1.10 în medie, etc.

Modificările găsite în organele bătrînilor — *leziunile bătrîneței* — confirmă caracterul patologic al acesteia.

Notăm mai întăiu o scădere în greutatea organelor care poate merge pănă la jumătate din cea inițială pentru unele organe ca testiculul, și care poate fi de cîteva sute de grame pentru alte organe mai voluminoase. Astfel ficatul, a cărui greutate mijlocie normală este de aproximativ 1500 gr., scade la 1100, iar creierul dela 1200—1400 la bărbat și dela 1100—1300 la femei între 40—50 ani scade la 1064—1023 la primul și la 979—942 la cea de a doua, după vrîsta de 65 de ani (Geist).

Examenul microscopic ne arată reducerea de volum și de număr a elementelor nobile — specifice — ale țesuturilor, cu modificări structurale variate dintre care una pare caracteristică pentru bătrînețe, deși o putem întălni și în afară de aceasta. E vorba de o îngrămădire de granulațiuni grăsoase în celulele nervoase (Marinescu și alți autori), în celulele părăților vaselor, dar și în acelea ale ficatului, rinichului, pămînilor, inimii, etc.

Observațiunile mele personale în cazuri de demență senilă confirmă această îngrămădire de granulațiuni grăsoase în dife-ritele organe.

Trebuie să adaug aci că un fenomen semănător se poate observa în unele intoxicațiuni cronice, fapt ce pune încă odată în evidență caracterul patologic al bătrîneței apropiînd-o de procesele toxice.

Înmulțirea fibrelor și celulelor, țesutului de susținere (țesutul conjunctiv și cel nevroglic, ultimul în centri nervoși) e mai puțin caracteristică. Am putut eu însuși să mă conving de absența acestui fenomen (al sclerozei) în organele unor bătrîni; iar fa ce privește leziunile sclerotice ale vaselor, Charcot le-a

găsit absente la 103 ani, iar Harvey la 152 ani în cazul celebrului Thomas Par!

Alterațiunile sclerotice rămân cu toate acestea foarte frecvente la bătrâni. Ele par încă mai dese în cazurile de bătrînețe precoce, de „senilitate“, în sensul cum o concepe Letienne care vrea să facă o deosebire între ultima—stare patologică—și bătrînețe, stare fiziologică.

Concepția lui Letienne trebuie totuși primită cu oarecare rezerve sau restricțiuni; iar în ce privește înțelesul ce-l are acțiunea fiziologică, el e desigur altul decât acela de stare funcțională optimă a organelor, care ni se pare cel mai potrivit.

Modificările organismului bătrânilor se pot constata și când se studiem din punctul de vedere al compoziției chimice a singelui sau diferitelor organe. Caracteristică e mai ales creșterea unor substanțe grăsoase în sânge și organe și deshidratarea progresivă a țesuturilor.

Chestiunea bătrîneții și a morții „naturale“ a fost pusă și pentru ființele unicelulare și s'a ajuns la concluziunea că acestea cunosc privilegiul imortalității. Fiecare individ se divide în 2, iar cei 2 indivizi noi, astfel rezultați, se redivid la rândul lor, și așa mai departe.

După Maupas totuși acest mod de diviziune nu s'ar putea propaga la înfluit, ci după o serie de bipartițiuni ar apare semne de degenerescență evidentă. Talla se micșorează, nucleul se atrofiază și animalul pierе în urma acestei stări de senescență.

Dacă însă infuzorul are posibilitatea de a se conjuga cu un alt individ în aceeași stare, el eșe din acest act cu forțe nouă și, după cum se exprimă Dastre, „Conjugațiunea îi redă viața, tinerețea și nemurirea“.

Cercetările ulterioare ale lui Calkins, și acelea mai recente ale lui Metchnikoff, au arătat însă că în culturile de infuzorii făcute pe anumite medii, diviziunile se continuă indefinit fără semne de bătrînețe. Imortalitatea există deci la protozoare. Ea există și la metazoare pentru plasma germinativă a lui Weissmann (celulele reproducătoare), pe câtă vreme celulele restului organismului ar fi condamnate, după acest autor, a muri după un anumit timp. Ideile acestui învățat trebuie primite totuși cu rezerve. Chiar la unele metazoare, la unii viermi spre exemplu, diviziunea în mai multe porțiuni poate fi urmată de reconstituirea fragmentelor în tot atîtia indivizi noi, iar la unele specii vegetale (*Begonia*) un fragment de frunză poate regenera planta întreagă.

În toate aceste cazuri însă individul primitiv dispăre,—se scurge, pentru a zice astfel, în generațiile ulterioare. La animalele mai superioare și mai cu seamă la om, celulele mai diferențiate, ale creierului în special, care sînt depozitarii personalității, nu se mai divid. Dacă ar face-o, integritatea personalității ar fi amenințată.

Dar pe de altă parte tocmai această lipsă de diviziune, această continuitate în timp a individului celular pare a-l face mai ușor vulnerabil.

Propriu zis e poate numai o aparență. Schimburile nutritive pot permite celulei cel puțin în principiu a-și repara perderile păstrindu-și totuși integritatea structurală.

Nu vom discuta aici care sînt cauzele bătrîneții, în sine, — chestiunea aceasta confundîndu-se cu cea a mecanismului bătrîneții despre care vom vorbi mai departe.

Trebue să spun numai că majoritatea autorilor admit că infecțiunile ca sifilisul și altele, precum și intoxicațiunile, alcoolismul printre cele mai dese, determină o bătrînețe precoce.

Din ultimul punct de vedere, nu trebue să trecem cu vederea ideile lui Metchnikoff, după care un rol important, în determinismul unei bătrînețe precoce, revine resorbției de produse toxice rezultînd din putrefacțiile ce au loc, mai cu seamă în intestinul gros. Pentru cunoscutul biologist dezvoltarea acestui organ, adevărat rezervorlu ce face posibilă retențiunea excrementelor și permite animalelor să reziste necesității de a le evacua, cînd sînt silit să fugă spre a se apăra de dușmani, s'a făcut pe seama longevității. Struțul ce posedă un intestin gros trăește mai puțin decît pasările zburătoare care, nefiind silit să fugă pentru a se apăra, n'au căpătat un intestin gros în cursul evoluției lor. Un anumit regim alimentar, bogat în acid lactic și fermenți lactice (laptele acru, etc.) ar putea contribui la micșorarea putrefacțiilor intestinale, întîrziînd aparițiunea bătrîneții.

De altfel cazurile de moarte „naturală”, chiar la om — dacă există — trebue să fie foarte rare, după Metchnikoff.

La o vîrstă foarte înaintată, s'ar părea, după acest autor, că apare un instinct al morții. Omul ar simți atunci necesitatea de a muri, care ar înlocui puternicul instinct de conservare pe care toată lumea îl cunoaște.

În general vorbind, Metchnikoff e de părere că oamenii de astăzi mor în urma unei bătrîneți patologice și medicina ar trebui să urmărească a prelungi viața atîta timp cît există instinctul de conservare. *

* În felul acesta Metchnikoff a crezut a putea da o soluțiune optimistă chinultoarei probleme a bătrîneții și morții. Acest optimism rămîne totuși foarte relativ. Mi se va permite să citez aici pasajul din lucrarea lui Dastre (deja menționată) referitor la ideile lui Metchnikoff, cu privire la presupusul instinct al morții:

„L'instinct de la mort — survenant à la fin d'un cycle normal et bien rempli, facilitera sans doute au vieillard le départ pour le grand voyage. Le déchirement n'existera plus pour lui: n'existera-t-il point pour ceux qu'il laisse? Et puisque l'instinct de la mort ne saurait exister qu'aux environs du moment où elle doit survenir, le jeune homme et l'homme mur, en pleine possession de l'instinct de la vie, mais avertis de la fatalité du trépas, envieront-ils avec moins d'horreur qu'aujourd'hui l'inexorable loi?”

În ce privește mecanismul bătrîneții propriu zise, Metchnikoff e de părere că ea rezultă din lupta dintre elementele nobile ale organismului (slăbite în urma diferitelor intoxicațiuni, ca cea de origine intestinală, etc.) și elementele mai puțin diferențiate, celulele conjunctive și nevroglice.

Oricine posedă un rudiment de cultură biologică cunoaște teoria fagocitozelor emisă de marele învățat ce a fost Metchnikoff. Anumite celule din slăge și din țesuturi au posibilitatea de a îngloba și digera, întocmai ca ființele unicelulare independente, znumiți corpusculi printre care microbil.

Acestor celule mîncătoare — fagocite — le revine un rol însemnat în apărarea organismului contra infecțiunilor microbiene. Ele curăță de asemeni resturile provenind din distrucțiunea unor din celulele proprii ale organismului.

Ele ar ataca cu timpul celulele diferențiate ale organelor care ar succomba într'o luptă nedreaptă și inegală, puterea de reproducere și de regenerare a țesuturilor fiind în raport invers cu gradul lor de diferențiere, minimul aparținînd sistemului nervos.

Teoria lui Metchnikoff nu e făcută desigur să confirme acea admirabilă armonie din natură, de care vorbeasc încă unii autori.

În însuși corpul omenesc — și același lucru s'ar întîmpla și pentru alte ființe cu oarecare superiorizare — ar exista o dezarmonie fundamentală ce ar conduce la bătrînețe și moarte. De altfel ar mai exista și altele.

Voronoff, într'o lucrare recentă asupra mijloacelor de a prelungi viața, admite ca un ce de sine înțeles teoria lui Metchnikoff. Totuși această teorie e departe de a fi considerată ca demonstrată. Prof. Marinescu s'a ridicat demult în contra ei și cu drept cuvînt, după cele ce cred.

E drept că celulele mai puțin diferențiate sînt înmulțite la bătrîni, dar înmulțirea lor nu pare a fi așa de însemnată ca să explice însuși procesul bătrîneții. Ea se vede de altfel chiar într'un grad mai însemnat și în alte stări patologice. În plus raporturile de influență reciprocă dintre diferitele tipuri de celule ce întîlnim într'un anumit organ, sînt departe de a fi bine studiate.

Mai exact vorbind, problema aceasta abia e atinsă din cînd în cînd. Se pare în tot cazul că „fagocitele“ nu atacă celulele organismului decît atunci cînd ele sînt deja bolnave și chiar atunci procesul de fagocitoză nu are loc în accepțiunea proprie a cuvîntului. Celulele nevroglice ce înconjură pe cele nervoase nu par a îngloba niciodată pe acestea din urmă, ci mai degrabă ar exercita — în stări patologice — asupra lor o acțiune dizolvantă prin secrețiunea de fermenți digestivi.

Așîi autorii au dat interpretări diferite mecanismului bătrîneții.

Astfel Boy-Teissier e de părere că fiecare din noi se naște cu un anumit capital de energie vitală ce se cheltuește în cursul existenței cu atît mai ușor cu cît celulele sînt mai diferențiate.

Bătrîneța ar reprezenta epuizarea acestui capital de forțe vitale.

S'ar putea compara atunci corpul omenesc (și comparația ar fi valabilă și pentru alte ființe viețuitoare) cu o candelă ce arde atita timp cit mai are încă o rezervă de untdelemn și care se stinge cînd această rezervă s'a cheltuit.

De fapt nu se poate contesta că intensitatea vieții—juducată după aceia a funcțiunilor de asimilație — atinge maximul în epoca embrionară și manifestă o scădere progresivă către bătrînețe.

Concepțiunea lui Boy-Teissier conține deci un simbur de adevăr.

Ea are însă desavantagiul de a sugera noțiunea unei energii vitale ca ceva de sine stătător, care ar aminti „forța vitală” a vechilor filozofi ce credeau a explica prin ea fenomenele vieții.

Ori cuvîntul acesta nu spune nimic. Viața nu poate fi concepută ca o entitate metafizică, ci ca un proces în care lucrează energia fizico-chimică comună celorlalte fenomene din natură.

Înțelegînd prin energia vitală ceva de sine stătător și intangibil, epuizarea ei ar fi în principiu iremediabilă.

Din contra, considerînd fenomenele vieții ca expresiunea unui mecanism fizico-chimic, bătrîneța apare ca o alterațiune a mecanismului în chestiune, iar datorita biologistului și mai cu seamă a medicilor e să cerceteze în ce constă această alterațiune.

Din momentul ce e vorba de o modificare a unui mecanism fizico-chimic, nimic nu se opune, *in principiu*, la restabilirea acestui mecanism și deci la o reîncărcare a organismului cu energia tinereței, întocmai după cum putem turna din nou untdelemnul într'o candelă și întreține flacăra ce amenință să se stingă.

Concepțiunea lui Charles Sedwigck Minot se apropie de cea precedentă. Pentru acest autor, bătrîneța constituie ultima fază a procesului evoluțiunii individuale, după cum diferențierea organelor în timpul vieții embrionare și mai tîrziu creșterea, pubertatea etc. constituie faze inițiale sau intermediare.

Moartea, consecința directă a bătrîneței, ar fi deci sfîrșitul inevitabil înscris în planul evoluțiunii organismelor pluricelulare.

Dar ideile lui Minot au fost combătute în mod hotărîtor de către Jacques Loeb, biologistul american, a cărui celebritate e bine meritată.

Prin cercetări de laborator asupra cărora nu voiu insista, acest savant ajunge la concluziunea că procesul dezvoltării organismelor și acela ce condiționează durata vieții sint independente unul de altul.

Diferiți autori au căutat să concretizeze în ce constă alterațiunea funcțională ce conduce la bătrînețe.

Astfel, după Réveillé Paris, bătrîneța ar fi datorită unor turbări ale aparatului respirator.

Ca urmare, oxigenarea singelui s'ar face insuficient, de unde

- decădere progresivă a organismului.

Într'o ordine de idei asemănătoare, Hamelin presupune că evoluțiunea procesului normal de osificație, aducând transformarea în os a cartilajelor costale, determină o rigiditate a toracelui ale cărui mișcări, astfel împedicate, au ca urmare o insuficiență a ventilațiunii pulmonare, deci a oxigenării singelui.

S'a răspuns la această ipoteză că nu e probat că alterațiunile osoase, cartilajinoase, pulmonare sînt constante la bătrîni și mai cu seamă că alterațiunile, mai ales cele osteo-cartilajinoase, sînt efectul nu cauza bătrîneței.

O scădere a ventilațiunii pulmonare pare însă a exista de fapt la bătrîni, deși rămîne de văzut întrucît ea e urmarea bătrîneței și întrucît poate contribui la progresul acesteia din urmă.

Oricum ar fi, insuficiența hematozei și a fenomenelor de oxidare în general are un rol important în producerea fenomenelor de epuizare (Verworn, Marinescu și Mihăilescu, etc.), iar bătrîneța prin încetinirea funcțiunilor de reparație (de asimilație) poate fi privită într'adevăr ca rezultanta unor fenomene de epuizare.

Turburările respirațiunii pulmonare pot prin urmare să contribuie într'o măsură ce rămîne de precizat, la producerea bătrîneței. Dar mai importante par a fi alterațiunile oxidațiunilor întracelulare în raport cu modificări în mecanismul regulator al schimburilor nutritive (glande cu secrețiune internă, fermenti, etc.)

Brousse, Huchard, Marinescu invoacă de asemeni turburări ale nutrițiunii în producerea bătrîneței.

Primul dintre acești autori apropie bătrîneța de boalele prin intoxicațiuni cronice și prin încetinirea nutrițiunii. Huchard invocă, în mecanismul bătrîneței și arteriosclerozei, produsele de desasimilare.

Idelle lui Brousse trebuiesc apropiate de concepțiunile în care alterațiunile glandelor cu secrețiune internă au un rol important în producerea bătrîneței și despre care îmi rămîne să vorbesc.

O încetinire a nutrițiunii, o scădere a proceselor de sinteză, cu alte cuvinte de asimilație și deci de reparație și regenerare, pare într'adevăr un caracter esențial în mecanismul bătrîneței. Ingrămădirea de substanțe grăsoase în celulele bătrînilor trebuie apropiată de aceia pe care Marinescu cași Pighini au văzut-o apărînd în celulele supuse la auto-digestiunea aseptică (autoliză).

Ori produsele ce rezultă din aceste digestiuni sînt aceleași care fac sintezele, reparațiunile, regenerările țesuturilor. Prezența lor în celulele bătrîne pare deci a evidenta incapacitatea proceselor de asimilare, turburare profundă a nutrițiunii ce conduce în mod logic la moarte.

Dar o turburare analoagă o găsim tocmai în alterațiunile unor organe ce regulează nutrițiunea țesuturilor.

E vorba de glandele cu secrețiune internă.

Mai mulți autori au căutat să explice fenomenele bătrîne-

ței prin modificările funcțiilor acestor glande ce sînt sub dependința lor, prin intermediul unor produse chimice vărsate în circulație, principalele procese generale ca dezvoltarea, creșterea, diferențierea sexelor, viața psihică, etc..

Rolul glandelor în aceste procese este considerabil; nu mă pot întinde însă asupra acestei chestiuni. Am reiatat de altfel, într'un articol din anii precedenți, unele din faptele ce-l pun în evidență.

Vom aminti numai că dezvoltarea corpului și a „sufletului” se oprește, dacă extirpăm glanda tiroidă. Două observațiuni referitoare la om arată chiar o retrogradare considerabilă a stării psihice în urma acestei operațiuni, făcută pe timpul cînd funcțiunile acestui organ erau încă foarte puțin cunoscute. Dacă însă secrețiunile interne au un rol atît de important în evoluțiunea organismului, e natural ca alterațiunile acestor funcțiuni să aibă un rol asemănător în involuțiunea lui.

Celebruul chirurg englez Horsley pare primul autor care a întrevăzut rolul alterațiunilor glandulare în producerea bătrîneții, fiind impresionat de asemănarea dintre unele fenomene ale acesteia și acelea ce se produc după extirparea glandei tiroide. Chestiunea a fost atinsă mai tîrziu de către Hertoghe, Paris și în mod ocazional de mine însumi într'o lucrare în colaborație cu Papinian (1904). În același an Lorand îi consacră o comunicare. Lucrările ulterioare (Parhon și Goldstein, Lévi și Rothschild, Voronoff) au accentuat și mai mult partea ce alterațiunile glandulare o pot avea în fenomenele involuțiunii senile.

Lévi și Rothschild notează ca simptome comune senilității și insuficienței funcțiunii tiroidiene starea uscată, șirclită și squamoasă a pielii, scăderea temperaturii cu turburările termice subiective și reacțiunile vasomotrice ce depînd de ele, căderea părilor, răcirrea sprincenilor, lipsa de poftă de mîncare, constipația, absența menstruației la femei, agenezie la barbat, somnolența diurnă, căderea dinților, dureri reumatice, încetinirea funcțiunilor nutrițiunii, slăbirea reacțiunilor organice și nervoase, tendința la diferite scleroze și mai ales la arterioscleroză.

Se adaugă că glanda tiroidă este adeseori alterată la bătrîni.

În plus se știe că există o legătură strînsă între cantitatea de iod conținută în corpul tiroid și funcțiunile acestui organ. Or, pe cînd, după Monéry, iodul din această glandă e în cantitate de 7 millgr., 444 între 40 și 60 ani (în medie), ajunge la 1 mgr. 688 între 70 și 80 ani. Tratamentul tiroidian corectează diferitele simptome enumerate mai sus. Mai mulți autori au văzut chiar aparițiunea de perî negri la bolnavi, deja albiți, supuși la tratamentul tiroidian. Toți cei ce au întrebuițat acest tratament (cași pe cel ovarian între alte tratamente cu extracte de organe) au avut adeseori impresiunea că bolnavii lor sînt întineriți; iar Hertoghe, vorbind de o clientă a sa supusă tratamentului tiroidian, spune că în urma acestui tratament pacienta pare *filca ei proprie*.

Lévi și Rothschild conchid că glanda tiroidă are un rol important în simptomatologia senilității și, atunci cînd e suportat, poate servi la combaterea și mai ales la prevenirea ei.

Trebuie să adaug aici că una din caracteristicile bătrîneții pare a fi incapacitatea reparațiunii perderilor organismului provenite în diferite feluri. Același lucru se întîmplă după extirparea glandei tiroide, iar tratamentul tiroidian corectează acest defect.

Alte glande au desigur partea lor în producerea bătrîneții. Castraja la barbat aduce cu sine îngrășarea, o stare de anemie, de astenie musculară, urmată în mod relativ precoce de o zburcire a pielii. Fața acestor indivizi amintește atunci pe aceea a unei babe.

Dar iată fapte ce pun în evidență și mai bine rolul alterațiunilor glandelor germinale în mecanismul bătrîneții.

Brown-Sequard, celebrul fiziologist, a observat că injecțiunile de extract testicular măresc dintr'o sumă de puncte de vedere energia organismului și mulți alți observatori au confirmat rezultatele sale.

Totuși din motive de defecte tehnice explicabile, mai ales pentru timpul în care a lucrat acest genial observator, rezultatele obținute nu au fost în total convingătoare și metoda sa a fost abandonată pentru a fi reluată sub o altă formă, astăzi cînd cunoaștem mai bine substanțele active din glandele sexuale (ovar, testicul).

Dar mai de curînd cercetări experimentale, făcute pe animale, au arătat că altoind testicule de animale tinere la berbecii bătrîni se poate observa o *adevărată întinerire* a acestora din toate punctele de vedere.

Fotografiile din cartea recentă a lui Voronoff și descrierea experiențelor sale sînt foarte convingătoare.

Un berbec ajuns la limita vieții sale, steril de mai mulți ani, cu aspectul epuizat și prostit, capătă toată vigoarea tinereții, după ce i se transplantează un testicul de animal tînăr.

Animalul fiind izolat într'un grajd cu o femelă de același specie, aceasta din urmă naște în două rinduri cite un miel. Extirparea glandei transplantate face ca animalul să cadă din nou în starea de epuizare de mai înainte, pentruca o nouă altoire să-l regenereze încă odată.

Această altoire reîntinereste deci animalul și îi mărește durata vieții.

Concluziuni cu totul asemănătoare găsim la un experimentator vienez Steinach, care urmărește de mai mulți ani studiul efectelor secrețiunilor interne ale glandelor genitale asupra organismului. Autorul acesta leagă într'o anumită regiune (între testicul și epididim) canalele excretorii ale testiculului. Se produce atunci degenerarea elementelor celulare ce dau loc spermatozoizilor, pe cîtă vreme porțiunea din glandă cu efecte generale asupra organismului (dezvoltarea sistemului pilos al feței, timbrul

vocii, energia musculară, instinctul sexual, etc) se dezvoltă în mod însemnat.

Experiențele lui Steinach au fost făcute pe șobolani bătrâni. Animalele sale, cași berbecii lui Voronoff, au reținut.

Durata vieții lor a fost prelungită trecînd în mod apreciabil peste aceia de 27 luni, cît durează în termen mijlociu viața la această specie.

Steinach face, ce e drept, înțelepte rezerve asupra acestui punct neputîndu-se prevedea, cu precizie, durata vieții fiecărui individ în parte.

Totuși animalele sale au prezentat adevărate fenomene de reținere, de creștere a energiei generale; ele au fost din nou capabile să fecundeze, etc..

Se poate conchide că viața lor a fost într'adevăr prelungită trecînd mai cu seamă în mod apreciabil peste durata medie mai sus indicată.

Cercetările lui Voronoff au condus de altfel, precum am văzut, la același rezultat.

Studiul microscopic al testiculelor animalelor astfel operate arată o dezvoltare însemnată a celulelor glandei interstițiale—glandei pubertății, cum o numește Steinach.

Fenomene asemănătoare au fost observate de Steinach și la om, și anume la doi bătrîni operați în același fel, precum și la un bărbat de 44 ani cu fenomene de îmbătrînire precoce, deprimat, fără putere musculară, cu oboseală rapidă, frigid și impotent.

Două-trei luni după operație, individul a crescut cu 12 kilograme greutate. Putea duce o povară de 100 kilograme. Funcțiunile sexuale au revenit, etc.

Rezultate de același ordin se pot obține prin tratamentul glandelor genitale ale ambelor sexe cu razele Roentgen, care în anumite doze excită dezvoltarea celulelor cu secrețiune internă din aceste organe.

Iată deci fapte experimentale ce dovedesc posibilitatea reținerii, cu alte cuvinte a vindecării—pentru cît timp rămîne de discutat—acestei boale cronice pe care o numim bătrînețea.

S'a obiectat totuși—și de curînd un castrat din Constanținopol a ridicat aceeași obiecțiune—că omul castrat nu trăește mai puțin decît cel ce posedă toate organele.

Dar valoarea obiecțiunii acesteia e destul de relativă. Pentru motive lesne de înțeles, castrații cheltuesc mai puțină energie decît cei întregi. Or, în materie de energie vitală, cel care cheltuiește mai puțin poate să se păstreze mai mult.

Dar se mai poate adăoga că bătrîni, avînd glanda alterată, ar fi în condițiuni comparabile cu ale castraților și atunci nimic de mirat dacă durata vieții nu e mai mică la aceștia.

Or cum ar fi, obiecțiunea de mai sus nu poate răsturna faptele experimentale ale lui Voronoff și Steinach care prin metode diferite conduc la aceeași concluzie: Activarea se-

creșterii interne a testiculului mărește durata mijlocie a vieții.

Și ce se spune despre testicul e aplicabil desigur și ovarului.

Și alte glande pot avea partea lor în mecanismul bătrâneții.

Anumite turburări ale capsulelor suprarenale determină o bătrânețe precoce, iar tratamentul cu extracte din aceste glande pare a stimula vitalitatea cel puțin a unor sisteme de organism. Cu un extract din aceste organe * am putut observa de curând creșterea părului capului la o bolnavă ce-l pierduse de mai mulți ani. Părul începu să crească mai întâi alb, apoi negru. Și aici e vorba de fenomene de regenerare, de reînfrumusețire, fie și numai a unui sistem organic. De altfel bolnava care, ce e drept, nu era prea înaintată în vârstă, s'a simțit mai bine și din alte puncte de vedere.

Nu mi se pare nici-o îndoielă că alterațiunile glandelor cu secrețiune internă pot explica cel puțin o parte din fenomenele bătrâneții. E evident că alterațiunile glandelor în chestiune nu pot rămâne fără simptome și, pe de altă parte, că manifestările bătrâneții trebuie să fie expresiunile multiple a turburărilor în funcțiunile, multiple ele înșile, ale diferitelor organe.

Ce determină acum alterațiunile glandulare? E vorba de un proces immanent al organismului? E vorba din contra de cauză extrinsecă, dar inevitabilă? Pentru ce durata vieții și momentul aparițiunii bătrâneții variază la diferitele specii?

Sînt atîtea probleme ce rămîn încă în studiu.

E evident pe de altă parte că factorii ce determină alterațiunile glandelor cu secrețiune internă pot determina și modificări în alte organe care trebuie să fie reprezentate în dureroasa simfonie de simptome pe care o numim bătrînețea.

Conchidem: Bătrînețea este o boală pluriglandulară și pluriorganică în general. Mecanismul producerii ei e datorit alterațiunilor diferitelor organe printre care un rol important revine glandelor cu secrețiune internă.

A preveni sau a corecta aceste alterațiuni înseamnă a preveni sau a vindeca bătrînețea.

Lucrul acesta este posibil? Și în ce măsură?

Înainte de a răspunde la această chestiune voiu observa că, în actuala stare a științei, cunoștințele noastre asupra mecanismului bătrîneții rămîn încă destul de sumare.

Oricum ar fi, datele expuse mai sus arată că știm sau întrezărim totuși ceva.

Considerațiunile de ordin filozofic asupra chestiunii, în care se complac încă unii medici și chiar biologiști, nu pot în tot cazul înainta studiul ei cu un singur pas.

Numai punînd studiul problemei pe terenul biologiei experimentale, vom putea aștepta progrese reale.

* Preparat datorit d-lui chimist Dr. G. Dumitrescu din București

Va trebui prin urmare să stabilim anumite caractere generale ale bătrâneții și să vedem întrucât le putem obține și le putem face să dispară în mod experimental.

A reproduce și a trata boala, după cum se reproduce și se tratează în laboratoare boalele infecțioase, mi se pare că-
lea cea mai bună de urmat în studiul științific al bătrâneții.

Spre exemplu, va trebui să se studieze în ce sens și în ce măsură extirparea glandei tiroide sau castrația sau ambele aceste operațiuni combinate modifică cantitatea de apă sau de substanțe grăsoase din țesuturi.

Găsind un mijloc experimental (să presupunem castrația și tiroidectomia împreună, combinate la necesitate cu alte modificări ale echilibrului glandular), care ne-ar da o distrofie generală, analoagă sau identică cu aceea ce reprezintă bătrânețea, va trebui să vedem întrucât anumite tratamente (tratament prin extracte sau transplantări de tiroidă, testicul, etc.) sînt capabile a face să regreseze caracterele (pierderea apei din țesuturi, încărcarea cu substanțe grase a celulelor, etc.) comparabile sau identice cu acelea ce le găsim la bătrîni.

Anumite caractere pur simptomatice ca albirea părului, schimbarea țesuturilor, pierderea forței musculare, etc., anumite modificări ale singelui pot fi studiate de altfel și la om, după metoda biologiei experimentale.

Să revenim acum la chestiunile de mai sus.

Este posibil a preveni bătrînețea?

Până în prezent nimic nu demonstrează o imposibilitate de principiu. Faptul că niciodată nu s'a văzut un individ rămî-
nînd totdeauna tînr sau un bătrîn care să fi întinerit, nu constituie o obiecțiune de o valoare reală. De cînd e iuncea, apa curge la vale și duce cu ea la vale obiectele plutitoare. Dar vapoarele urcă totuși liniștite cursul apei, iar navigațiunea aeriană a învins gravitatea, „această implacabilă gravitate care părea a trebui să ne țintuiască la pămînt pînă la mî-
tulrea veacurilor”, după cum se exprimă Charles Richet.

Că un fenomen n'a fost încă observat, nu înseamnă că el nu e posibil în anumite condițiuni.

Totul constă în a găsi determinismul lui sau a cunoaște factorii ce-l împiedică pentru a opune o energie neutralizantă, energiei ce lucrează în direcțiunea pe care voim să o combatem.

De altfel nici nu e strict exact că fenomene de refîn-
nerire n'au putut fi observate niciodată în mod spontan, experimental sau terapeutic.

În cursul unor anumite boale, a maniei, spre exemplu, se poate observa creșterea de peri negri la indivizi deja albi și același fenomen a putut fi văzut, după cum am spus, și în urma tratamentului cu produse tiroidiene sau suprarenale. Rezultatul experiențelor lui Voronoff și Steinach e greu a fi interpretat altfel decît ca fenomene de refînnerire.

Deci, încăodată, nimic nu se opune principial la prevenirea bătrîneții.

Dacă nu o putem face încă în mod sigur, e pentru că știm prea puțin să observăm și să analizăm anumite microprocese patologice. Clinica de astăzi e încă în bună parte foarte grosolană și nu putem decât să compătîmim pe clinicienii care nu vor să vadă decât celace sare în ochi.

E mai ușor de a preveni decât de a trata. E mai ușor de a trata depărtările mici de optimum fiziologic decât pe cele mari. Dar tocmai pentru aceasta trebuie să ne deprindem a pune în evidență — în special cu mijloacele de laborator — aceste depărtări minime.

E posibil a trata bătrînețea odată constituită ?

Nici aici nu există nici un argument *principial* ce poate fi opus.

Pentru unele alterațiuni ale bătrîneței ca supraîncărcarea grăsoasă a celulelor, încetinirea fenomenelor regenerative, posibilitatea unui tratament mi se pare foarte admisibilă.

Nici comparația fenomenelor bătrîneței cu îmbătrînirea coloidelor in vitro (Bechold, Marinescu) nu mi se pare a se opune posibilității unui astfel de tratament, nici invocarea unei degradațiuni a energiei vitale.

Starea coloidelor din organism nu e strict comparabilă cu acela a celor din flacoanele fizico-chimiștilor, căci ele sînt în funcțiune de schimburile nutritive pe care avem mijloace multiple a le influența, iar cercetările lui Hanau și Steintein, Marinescu și Alnea, Walter, Mansfeld, experiențele mele făcute împreună cu Savini, ale lui Voronoff, arată că există mijloace experimentale (tiroidectomie, tratament tiroidian sau testicular) pentru a determina o încetinire sau o accelerare a proceselor regenerative.

Mal greu apare în principiu tratamentul proceselor sclerotice ale țesuturilor.

Dar chiar nici aici imposibilitatea nu e principială. În definitiv formațiunea de fibre tari, calcificarea țesuturilor sînt procese coloidale pe care patologia trebuie să le aprofundeze, iar terapeutică trebuie să caute a le stăpîni.

De altfel o sumă de alte boale în afară de bătrînețe își așteaptă sau și-au găsit tratamentul în studiul fenomenelor ce se petrec în întîmîțarea țesuturilor sau în organele ce dîng aceste fenomene.

Acestea zise, rămîne să vedem ce se poate face astăzi pentru prevenirea și tratamentul bătrîneței.

Evident că un anumit mod de trai evitînd risipa de energie vitală, un anumit regim alimentar — în special cel lacto-vegetarian — prin evitarea intoxicațiilor exo și endogene poate permite o supraviețuire mai îndelungată decât un altul.

Regimul alimentar preconizat de Metchnikoff, regim grașle cărula se introduce în tubul digestiv acid lactic (cu iaurtul

sau alte alimente) și fermenți lactici nu l-a împiedecat totuși pe acest biologist de a muri pe la 70 de ani ca atîția alți bătrîni. Și pe de altă parte s'au văzut indivizi care au abuzat de alcool, care au făcut excese alimentare sau de altă natură și au ajuns cu toate acestea la vrîste mult mai înaintate.

Aceasta arată importanța mare a factorilor endogeni, a constituției generale a organismului, în materie de longevitate. Și ar fi de un interes capital a se ști care sînt constituțiile ce oferă mai multe garanții pentru o mai mare longevitate și care din contra predispun la o bătrînețe timpurie.

Precum am arătat și cu altă ocaziune avem mijloace de a influența și factorii constituționali, deci ar rămînea de studiat în ce direcțiuni trebuie să influențăm anumite constituțiuni pentru a oferi mai mulți sorți de longevitate.

În tot cazul, de pe acum putem spune că posedăm unele tratamente ale bătrîneții a căror valoare nu poate fi trecută cu vederea, deși rămîne încă de precizat pînă la ce punct poate merge eficacitatea lor.

Tratamentul tiroidian prin stimularea proceselor regenerative își găsește aplicația aci, după cum au remarcat și alți autori (Lévi și Rothschild, Voronoff, etc.).

Unele stări de adinamie a bătrînilor pot beneficia de asemenea de extracte de glande suprarenale sau de ipofiză.

O mențiune specială merită însă tratamentul cu extracte din glandele germinale—glandele caracteristice ale tinereții—și în special prin anumite intervențiuni chirurgicale făcute pe aceste glande.

Precum am văzut, Voronoff a putut obține o adevărată întinerire a unor berbeci bătrîni prin transplantări de testicule și e de regretat că nu s'au încercat pînă în prezent și efectele de transplantări de ovare la femelele bătrîne.

Acest autor a stabilit că glandele de maimuță se pot altoi la om* și în consecință crede că ar trebui să se facă crescătorii de maimuțe care să serve pentru transplantări de organe la om**

Tot Voronoff mai întrevede un alt mijloc de procurare de organe tinere și anume dela tinerii morți prin accidente.

Organele acestora neorezintînd operațiuni pot servi pentru scopul indicat. Mai mult încă, ele pot fi păstrate cîtva timp la 0° păstrîndu și vitalitatea, se pot deci face oarecare provizii de astfel de organe.

* Pînă în prezent a studiat din acest punct de vedere numai glanda tiroidă.

** Biologia de mine ne va pune poate la dispoziție mijloace pentru alioarea la om de organe (sau fragmente de organe) provenind de la speciile mai îndepărtate.

Spre exemplu, e de cercetat dacă injectînd prealabil ser de om la un animal de o specie mai îndepărtată (cine, oac, etc.) organele acestora deprinse să trăiască într'un mediu „umanizat” n'ar putea fi transplantate la om cu mai mulți sorți de vitalitate.

Voronoff propune ca în centrele mari să se destineze anumite servicii spitalicești în care să se primească cei care ar avea nevoie de transplantări de organe.

În aceleași spitale să se primească cei cu accidente grave și tot acolo să se transporte cadavrele celor ce ar succomba prin accidente, fiind știut că moartea țesuturilor are loc mai târziu decât a individului conștient și decât încetarea circulației sau respirației.

Tratamentul prin transplantări de glande sexuale (de om sau maimuță), propus de Voronoff, n'a fost încă încercat la om. Nu mă indoiesc însă că va fi în curând, dat fiind că el e în cel mai rău caz inofensiv, când operația e făcută de un chirurg cu oarecare experiență.

În schimb a fost încercată, cu rezultate satisfăcătoare, operațiunea propusă de Steinach (legătura între epididim și testicul).

Operația lui Voronoff și acela a lui Steinach conduc în definitiv la rezultate asemănătoare, adică la exagerarea sau restaurarea secrețiunii interne a testiculului. Prin această operațiune Steinach a văzut la animalele sale de experiență o îmbunătățire a stării lor corporale, ele devenind mai puternice, părul mai bogat, mai curat, etc. și o prelungire cu aproape o 1/3 a duratei totale a vieții față de animalele neoperate.

Se înțelege de la sine că o prelungire asemănătoare a duratei vieții la om printr-o intervenție operatoare inofensivă* ar reprezenta un progres considerabil în tratamentul bătrîneții și e desigur de dorit ca acest progres să poată fi realizat, rolul social al bătrînilor cu experiența și cunoștințele ce au putut acumula fiind cit se poate de important, după cum a spus-o și Metchnikoff și mai de curând Voronoff.

Se înțelege că pentru a se putea judeca până la ce punct operațiunea lui Steinach poate prelungi viața la om, va trebui să treacă încă un șir de ani pentru fericitul motiv că durata mijlocie a vieții omului întrece cu mult acela a șobolanilor pe care a experimentat Steinach, iar pe de altă parte experiențele acestui autor fiind de dată destul de recentă.

Cum am spus însă, primele încercări sînt încurajatoare și, întru cit mă privește, nu vreau ezita a recomanda această operațiune bătrînilor dispuși să încerce ceva pentru a turna din nou undelele sfînt în candela secată a vieții.**

Efectele de durată mai scurtă sau mai lungă ale intervenției operatoare odată trecute, o nouă intervenție operatoare (o

* Făcută de un chirurg ce știe a lucra aseptice, operația n'are mai multă gravitate decât deschiderea unui abces.

** Tratamentul acesta va trebui încercat și în alte cazuri în care alterațiuni ale secrețiunii interne ale testiculelor pot fi incriminate în producerea unor stări patologice. Astfel este cazul cu unele turburări mentale ca demența precoce, melancolia la epoca „menopauzei virile”, etc..

Cu concursul colegului Prof. Tănăsescu am împlinit cercetări în această direcțiune.

nouă transplantare sau o astfel de intervenție cind mai înainte se făcuse operația lui Stefnach) poate amîna încă odată termenul fatal?

Cercetările lui Voronoff par a da un răspuns afirmativ.

Până la ce punct, rămîne încă de văzut.

Tratamentele de care am vorbit mai sus nu sînt însă aplicabile femeilor.

Or e drept și e de dorit ca ele să nu fie lipsite de concursul pe care medicina îl poate da pentru prelungirea vieții și tinereții.

Am văzut că radioterapia poate veni în ajutor din acest punct de vedere. Totul lasă de altfel să se întrevadă că în curînd vom avea cunoștințe suficiente asupra substanțelor active din glandele sexuale (cași asupra celor din alte glande), substanțe pe care deja le extragem din aceste organe în laboratoarele noastre și pe care în curînd le vom putea poate prepara pe cale sintetică.*

Am spus însă că a privi bătrînețea numai ca o manifestare a insuficienței funcțiunilor glandelor genitale sau tiroidiene ni se pare că ar fi o concepțiune prea îngustă.

În mod indirect sau direct și alte organe sînt atinse de procesul bătrîneții.

Cercetătorii viitori vor trebui să studieze biologia diferitelor organe sau țesuturi, după cum se studiază astăzi aceia a flintelor unicelulare.

După acum se poate spune că se întrevăd mijloace pentru a stimula nu numai indirect (prin intermediul transplantărilor de glande sau prin extracte din aceste organe), ci și în mod direct regenerarea diferitelor țesuturi.

Carnot crede că organele și țesuturile fetale varsă în circulație substanțe ce stimulează în mod specific dezvoltarea organului sau țesutului corespunzător. Același observator a putut constata în mod experimental că serul animalelor, cărora li s'au practicat sîngerări repetate sau li s'au extirpat porțiuni întinse dintr'un anumit organ, capătă proprietatea de a stimula înmulțirea globulelor roșii sau a celulelor organului corespunzător cînd îl injectăm la alte animale.

Se întrevăde aci un nou tratament al bătrîneții care pare că mai a completa cu folos pe cele precedente.**

* Cu astfel de substanțe ca lipovarina studiată de mine și de Dr. Dumitrescu, Ocrelna lui Gremy, etc., se poate observa dispariția fenomenelor insuficienței ovariene și reapariția menstruației chiar la femei în menopauză de mai mulți ani.

Nu mi se pare exagerat să vedem în revenirea unei funcțiuni stîlșite de mai mulți ani un fenomen de reînflorire.

** Tot ce am spus aici arată importanța enormă ce o au laboratoarele în studiul fenomenelor vieții și a găsitii mijloacelor de prevenire și vindecare a boalelor, printre care și boala cronică numită bătrînețea.

În toate centrele mai mari e necesar a se crea institute de biologie. În acestea studiul bătrîneții trebuie să ocupe un loc important. Stefnach s'a exprimat de altfel în același sens.

Până unde se va putea merge în această direcție? Viața omului putea-va fi prelungită indefinit conform dorinței exprimate în versurile citate în prima pagină a acestui articol?

Las pe seama veacurilor care vin, răspunsul la această întrebare.*

Dr. C. I. Parhon

Prof. la Universitatea din Iași.

Țin să atrag atențiunea mare!ul public cîi de mult are de beneficiat din crearea unor asemenea institutule pentru a căror realizare și sprijin nu trebuie să evite niciun sacrificiu. E pentru mine un ideal a crea un astfel de Institut la Spitalul Socola.

Possibilitatea realizării unui astfel de ideal afirmă de concursul pe care l-ar da autoritățile și publicul însuși.

În ce privește primele, îmi fac o plăcută datorie să spun că Direcțiunea generală a Serviciului Sanitar a încurajat până acum întotdeauna dezvoltarea Institutelor de cultură medicală.

În ce privește Ministerul Instrucțiunii, experiența de până acum ne-a lăsat în suflet mai mult scepticism.

Cîi pentru public, nu mă indoesc că cel din România va urma în curînd exemplul celui din țările mai înaintate în cultură, dînd tot concursul Institutelor de studii științifice și în special celor de cercetare biologică și medicală.

* Într'un articol, apărut după redactarea celui de Iași (*Oaston Danville*, „Notre corps immortel”, *Mercure de France*, 1 Févriér, 1921), autorul tratează chestiunea nemuririi corpului. Plecînd dela experiențele lui Loeb (fratele celebru ul biologu american), care găsește că fragmentele de țesuturi sau organe transplantate se bucură de o imortalitate comparabilă cu a protozoarelor cu condițiunea de a se schimba mediul din timp în timp, Danville conchide cu drept cuvînt, pe cîi se pare, că bătrînețea și moartea sînt în funcțiune de modificări ale mediului.

Schimbarea mediului în care trăesc celulele ar putea preveni bătrînețea și moartea.

Autorul sugerează că o astfel de schimbare s'ar putea produce rîcînd până la înghețare organismele. Pielul a putut îngheța peștii (la — 20°) aceștia reluîndu-și viața după desghețare. Bakhmetieff a făcut cercelări pe diferite insecte și pe mamifere cu temperatură variabilă, reușind să înghețe lil'acul care a continuat a trăi după desghețare. Animalele cu temperatură constantă sucombă însă dacă sînt rîcîte sub o anumită cifră, spre exemplu cinele cînd temperatura corpului său atinge 22.

Bakhmetieff și-a propus însă a transforma animalele cu temperatură constantă în animale cu temperatură variabilă. Unele cercelări anterioare ale lui Dubois (1895) păreau a face realizabilă această idee. Autorul rus a murit însă înainte de a și fi pus în aplicare ideile sale.

Danville crede că răcirea ar determina așa de considerabilă a mediului interior încît animalul și omul însuși ar eși cu forțe nouă prelungindu-i-se viața.

Unele observații ale lui Jacques Loeb arată un raport invers între durata vieții și temperatura ambiantă. Danville le invocă în sprijinul ideilor sale.

Între faptele observate de Loeb, unde e vorba de durata vieții la șinje ce trăesc în mod constant la anumite temperaturi, și condițiunile la care se gîndește Danville, condiții în care răcirea (admișînd posibilitatea ei) s'ar face numai pentru un timp dat — există însă deosebiri ce nu pot fi trecute cu vederea.

Nimic nu poate să ne facă să prevedem depe acum în ce sens, favorabil sau nu, ar fi modificat mediul interior în aceste condițiuni. Articolul lui Danville meriță totuși a fi citit și menționat.

El conchide că imortalitatea corpului nu e o utopie.

Cronica ideilor

Oswald Spengler: „Sfârșitul Occidentului“

O nouă carte de Filozofia Istoriei (*Untergang des Abendlandes*) dar care nu rămâne numai în regiunea rece, abstractă a gândirii sau a spiritului. Ea coboară adânc în intimitatea afectivă și volițională a sufletului nostru.

Dela Hegel n'a mai fost prelucrat materialul istoric zădit de integral, de cosmic. E o metafizică, o concepție oarecum religioasă în această „Pleire a Occidentului“, metafizică fiindcă transpar sub-iafeleși factori de dincolo, religioasă fiindcă e afirmativă categoric, profetică deși n'ar vrea să fie.

Ce este amurgul, căderea Occidentului? Autorul nu vrea să o arate ca o ispășire, nu vrea să ne lase să credem că ar fi, în sufletul său, rezultatul unor sentimente deprimante, al unui pesimismo cauzat poate chiar de dezastrul țării sale și de cel al lumii.

Nu, pleirea Occidentului, moartea lumii noastre este ineluctabila încheiere a unei sorți, care trebuie să se împlinească.

Dar nu a unei sorți care vine din afară, ci o evoluare proprie, o desfășurare și o dizolvare a noastră înșine.

Moartea e ultimul „act“ al vieții, căderea Occidentului este ultima lui manifestare. De aceasta noi nu sîntem răspunzători și, neputînd îndrepta nimic, sîntem datorți să fim cel puțin conștienți de acest lucru.

„Noi nu putem schimba nimic din faptul că ne-am născut ca oameni al începutului de iarnă al plinei *civilizații*, iar nu în soarele unei *culturi* coapte, în timpul unui *Fidlas* sau *Mozart*“.

Această soartă irezistibilă, chiar așa cum o definește Oswald Spengler, apare ca o categorie abstractă, metafizică. Intr'adevăr, unde se petrece ea, în noi, în indivizi, în Societate, în ansamblul ei, considerat — ca unii sociologi — Societatea ca ceva în afară și pe deasupra indivizilor în *mpd real*?

În indivizi, adică în personalități, în umanitatea sufletească, se armează — în ciuda epocilor de tranziție și decădere — o evoluție ascendentă vădită, în viața social-istorică însă, viață de raporturi, intervin factori exteriori, contingenți, care determină schimbări importante, decisive.

Spengler însă observă în viața Societăților o mișcare ritmică, o pendulare dela cultură la civilizație, care-i apare fundamentală, însemnînd prima — sufletul în plină vigoare, iar a doua — îmbătrînirea lui, apropierea de moarte.

Numai că lumea e prea complexă și cunoaștem puțin din viața ei, pentruca să stabilim o singură schemă de ansamblu, aplicabilă și viitorului.

Dar să intrăm mai adânc în concepția lui Spengler și în construcția cărții sale.

Și avem mai întâi o nouă concepție a istoriei, un nou fel de a considera istoria, în lumina cărora ni se arată viitorul Occidentului.

El vrea să distrugă un fel învechit de a concepe istoria, de fapt de a o trata, deoarece concepția lui este mai veche. Într'adevăr, istoria care nu ne desfășură decât dezvoltarea unui „identificat individ”, adică a Europei, a omenirii europene, a trebuit încă demult și în ultimul timp mai ales — prin dezvoltarea interesului etnografic, antropogeografic și sociologic — să dea pasul unei istorii mai largi, în care intră omenirea întreagă, Grecia cași China, Egiptul cași Japonia. Prejudecata era deci înlăturată, concepția „ptolemeică” începuse să se retragă în fața unei concepții „copernicane”.

De fapt însă istoria era simplă tot ptolemeic, tot european.

Aici cartea lui Spengler vine cu o rupere hotărâtă de trecut, de prejudecățile și obiceiurile de gândire și simțire ale trecutului, de acel misticism heleno-european, care ne împiedică să vedem, să simțim însăși viața cosmică a lumii noastre întregi.

Subiect al istoriei este principial tot ce are o dezvoltare de viață, tot ce stă într-o proprie și unică legătură cu fluxul timpului. Cu timpul au însă cele ce există două feluri de relații, una esențială și alta neesențială. Legătura cu timpul a lucrurilor cu caracter de repetiție este neesențială; ea este mecanică și *naturală*, bazată pe sustratul naturii, care este totalitatea acestor raporturi ce se repetă sau pot fi repetate chiar artificial.

În legătura esențială cu timpul se petrec însă, trăesc cu totul altele de fenomene. Raportul lor cu timpul este *interior* și el le caracterizează de fapt. Ele se petrec numai odată; și odată trăite, se pierd definitiv, rămân în vecl irecuvrabile. *Fugit irreparabile tempus.*

Acest caracter îl au cele ce trăesc. „Aceasta deosebește mai fundamental „trăindul”, „das Lebendige”, de celace e fără viață, „leblos”, organicul de mecanic.

Avem de-aface deci cu „timpul trăit”, nu o simplă măsură a fenomenelor sau o condiționare a lor, ci un *caracter substanțial* al celor trăite, încorporat în ele.

În conștiința noastră această trăire în timp se manifestă afectiv; ea este dorință, îngrșorare, regret, pasiune, curaj sau deprimare. Afectivul nostru intră deci în această concepție cu putere. Soarta tragică a omenirii, iremediabilul și ireparabilul trecutului, dorul și avântul viitorului sînt reale caractere ale fenomenelor ce trăesc cu timpul, în timp și avîndu-l în ele, creîndu-l, desfășurîndu-l. Cași adevărul deci, timpul, viața în timp, fenomenele vii se crează în timp și se dezvoltă neîntrerupt, nemai întorcîndu-se înapoi, fiind mereu incomplete și „aplicate” în haosul viitorului, în care se precipită de fapt amestecînd trecutul în fiecare clipă în acel viitor, neavînd deci de fapt un trecut ci numai un prezent, adică un viitor activ, dinamic.

Iluzia noastră statică a unui trecut care susține și spre care trebuie să ne întoarcem mereu ne face să înjghebăm o anumită structură artificială care ne ține în loc, ne înșeală, ne împiedică de la viața noastră reală.

Și atunci dincolo de construcția noastră, istoria ne apare ca „succesuluna unui șir de trăiri care interior au au nimic de aface

impresună". Nu este Istoria unei mari culturi, a Europei, ci a mai multor culturi, fiecare fiind un lucru în sine; nu este monocentrică ci polcentrică, avînd centre oriunde viața omenească se concentrează în forme fundamentale creatoare. Istoria nu este liniară, nu este „viermele de mătasă, care desiră epoci neobosite". Ea este peste tot și oriînd scena fenomenelor primordiale ale vieții, *culturile*.

Acestea sînt de fapt subiectul Istoriei.

„Fiecare cultură are posibilitățile sale proprii de exprimare care apar, se coc, veștelesc și nu se mai întorc... fiecare închisă în sine însăși, ca un gen de plantă... Aceste culturi, fiind vii de cel mai înalt grad, se dezvoltă într'o sublimă lipsă de scop, ca florile pe câmp". Ele n'au deci decît numele comun; soarta lor, viața și moartea lor este cu totul individuală și independentă.

Vedem deci că Spengler, avînd o concepție cosmică a Istoriei și valorificînd-o cu toată puterea, dă cuvînt, formă și căldură felului de a vedea biologic, organic aplicat în ultimul timp și vieții spirituale și sociale.

Acest gânditor și poet reușește să înnoiască deplin, să contureze și să impună nu numai noua concepție generală, dar și structura intimă a tratării Istoriei.

În locul principiului unității culturii, principiului continuității și al cronologiei, văzurăm că aduce pe cel al individualității organice a culturilor și adaugă principiile coerenței și al homologiei, din domeniul Biologiei.

E de fapt o plasticizare impresionantă a rezultatelor la care se ajunsese prin analiză, e o înțuire puternică a acestor lucruri în sine, din care fusese smulsă cite o formulă abstractă și pe care Spengler le trăește și le redă direct.

Cultura pentru el este realizarea unui suflet, este suflet devenit formă, o formă care „trăind se dezvoltă". Ea are deci caracterele vieții, își are vrăstele ei: o stare primordială — o suire — o culminare — o scoborire — un sfîrșit. Acesta se manifestă prin civilizație, care nu este decît istovirea energiilor productive, cultura care trăește din propriul său trecut. Pe cînd cultura este trăirea unui suflet, civilizația este numai a inteligenței; pe cînd cultura trăește din vitalitatea și vigoarea întregului popor în chip organic, civilizația se manifestă prin influența — indirectă, teoretică oarecum, rațională — a maselor. Deoparte avem putere creatoare, de alta muncă; cultura e genială, civilizația rațională.

Interesantă e și aplicarea celorlalte două principii biologice la Istorie: cel al coerenței care, concentrînd în crearea sufletului, în viața creatoare a sufletului, toate, absolut toate manifestările unei culturi, — dîndu-le tuturor o viață vie de familie, — ne face să avem sentimentul real, profund, al epocilor culturale și în sfîrșit cel al homologiei care vrea să ne dea, nu numai o atmosferă, ci și mijloace sigure de recunoaștere a momentelor unei dezvoltări.

Analogiile Istoriei erau într'adevăr niște mijloace superficiale, mnemotehnice, parcă lipsite cu totul de interioritate. Ele erau datorite unui vag impresionism, unei asociații oarecare, pe cînd homologia este rezultatul unei comparații culturale, adică gîndite.

Astfel, o analogie este comparația lui Napoleon cu Cezar, ca mari cuceritori ambii; homologia este comparația lui Napoleon cu Alexandru, în vîrsta celor două culturi, a celei grecești și a celei occidental-europene, ei au aceiași semnificare, ei înseamnă amîndoi,

începutul civilizației, pentru cele două culturi declinul culturii proprii zise, imperialismul civilizației care începe.

Iată deci un mijloc, un simptom, după care noi putem ști în ce moment al virstei sîntem. După cum Grecismul se află cu Alexandru la începutul civilizației și va mai dura încă atîtea sute de ani, noi dela Napoleon sîntem în același stadiu, deci vom mai trăi tot cam atîtea secole.

Astfel Spengler merge pînă la a ne spune cite secole va mai trăi Occidentul, făcînd *homologie* cu altă cultură, de fapt tot cu cea a Antichității clasice, fiindcă aceea singură poate fi cunoscută mai bine.

Dar el stabilește mai întălu că cele două culturi sînt independente. După Spengler antichitatea e moartă definitiv și nici măcar de o trecere dela antichitate la cultura occidentală nu se poate vorbi. Avem deasface de fapt cu o cultură prearabică, din care face parte și Creștinismul primitiv și cultura alexandrină. Aceasta în primul mileniu dela Cristos. Iar la anul 1000 apare cultura occidentalului: ca tot ce e viață și suflet, ea răsare, se naște din neanalizabilele forțe ale vieții, avînd în chiar nașterea ei primordiale sa originalitate și e de fapt un „alt” suflet, o altă cultură.

Antichitatea avea un suflet apolinic; sufletul occidentalului este de natură „faustică”, alcătuit din neliniște și dor neșărmurit și neînfrînat, trăcînd dincolo de ființă ca atare în posibilitățile nelimitate ale devenirii, ale nestrîșirii.

De fapt Spengler — cu toate hazardatele lui construcții îngenoase — nu face decît să scoată în evidență, cu o mare putere de expresie și de plasticizare, caracterele originale ale celor două culturi, felul lor deosebit, caracteristic de a fi.

Acolo unde el urmărește metodice *homologia*, comparația, devine uneori însuși prea mecanic, volînd să stabilească o simetrie matematică, impecabilă. Astefei adolescența doricea la Greci are ca „pendant” gotica la Occidentali, stilul baroc corespunde Ionicului, arta pergamenică celei wagneriene, lui Polyklet cu *canon*-ul său artistic îi corespunde Bach, Kant este Aristotele modern; Napoleon, după cum am mai spus, este Alexandru; apoi, cu începutul civilizației, raționalismul fără genialitate, steril, dă stoicismul în antichitate, socialismul în Occident, etc. Astfel reese, punct cu punct, inevitabilul sfîrșit al civilizației noastre; „și noi trăim astăzi *descrescend*-ul epigonilor, care ordonează, adună și conchid, ca Alexandrinii din timpul Romanilor”.

Datoria noastră este deci să studiem acest sfîrșit, să-l cunoaștem, să-l primim fără spaimă și să ne gîndim la ce e de făcut din punct de vedere practic.

Noi ne cunoaștem propria istorie. Vom mări deci în chip conștient și urmărind toate stadiile propriiei noastre dezvoltări cu privirea ascuțită a doctorului cu experiență.

Spengler e un om de idei, dar de idei profunde și active. El trăește cu hotărîre viața universului, gîndind-o. Nu e un specialist și nici un filozof propriu zis, este un mare poet al vieții umane, cosmice, al vieții integrale a omenirii în durată și nestrîșire. Are desigur defectele unui diletant, dar cartea e atîta de adine trăită și de real creată, încît acestea apar de tot neînsemnate. Nu e desigur cartea unui om care a citit mult și se joacă cu ideile.

În lefma lui s'a pus cu străgnicie problema scriții noastre și miata lui a scrutat-o cu severitate necruțătoare.

Rezultatul e deprimant în chip ineluctabil. Nașterea, dezvoltarea, moartea, urmîndu-se ritmic, prin nenumerate manifestări independente unele de altele, e desigur o construcție tristă — e o adîncire a realității, deprimantă.

Dar tabloul nu e fără un fond înălșitor. El ne apare filozofic și religios, la Spengler chiar.

Intr'adevăr homologia aceasta sigură, revenirea aceluiași momente în soarta lumilor, culturilor și civilizațiilor, ne face să ne bazăm pe legi, pe prototipuri oarecum, pe idei.

Problema vieții rămîne totuși întreagă, dar mecanicul este înlăturat din ea cu toată vigoarea de cătră Spengler, așa că acea revenire a momentelor atîta de sigură — nu conjectural-filozofic, ci religios profetic — poate fi primită de sufletul nostru ca un sens al existenței. Cînd autorul ne fixează anul 2200 ca sfîrșit al occidentului, înțelegem bine felul lui de a fi, pe care el îl duce pînă la ultimele consecințe.

Vede clar, analizează cu putere ideile, le sintetizează, le valorifică și le activează cu energie; și cu o perspectivă uriașă ne arată viața sufletelor, desfășurîndu-se în nesfîrșire și eternitate.

Detaliile sînt adesea greșite, amănunte de istorie false, construcția ideilor uneori hazardată sau contradictorie, dar întregul — în care trăește substanța acestui suflet neobișnuit — este mai mult decît suma părților.

Tot acolo stă și adevărata originalitate a operei, căci multe din afirmațiile autorului, deși de mai demult spuse ne apar nouă prin felul cum el le valorifică și le intensifică, prin atitudinea lui, care este cea de contemplare a vieții integrale.

Deaceia filozofia istoriei la Spengler nu e logică, nu e metodologică; e, cum spunem, metafizică; ea pune problema sorții omenești, nu face comparații de concepte.

Deaceia este oarecum contradictoriu cînd distruge, șterge trecutul, care dă semnificare fiecărei atitudini a noastră din prezent. La rîndul lui prezentul, preocuparea actuală modifică trecutul istoric și-l adaptează într-o măsură.

Trăește de fapt în toată istoria spiritul nostru activ și Spengler este unul din cei care au simțit mai mult acest lucru, cînd a dărîmat istoria statică și comodă de prejudecăți și tipare lăvechite, precum și subtila și neadîncita filozofie a istoriei de concepte sau de legi sociale, de raporturi.

El a căutat legile istoriei în însăși viața vie și moartea ființelor reale, care sînt culturile.

Legile acestea sînt metafizice, religioase și biologice.

Ori cite ar fi contradicțiile sau chiar defectele acestei cărți, ea e o carte adevărată.

Desigur că soarta ne rămîne deschisă, tocmai fiindcă noi o facem din noi, fiindcă ea este noi înșine, cum spune Spengler, așa că moartea nu e atîta de sigură. Peste momentul cel cumplit, în salt, noi putem trece mai departe și spiritul uman, care totuși are o anitate, va trece desigur mai departe. Evoluția lui e înceată și oarecum inezizabilă și apoi factori neașteptați se amestecă și o turbură la suprafață în tot momentul.

Aici poate este eroarea fundamentală a lui Spengler, că nu deosebește lămurit evoluția sufletelor de lumea de raporturi, de instituții, de contingențe, în care fenomenele se petrec neașteptat de multe ori complicînd viața, trăirea istorică.

V. Zaborovschi

Cronica științifică

Din timpul epidemiei tifosului exantematic

Cu ocazia tifosului exantematic care decima armatele și populația țărilor beligerante, privirile parazitologilor, bacteriologilor și a igienicilor din acele țări erau așinate asupra cunoștințelor paraziți, agenții de propagare ai acestui teribil flagel.

S'au încercat diferite experiențe asupra rezistenței, reproducției lor, mijloacelor de distrugere, profilaxiei, etc..

Multi biologi renumiți ca *Prowazek* din Hamburg, *Lühe*, fostul profesor de parazitologie dela Universitatea din Königsberg, și alți tineri a căror nume ne scapă, — au murit în lupta ce o duceau contra paraziților exantematoși. Numai la noi direcția serviciului sanitar s'a dezinteresat de această chestiune; nu i-a dat nici-o importanță.

Mai mult decât atât, singurul laborator de pe lângă facultatea de medicină din Iași, în care se mai făcuse cercetări asupra insectelor propagatoare de boale infecțioase, a fost rechiziționat — nu ca laborator, ci ca odă de lenjerie pentru un spital — fără a ține seamă de protestul facultății de medicină.

Pentru clubul Jockey, al cărui local fusese rechiziționat de marile cartiere rusești, s'a găsit imediat un alt local tot atât de spațios, așa că jocul de cărți n'a fost întrerupt nici-o zi, tot timpul războiului. Pentru o cameră de lenjerie însă nu se găsea în tot orașul altă sală decât laboratorul de parazitologie.

În locuința privată în care aveam familia, neputând experimenta cu paraziți exantematoși, m'am adresat direcției serviciului sanitar — în fruntea căruia se afla un biolog — cu rugămintea de a-mi permite continuarea experiențelor, pe care le începusem în laboratorul meu de parazitologie înainte de a fi fost rechiziționat. Cererea mea de a lucra în „laboratorul de medicină experimentală” n'a fost acceptată. Și cite nu s'ar fi putut experimenta? S'ar fi putut afla dacă agentul patogen al tifosului exantematic este un protozoar ca acei ai malariei inoculat de cățără anofeli, sau este numai o bacterie, ca aceea a dafacului pe care muștele cu aparat bucal perforator o inoculează în mod mecanic, — sau dacă este numai un virus, fără a fi floață viețuitoare? În momentul când păduchii aspiră cu pliscul lor singele, lasă și puțină salivă care are proprietatea de a împiedica coagularea singelui; probabil că această salivă conține și agentul de infecțiune al tifosului exantematic.

Tot atât de interesant era de aflat mijloacele de distrugere a insectelor primejdioase, o chestie din cele mai vitale pentru întreaga lume medicală.

Oficial m'am adresat și Ministerului de război, punându-l la dispoziție în mod gratuit cunoștințele mele parazitologice. Atențiunea care mi-a dat-o a fost același pe care politicianii noștri o dau de obicei cămenilor de știință. Refuzurile acestea îmi reamintesc șicanele pe care le-a suportat savantul nostru Babeș din partea politicianilor și mai cu seamă din partea oamenilor noștri de știință sterili, adică cei care-și pierd toată vremea prin laboratorii fără a reuși să contribuie cu ceva la progresul științei.

Îndată ce războiul a încetat, am primit scrisori dela diferite reviste parazitologice, prin care eram rugat a le comunica rezultatele experiențelor dela noi din timpul războiului asupra paraziților exantematoși. Mărturisesc că eram jenat până în momentul când m'am hotărât a redacta următoarele observațiuni care s'au publicat și în revista americană de parazitologie*.

1. *Substanțele recomandate de Prowazek, Versluys și alții sînt ineficace.* — Îndată ce tifosul exantematic a început a se răspîndi și în populația din oraș, am imprimat o broșurică prin care căutam a vulgariza diferitele substanțe pe care autorii le recomandau contra paraziților. Farmaciile noastre puneau deja în vânzare sticlute cu diferite uleiuri eterice. Fabrica de sapon „Carmen Silva” fabricase și ea o substanță specială cu un nume pompos „*Exantela*”. Ziarele la rîndul lor recomandau diferite compoziții preparate cu uleiuri esențiale.

Am căutat să experimentez singur, să văd care este acțiunea diferitelor substanțe, asupra insectelor ce ne interesează, dacă mirosul lor și proprietățile chimice sînt în adevăr în stare a le îndepărta. În 1917 din cauză că păduchii erau exantematici, am fost forțat a face încercările numai în vitro. Astăzi (1919) când nu mai avem în lași cazuri exantematice, am experimentat cu ei chiar pe brațul meu.

Am experimentat mai întîiu cu substanțele recomandate de *Prowazek*: esența de Eukalyptus, esența de cuișoare și esența de anison.

Am luat trei cristalizoare, în fiecare am pus cîte cinci insecte (*P. corporis*) pe o bucășică de flanea. Într'un cristalizor am picurat pe flanea esență de cuișoare și în al treilea esență de anison.

Paraziții nu numai că au continuat să trăiască 12 până la 24 de ore, dar unele dintre femele s'au și ouat. *Eysel* recomandă în 1915 să se presoare pucioasă pisată pe piele. Am presurat și eu pe braț și am pus apoi unul din acești paraziți, păduche flămînd, — care nu s'a putut abține să nu mă înțepe și să sugă. La fel s'au comportat față de uleiul de terepențin recomandat de *Marschalko* (1915); de balzamlul de Perou recomandat de *Meltzch* (1915); și de tinctura de *Acorus Calamus* recomandată de *Versluys* (1915). Ceiace dovedește că niciuna din substanțele mai sus menționate nu sînt eficace contra înțepăturilor acestor insecte primejdioase.

2. *Păduchii de corp sug și pe alte animale.* — Gall-Valerio a experimentat cu paraziții de cap (*P. capitis*) și a aratat că sug și pe alte animale, pe cobai și pe șoareci albi. Noi am făcut expe-

* N. Leon, Quelques Observations sur les Pediculides. „*Journal of Parasitology*”, March, 1920, Vol. VI.

rietențele noastre cu de cel de corp. Din cinci ciți am pus pe un ciac, trei au supt; din patru puși pe o pisică dol au supt, din cinci pe epuraș, unul a supt. N am reușit să fac să sugă pe broască, nici pe găină și nici pe porumbel. Când se experimentează trebuie ca parazitii să fie flămânzi.

3. *Acțiunea substanțelor grase.* — Ciobanii români stau cu oile în munți fără să se primenească cu luntile de cămașă, și cu toate acestea nu fac păduchi. Ei își impregnează cămașa și pantalonii, care stau în contact direct cu pielea. În zăr sau în unt topit, le store bine și se îmbracă cu ele. Am căutat să vedem care este acțiunea untului asupra paraziților de care ne ocupăm. Pentru aceasta am luat o bucățică de flanelă pe care am impregnat-o cu unt topit și am etalat-o într-un cristalizor, punând pe ea o femelă de parazit (P. vestiment) plină cu ouă (înainte de a se oua). În alt cristalizor, am pus altă bucățică de flanelă, curată, neunsă cu unt, iar pe ea am pus o femelă înainte de a se oua.

Femela de pe flanelă curată, s'a ouat și a aglutinat în mod regulat fiecare lăndă pe firele scămnoase ale flanelii; pe când femela de pe flanelă impregnată cu unt a depus ouăle pe firele scămnoase fără ca să se lipească de ele.

Am încercat același lucru cu unt de măsline, vaselină și petrol și am constatat că toate aceste substanțe grase împiedică lipirea lăndelor pe firele pînzel din care este făcută cămașa și ismenele.

Afară de aceasta substanțele grase lipesc operculele lăndelor și puii pier asfixiați în interiorul lor. Adușii și ei pier cu timpul, fiindcă li se astupă orificiile organelor de respirație.

Dintre toate substanțele grase acea de care dispuneam în cantități mai mari în timpul războiului, era petrolul, deaceia l-am și recomandat atunci.

4. *Varietățile păduchelui de corp.* De multe ori am primit dela diferiți medici de spitale cu tifos exantematic, eșantioane de păduchi de pe corpul bolnavilor cu rugămintă de a-i examina și de a le comunica dacă nu s'ar putea deosebi mai multe varietăți. Am primit păduchi și din lagărul de prizonieri de Bulgari, Unguri, Turci și Germani. Ceiace-i făcea pe tinerii medici să creadă în posibilitatea creerii mai multor varietăți a păduchelui de corp, era culoarea și talla lor extrem de variată, felul deosebit de a se mișca și mai ales antenele care la unii erau din trei articole iar la alții din cinci.

Păduchii de corp când sînt tineri au o culoare gălbie-verzie și pot deveni albicioși până la galbăn castaniu. În momentul când s'înghe devin roșii, iar tîrziu de tot ajung negri. Culoarea neagră provine din două cauze: sau că cu timpul sîngele din tubul digestiv devine negru și prin transparența corpului la și el această culoare, sau chiar tegumentul devine negru.

Mărimea variază din momentul ce a părăsit oul până ce devine adult, niciodată însă când a atins vrsta sexuală nu trece în lungime masculul de 3 mm, nici femela de 4 mm.

Iușeala mișcării păduchilor depinde de o sumă de condițiuni. Cel flămânzi caută lumina, pe când cel sătul evită lumina; deaceia dimineața se găsește relativ mai pușii la suprafața hainei (în special pe guler) decât sara.

În celace privește deosebirea antenelor; cel cu trei antene erau larve, pe când cel cu cinci adulți. Așa că nu există nici-o varietate,

ci o singură specie de păduche de corp, *Pediculus vestimenti* Nitsch - *Pediculus corporis* de Geer, care se deosebește de păduchele de cap, *Pediculus capitis* de Geer.

5. *Muștele ca agenți de transport ai păduchilor.* — Am repetat experiența lui Gall-Valerio, punind sub un clopot de sticlă două muște (*Musca domestica*) și o bucățică de flaneu cu mai mulți păduchi pe ea. Pe flaneu am presurat puțin zahăr pisat ca să atragă muștele între păduchi. După 24 de ore am găsit, fixat pe toracele uneia din ele, un păduche. Ea zbura în toate părțile fără ca păduchele să cadă depe ea. Am rupt aripel muștii și am lăsat-o să se plimbe pe brațul meu stîng, gol. Păduchele după vre-o 15 minute s'a detașat depe toracele muștei și a căzut pe pielea brațului. Aceasta ne îndreptățește să credem că muștele ar putea să servească ca vehicul acestor paraziți.

6. *Exantematicul nu se poate propaga prin praf.* — D. Dr. Imbert, fost membru al misiunii franceze de epidemiologie în Serbia în 1917 atașat la noi, a scris în ziarele locale un articol în care își exprimă părerea că tifosul exantematic se propagă prin praful provenit din descompunerea păduchilor exantematoși. Păduchii morți — spunea el — și sfărîmături de păduchi morți care stau pe pămînt și conțin încă virus contagios, sînt sfărîmați, disecați, pulverizați, apoi aruncați în aer prin măturare, prin trena fustelor lungi sau numai prin uers și în urmă inspirați prin nas și gură.

Între numeroasele spitale de exantematici care erau atunci în orașul Iași, unul se afla situat chiar în centrul orașului, spitalul Sf. Spiridon, și multe din ferestrele lui se deschid pe trotuarul din strada Muzelor. Neconteuit, mai cu seamă în primăvară se măturau sălile cu ferestrele deschise și se scutrua așternuturile bolnavilor, chiar pe ferestră, iar tot praful cădea pe trecători. Cu toate acestea nu se îmbolnăveau de tifos exantematic decît acei care luau paraziții vii, direct sau indirect, depe bolnavii de tifos exantematic.

Prof. Dr. N. Leon

Recenzii

Andreas Lutzko, Oamenii în războiu. Edit. „Viața Românească”, 1920, Iași, 8 lei.

Cine e-le Andreas Lutzko? Este un ofițer ungar. A fost rănit în luptele din anul 1915—1916, pe frontul Italian. Această este toată biografia pe care ni-o comunică traducătorii români ai cărții lui Andreas Lutzko: *Oamenii în războiu*. Probabil că asta este tot ce știm.

A scris Lutzko înainte de războiu? Știa lumea, de el, mai înainte? A pus mâna pe condei, întâia oară, când a esil din Spitalul Militar?... Cred că într-o zi, vom ști ce să răspundem. Cartea lui Lutzko (adică aceste șase bucăți pe care le cuprinde) e din cele-ale fără de scormonitoare și de bine scrisă, ca să putezi să-ți închipui că autorul s'a trezit așa deodată, scriitor de geniu, la bubălăit luntrilor depe Isonzo.

Trebue să presupunem că Andreas Lutzko a făcut destulă activitate literară, dacă nu în vâzrul lumii (prin ziare, cărți, reviste), dar în casele lui și la masa lui de scris. Va mai publica ori nu ceva, după *Oamenii în Războiu*? Cerul știe! Poate că și Lutzko va avea soarta lui Vsevolod Garșin, autorul aceluia Jurnal Intim—pagini nemuritoare de lumină sufletească și de durere omenească—in titlul *Război* (și anume războiul din 1877—78), Vsevolod Garșin n'a mai dat nimic de seamă după *Războiul* și s'a stins, nu prea tirziu, într-o casă de băni.

Acest soi de cărți supreme nu mai înfățișează literatură, ci plămâni și măruntaie, pușe subțirișoare lipografice. Poate că și Andreas Lutzko va fi un fel de Vsevolod Garșin!

La arma urmelor literaturii universale nu poate să-l mai uite. Chiar dacă nu va mai scrie, aceste vreo sută cincizeci de pagini, pe care le-a scris, sînt destule—ca numele lui să rămînă veșnic încununat cu laurii marilor literaturii și cu ai iubirii de omene.

Cartea trebue citită și de mai multe ori recellită (Traducătorii au fost meșieri și ne-au dat lucru bun). Nimeni n'ar putea să se încumeze să o tâlmăcească unuia care n'a citit-o. Fiecare schișă din ea este o bucată desăvirșită. Fiecare e alii de grea de înțelesul omeneșilor pe care îl are și de emoțiunea cu care cheamă emoțiunea: înșă nu poți să stabilești o scară între aceste șase schișe.

Am crezut, întâiu, că *Botezul de sînge* e bucată covirșitoare din tragedia căreia nu voiu putea să mai ies, spre a deosebi și gusta pe celelalte. Dar *Invingătorul* m'a smuls din infernul frontului și m'a făcut să asist, la 60 de kilometri în dosul lui, la grandioasa priveliște a Expediției Sale Generalisimului Comandant, teștegiul militar cașic și erlich, ajuns deodată grație războiului divinitatea carnasteră care se

Înfățește într'un castel prințiar, cu amintiri și cu lucruri scumpe de pe vremea Renașterii. Nu isprăvim de admirat ironia genială și intenșitatea halucinală cu care îmi lusese desfășurată ochilor acea lume criminală—jovială, procopsită și patriotă—bine așezată în dosul frontului și ia-lă-mă la marginea oădurii, de unde pleacă cei trei zlarișiți, și unde zace *Camaradul*, cu fața la pământ.

Cine poate să mai uite vreodată pe acest camarad? „Oura și nasul desprinse păreau crescute pe obrazul drept, ca o vegetație înformă. O masă de carne vinătă se umfla, strunită de pielea lot așa de luctoasă ca o chișcă înflorită. Partea dreaptă a feței semăna cu un fruct exotic care ar fi fost desfăcut în două; partea stângă înlărno către mine un ochiu umezit de spaimă și de o mizerie posacă...”

Cu dinadinsul, am voit să scap de vederea aceasta și am dat peste marsul lui Rakoczy, adică peste *Moartea Eroului*, peate acea sală de ofițeri răniți, unde, din creerii amestecat de o schișă de obuz și locotenentului Otto Kadar și din propiticele nebuniei, privim năluca războiului universal, nebunește explicat (dar simbolic și amar explicit) prin faptul că toți războinicii au, în loc de cap, cite-o placă de gramofon, cu marsul lui Rakoczy & Comp.

Mai avem de citat *Plecarea și Reînțorcerea*. Le-am luat invers. Iată, mai întâiu, pe fainicul fiicău Iohan Bogdan, vestitul suruglu al Domaniul Conte, venind acasă, la Marcea lui—logodnica lui, lupineasă la castel—venind acasă cu fața schlodită, cu un singur ochiu, cu nasul și cu obrazul cirpiți, din petecile de piele pe care un doctor mare i le-a jupuit de prin alte părți și i le-a potrivit în nas și în obraz.

Se poate, pe lumea aceasta, o poveste mai tristă decît povestea acestui fiicău ngur, care se înalază erou și poclură, ca să vază pe Marcea, îngălbenind și rumpind-o de fugă, la ivirea lui, și să găsească pe Domnul Conte (dosit de pe front și fabricant de gioanțe) protejind cu transparent interes pe înflorita Marcea?

Am citit și *Plecarea* cu care se cuvenea se încep. Stă cu forță alături de celelalte. Nebunia compozitorului și tot ce spune el ne obligă să lăsăm capul în piept și să recunoaștem că un nebun poate să aibă mai multă minte decît au avut la oală, toate popoarele civilizate, în anii fatalului războiu.

Latzko e un scriitor de geniu. Cu alina numai cîi cunoaștem din literatura lui, și știm sigur că acest scriitor maghiar va rămînea la pridvorul vremurilor literare, columnă glorioasă.

Dar e firesc, după ce-ai închis cartea și ai pus oarecare depărtare între tine și zvircolirile și obsesiunea acestor cefalopode ale groazei și ale nebuniei—vizibile prin cleștarul lui Latzko, ca prin ochiul unui scafandru—e firesc să vorbești cu tine însuși, oboști și amărit.

...Mare evocator, sufletul marelui Dante, cu șase cînturi, ale unui infern, răzbatul până la suprafața pămîntului, în anii (să le mai zicem dela Christus?...) 1914—1918... Dar ce folos de alina suflet? Ce folos de alina nobilă convingere și de alina mărgăritare, aruncate iulocmal cum se zice în Evganhelle!

Omenirea e blestemată și incapabilă de îmbunătățire. Facem trei pași înainte și tresprezece înapoi. Îndeosebi, controzierea în care trăim toată viața noastră (voim să zicem civilizată) este diabolică. Pentruce luptăm, muncim și vochterăm noi, în viața publică? Ce predicăm noi în școli și în bucoayne? Ce poțim să avem acasă, pe stradă, în însitujile publice? Cerem, predicăm, potlim: ciate, acurateță, rindulată, dragosie de oameni, respect pentru lucrul altuia și pace între noi!

Și dacă, din nenorocire, a trecut mai multă vreme, fără de răz-

boae, și predica noastră și postulatale noastre au fost luate în seamă și au prins rădăcină în cugete, atunci lată o generație care crede serios în ordine, în viața onorabilă și tihnită, în mila de oameni și în înfrățirea instituțiilor și a doctrinelor umanitare!

Dar într-o zi—amar de nou!—impărații s'au certat, diplomații și-au pierdut apeliul și curtenia, și mobilizarea a sunat. Și atunci lată pe profesorii, pe inginerii, pe oameni cum se cade și milostiviți ai lui Lutzko, zmulși dela pașnicile lor îndeleptici, asviriți în trenurile militare și luptași pe front ca niște simple vreascuri, ca să fișnească focul singelui până la cer!

— A, dar acești celășeni ai d-tale sau ai lui Lutzko trebuia să lăveje și patriotismul și scrima și boxul și flu-jișu și tragerea în lăță și toate celelalte arte utile, pe care celășeanul-soldat se cuvine să le pună în slujba patriei, în ziua cea mare, în ziua de suprem exomen național, în ziua marșului lui Rakoczy!...

Așa dar, vedeți drăceasca și nestinsă contradicție: Trebuie să ne civilizăm, dar nu prea-prea... Trebuie să predicăm iubire și respect către popoarele de pretulindeni, dar cu rezerva mentală că într-o zi va trebui să ne scoatem măselele reciproce... Trebuie să proclamăm în școli, în cărți, în legi, că viața, că averea, că nevasta... etc. sînt scumpe și sacrosancte, dar să ne șoptim la ureche că într-o zi (cînd vor decreta diplomații) va fi cea mai mare fală, pentru noi, că să dăm fama prin ele! căci va fi în numele patriei recunoșcătoare.

Și contradicția și ironia și blestemul și dîra de sînge vor coafana în saecula saeculorum!

Ca să biruiești, în gînd, această nebunie, ca să ajungi să-ți poți ține durerea și revolta, ca să te impacii sufletește cu jainica poezie a spelei omenesti, după mine unul nu-ți rămîn decît refugiu și cortul lui Iisus Christos așa cum l-au clădit, la picioarele Taborului, Pavel și Augustin.

G. GALACTION

I. C. Vissarion, *Petre Păredlabul* (roman), edit. Pavel Suru, București, 1921, 15 lei.

Fiindcă autorul cărții de față nu este la întâia sa lucrare, să începem întâiu cu un cuvînt despre celelalte scrieri ale sale mai cunoscute: „Nevestele lui moș Dorogan” și „Florica”.

Într'un cadru alcătuit din detalii comune, bătaii, beții, furturi... d. Vissarion prezintă pe țărani așa cum este: nu vedem nimic din cernișosomorit din paginile unor autori, tot așa nimic din tendința altora de idealizare.

Însă faptul că d. Vissarion este el însuși un produs al mediului țărănesc ne explică îndeeajuns prezența în povestirile sale a acelor lucruri sufletești, care caracterizează mai ales pe omul din popor: simplitatea lui naturală, nota de veselie, soiul acela de humor, pe care supărăriile zilei nu-l întunecă deloc, dimpotrivă îl imprimulă un hân și un farmec special. „Te-ai însurat, mă Marine? Să-ți trăiască! Și cînd îl perdea-o, mă frati-meu, s'o găsești în brațe la mine...”

Dar meșteșugul de a scrie al d-ului Vissarion n'are aface cu tehnica obișnuită a scriitorul cult. D-sa improvizează și scrie cum vorbește. Deși expresia este adeseori vulgară, d. Vissarion își dă în schimb impresia spontaneității, colorîndu-și traza în felul omului dela țară, care știe să povestească: „Mi-a venit gust să vă spun despre Ileana mea... mai stați jos, băeți, că ulțe și larbă și umbră...” începe d-sa povestirea. Apoi d. Vissarion devine cîteodată liric, și atunci cuvintele se înlocnesc ca un adevărat cîntec: „Feți moșului, am văzut ce dulce-i viața, cînd te prinde dimineața cu iubita îmbrățișat și sătul de cărută!”

D. Vissarion a izbuilit să scrieze în felul acesta câteva tipuri interesante: Moș Dorogon este donjuanul popular înamorat de libertate și frumusețe, irezistibil, libertin și odios. Vizitiul subprefectului este șagunul vanitos și prost, iar moș Dumitru altă figură izbuilită din „Un ielu la bătrânețe...”

Maniera sa obișnuită l-a slujit însă mai puțin, când a vrut să încerce un gen mai complicat. În „Petre Părcălabul” d. Vissarion a înfățișat greutăți de stil și de compoziție, pe care nu le-a putut birui cu tehnica sa rudimentară. Deaceia găsim aici slab reprezentate chiar însușirile, care strălucesc de obicei în lucrările sale anterioare.

Petre Jarcalete, părcălab în satul Costeștiuri, cu toate că iubeste și este iubit de Zina, se însoră cu Ioana Patru Parole, fată bogată de circumar și prietină mai mare a Zinei. Un flăcău deochiat, Ivașca, vrea să ia pe Zina cu sila. Aiunci aleși satului îndeamnă pe Petre să albească și, până la măriție, să ste pe Zina pe lângă dînsul. Impresurări ciudate fac ca dragostea între Petre și Zina să se aprindă din nou și mai tare. Petre se cătește acum că n'a luat pe Zina de nevastă. În cele din urmă Ioana se îmbolnăvește greu din naștere. Și boala prlungindu-se luni de zile, Ioana își la într'o zi nădejdea dela viață și sfătuiește pe Petre, dacă rămîne văduv, să ia pe Zina de nevastă... „Povaja asta dă brinca dragostei dintre dînsii”, zice autorul, și Petre greșete. O simpatie fatală face pe haiducul Radu Anghel și pe prietînul acestuia, Ivașcu, să se intereseze de boala Ioanei. Și Ivașcu aduce din partea lui Radu un leac ciudat pentru Ioana... În două săptămîni femeia este pusă pe picioare! Dar Petre știe că Zina are să nască în curînd și încearcă să fugă amîndoi. Ioana îi priade, îi țintă și primește să conviețuiește „în trei”, în urma sfatului lui Aga Chiomil că „tîna omului este crotită după legea turcescă”. Petre însă nevrînd să facă o tîna din a doua sa nevastă, e dat în judecata divanului, și acesta îl achită.

Acesta este povestea, pe care d. Vissarion o expune în romanul său, cu destulă eloquență. Stilul pe elocurea evocă viața: „Casa lui Petre, forțînd de cel peste o suță de colăceri-cățări, parea un lagăr sau o tabără de armată”. Sau, următoarea caracterizare sugestivă: „Părul galben, răsfirat pe temple și pe obraji, îi da asemănarea că e izbită de picături de ploaie, iar nicidecum o femeie plînsă...” Fuga Ioanei este redată viu; scena, cînd vine Ivașcu și o găsește pe Ioana bolnavă, este impresionantă. Însă personajele din roman nu sînt îndestul de studiate.

După d. Vissarion, Petre este o victimă a impresurărilor. Zina este cea care „seduce” pe Petre. „De ce n-a făcut (Dumnezeu) așa cum sîntem?...” întrebă dînsa revoltată. „Da. Nu-mi place viața asta... Păcat să rup o micșunea și să mi-o pui în păr! Păcat să iau un trandafir... Păcat să minc Mercurea smîntînă!.. Ba e păcat să mă și îndrăgostesc!.. Atunci ce nu e păcat?...” „Ne va bete Dumnezeu”, obiectează Petre cu teamă. „Treaba lui”, răspunde Zina. „Și-a luat moșeria de a bate pe cel ce se iadrăgesc? Treaba lui!.. Facă ce o vrea!...” Petre face tot ce-î stă în putere, ca să rămînă „om al cinstei casnice, om al pravilei, credincios legii și bisericii!...”

Însă trecutul lui Petre Părcălabul cam distonează cu însușirile de om brav, pe care i le atribuie mai tirziu autorul. Petre este „postitor”. Înainte de a se însura n'a pus niciodată „stavilă postelor lui.” „La o lună după însurătoare, Ioana nu mai are pentru dînsul niciun farmec răcuns” și Petre „se gîndește să se despartă de Ioana”. După ce aceasta cade la pal, Petre pare că seduce pe Zina, și dorește să moară Ioana, fără nici-o umbră de călnjă: „n'o vrea viața în trei, măriție-se cu cine-î place!...” Deaceia sună țolș apărarea de mai tirziu a lui Petre Părcălabul, că îi e dragă Ioana, și mai ales tirada dela

urmă: „A! D-voastră boeri mari, poate vă lasă inima să svirlți la gura floarea după ce ai mirosit-o. Dar noi, noi cei mici, care ne formăm sufletul din cîrplitul ciocirîlilor, din cîntecul cacului, noi purtăm floarea ce-am apucat s'o rupem, până se vestejește.. Și dacă s'a vestejit, tot n'o asvîrlim, ci o punem pe chichilla lăzet, s'o mirosim din cînd în cînd...”

Același contrazicere la Ivașcu, și la Zina. Ea abia o împlătit zealsprezece ani, și a rămas o fată simplă de țară. Puteam noi să admitem că a vorbit, cum am văzut, și că a fost în stare să „răstoarne tot gîndul” unul om cetit și „luminat” ca Petre Părcălabul, „prietin cu Văcărescu și Ellade Rădulescu...”? Dar să presupunem că Zina, este un exemplar rar—d. Vissarion ne spune oă-i un copil din florii „fata Sulufrucloael cu coconu Costache”. Zina e însă o ființă nestiutoare și nevinoată, care nu pricepe ce-i gelozia. Se lasă în voia inimii... Ce o fi, o fi!... și alciun gînd și nici o șiretente...” Dacă ar întreba-o Ioana „de ce-mi iubești bărbatul”, ea ar răspunde: „D-ta de ce-l iubești?... Nu-i frumos?...” Cu toate astea și nici noi vedem că Zina știe să se prefacă. Cînd Ioana pe care o iubește „cum nu poate graț să spuăă”—o surprînde cu ochii plîși, Zina ascunde adevărul. Cu Petre vorbește în soapă, să n'audă Ioana, deși îi desparte un părete. La întîlnirea din grădină ea vine pregătită „ca să culeagă frunze pentru giadacl”. Ceva mai mult: Zina este după acela mai stăpîină pe sine chiar și decît Petre—și mai mulțumită. „Vrei acum să pleci?... întrebă Zina. „Nu vezi ce-am făcut?...” răspunde Petre. „Ce o fi, o fi...” zice din nou „și închide ochii ca moartă. Invescelită peste răscoale, că nenicu Petre este al ei...”

În scrierile d-lui Vissarion nota „senzual” este caracteristică o-mulul dela țară. Ivașcu își pune ochii pe Zina. Cînd se convinge că fata iubește pe Petre, se mulțumește cu Ioana. „Li prînde mina și i-o sărută.” Atunci Ioana simte și ea un fior.

Ivașcule, ce-i asta? Ce vrei să cred?..

— Ce vrei,

— Așa? Fugl că strig pe Petre...

Totuși d. Vissarion vrea să credem că Ivașcu ar fi iubit-o pe Zina mai cuminte.

Trecem peste unele defecte de procedare, peste întînderea nemăsurată a romanului, provenită din pricină că d. Vissarion n'a condonat ideajuns captivole, eliminînd măcar în parte nolanul de vorbe nefolositoare. Să adăogăm însă un cuvînt despre cealaltă latură a artei: stilul. D. Vissarion tolerează nepăsător greșeli, care îi compromit cu desăvîrșire pana. Expresii ca „pușlamo”, „ghlorăe mojele”, „cu ochii beliji” și alinea încă altele, precum și glumele sfruntate ale jăranilor la horă, în proza literară nu se pun.

Uneori eroii d-sale declamă ori se arată sfîngaci. D. Vissarion nesocotește în grațu deosebirea de clasă și de timp. La 1839, boerul divanului vorbește ca avocații de astăzi. Petre zice: „Pentru ce m'afi chemat, domnule zapciu?...” Un abuz este poate și folosința dialogului: d. Vissarion îl prelungește cîteodată inutil.

Așa cum a fost tratat subiectul, lipsește impresia totală a vieții. Nu vedem, de pildă, ce face satul, dacă lumea din afară poate să se deprîndă cu întîmplarea asta rară și neobișnuită. Singurii, cu care Petre intră în conflict, sînt boerul divanist; dar în chestiunea asta pe ei îi interesează numai articolul din lege. Povestea Părcălabului rămîne o afacere a lui paritculară.

D. Vissarion face rău că se grăbește și, sub aparențe de fecunditate literară, își neglijează pregătirea. Luînd lucrul mai în serios, și avvedînd pentru creațiile sale artistice mai mult sentiment de paternitate, ar putea să dea și'n genul acesta lucrări bune și interesante, căci în mediul, în care trădește d-sa—mediu primitiv și apropiat de natură—omul se înfățișează sub latură ceva mai generale și deci mai caracteristice.

Paul Valery, *Introduction à la méthode de Léonardo da Vinci*, Paris, Ed. Nouvelle Revue Française, 1919.

Mica lucrare a d-lui Paul Valery, apărută, cu mulți ani în urmă în „la Nouvelle Revue Française”, reapare într-o broșură care aduce ca noutate și se completează, prin câteva „Note și Digresi”, așezate în fruntea sa. Ele trebue să dea socoteală de starea de spirit a tinărilor care compuse opusculul acum 25 de ani și de preocuparea de a dobindi, printr-o problemă care se oferea inteligenței sale, siguranța unui punct de vedere intelectualist. Iacercarea asupra lui *Leonardo da Vinci*, la rindul ei, nu este altceva decit sforțarea de a introduce o vedere limpede și intelectuală în lănele așa de inextricabile ale creațiunii. Lucrarea s'ar fi putut, în definitiv, numi *Albrecht Dürer sau Benevenuto Cellini* — căci interesul cade mai ales asupra problemelor subiective pe care și-o pune scriitorul; e unul din acele *essai-uri* franceze care frăesc din pretext și sociale, dar ocaziunea lui Leonardo da Vinci, pictor și inginer, e recomandabilă în deosebi. În adevăr, acesta pare a fi bătutul schematicului rațional care figurează la baza creațiunii și puterea viziunii sale, învăluită în acel *sfumato* de care vorbește în *Tratatul asupra picturii*, pare a rezida în strângeră și siguranța raporturilor geometrice din care știa să desvolte plinătatea și grația misterioasă a viziilor sale artistice. În manuscrisele care se găsesc la Bibl. Institutului de Franța și care, dela data compunerii lucrării de care am vorbit, au fost publicate de Ravelinon-Mollien, se pot citi următoarele: „*L'aria e piena d'infinita linea rette e radiose insieme intersejate e intessute senza occupatione luna dell'altra rappresentano aqualunche obbietto laurea forma della loro chagione*” (Man. A, fol. 2). E ipoteza schematicului rațional și natural care se verifică, curios, în viziunea fizicistă a lui Faraday, care închipuia linii de forță străbătând tot spațiul pentru a explica, astfel, fenomenele de electricitate și gravitațiune. Apropierea o face d. Paul Valery. În legătură cu aceasta mi se pare mai interesantă apropierea pe care am găsit-o în altă parte, în cartea lui H. St. Chamberlain despre Em. Kant (F. Bonckman, München, 1916; ed. III) și după care filozoful german se întrunește cu maestrul italian în a recunoaște că o puternică imagine (așa dar bine individualizată, artistică) e totdeauna într-o solidă relațiune cu „conceptele”, adică cu forma generală și rațională a obiectelor! E vestita teorie a schematicului Kantian: *Dieser Schematismus unseres Verstandes in Ansehung der Erscheinungen — ist eine verborgene Kunst in den Tiefen der menschlichen Seele...*

Observație care nu poate fi îndestul recomandată artiștilor de tot felul. Nu, fantazia nu e suficientă; fără o bază de observație reală și precisă, ea nu poate produce decit întâmpări fără viabilitate. Lucrul acesta l-a înțeles Leonardo da Vinci; taina creațiunii sale stă aici. Metoda sa, metoda pe care încearcă s'o desprindă d. Paul Valery pare a fi un fel de integrare a fenomenelor individuale în planul general al creațiunii; o viziune în același timp singularică și continuă...

Spun, „pare a fi” căci, dacă îmi e îngădui a judeca un autor chiar de reputația relativă a d. Paul Valery, scrisul său mi se pare foarte dificil. E făcut tot din *racourci-uri*, din intențiuni neanalizate; un stil de sugestii ascunse, de violențe de limbă, de-asupra normelor și dedesubtul limpezimii, anormativ și „anti-aristotelic” (e un concept a cărei semnificație vom cauta s'o tânuiesc ciuda, în legătura cu anumite direcții ale scrisului contemporan), stilul dela „Nouvelle Revue”, în strâșit. D. P. Valery îl pune în serviciul unui temperament mai mult reflexiv decit poetic și rezulta ceva care silește pe cititor la o concentrare nepotrivită.

T. VIANU

Luigi Russo, Giovanni Verga, Napoli 1920, Ricciardi, Col. Studi di Lett. e d'Arte No. 1^a, 6 lire,—cu un portret al romancierului.

Verga este un romancier care a știut să sîrîngă la timp almerit ceea ce inspirațiile epice, și s'a sustras astfel degenerării într'o „cau-serie” care nu mai are nimic din cadrul genului, cum s'a înîmplat adesea cu mulți romancieri francezi din ultima generațiune.

Trăiește același viajă lîhnită pe care a epucat-o din tinerețā, acea viajă de cîmînt provincial sicilian, și aniversarea celor 80 ani, împliniți în toamna aceasta, a trecut fără zgomotul datorit literațiilor cu renume care-și sărbătoresc onomaslicele în aplauzele admiratorilor gălăgioși.

I a'au închinat cîteva re-editări „de lux” și i s'au consacrat studii literare.

Printre cele mai complete, mai clasice și mai bine făcute, este acela a lui Luigi Russo, care-și propune în primul rînd să reabiliteze așa cum se cuvine faima lui Verga în conștiința publicului Italian. Căci Verga este un autor respectat, dar nu-i deloc popular. Cauze sînt multe și toate converg spre concluzia că tocmai partea bună, calitățile superioare ale romancierului s'au opus la vulgarizarea lui în masa publicului. I-a repugnat aristocratului Verga să coboare în lăcîna adunării populare spre a-și pleda cauza artei sale lipsită de orice preocupare practică. N'a vrut să abdice la puritatea creației, alterîndu-și opera cu acele elemente de efect trecător care fac gloria momentană a unui literat. (Exemplul îl dă colegul său mai tînăr *Guido Da Verona*!)

Acest fapt cîștigă dela început simpatia dezinteresată a esteticianului-crocianist Luigi Russo.

Studiul său n'are în el nimica pedant și se face simpatic dela început; nu începe cu obișnuita biografie (care i-ar fi dat ocazie să impresioneze cu multe „noutăți” și particularități din viața lui Verga, pe care publicul n'o cunoaște, dar ar fi curios s'o cunoască); con-duce pe celitor cu îndemîinare pe linia frîntă a producției lui Verga, opriindu-l mai mult timp doar în fața acelor opere, care dovedesc că merită atenție; cu un cuvînt face critică de valorificare, și o altitudinē negativă, numai pentru a accentua mai-apăsat acele cîteva creațiuni superioare ce vor rămîine în literatura europeană a sec. XIX-lea de pe urma romancierului sicilian.

Dupăce găsește complexul de cauze pentru care Verga nu e popular în țara sa (în articolul-prim *Falma lui Verga*), cu care ocazie revizuește opiniunile mai curente din critica Italiană asupra lui, Russo demonstrează cum din epoca primei tinerețe (a romantismului) nu rămîine nimic, nici chiar cearta și răs-celita lui *Storia di una Capinara*! Această epocă nu a servit creației verghiane în sine, ci a fost mai mult o epocă de elaborare, de limpezire a conștiinței artistice, și care-i va conduce îndată, nu la o „convertire” la Realism, ci la „fîreasca evoluție artistică” a spiritului său.

Căci imposivă afirmărilor curente — Verga nu e nici „Zola al Italiei”, nici realist de dragul acestei formule estetice, cum este prietînul său *Luigi Capuana*! Realismul său are rădăcini în propriul său suflet, este o existență de sine; și deaceia creația lui nu împorlă ca producție, raportată la acea doctrină, ci împorlă ca creație superioară prin sine! Pentru Verga doctrina veristă nu are decît o simplită valoare educativă, ajutînd tocmai la acea limpezire a origina-tății creației din reziduuul romantic depus de ambianță.

Este aceasta a doua etapă, concurențată mai ales prin noveletele din seria *Vita del Campi* (din care face parte falmoasa *Cavalleria Rusticana*) și prin culegerea *Novelle rusticane*, în care se evidențiază acel „impersonalism” care însă nu e indiferență ci echilibru, și acel „umorism” care nu e pesimism ci compatimire. În manifes-

tarea lor externă, aceste romane — ca și romanele și dramele — sînt toate de ambiênță locală, siciliană; iar personajele curente sînt „*molto amili*”, fărâmi cu palmile și durerile lor. Se poate spune schematic că toată această producție epică oscilează pe trei axe: „*ubrica plină de pa'imă, chinul foamel cu grăa z'iei de mine, și în sfirșit respectul, iubirea caldă pentru căminul domesic*”.

Prin aceste aspecte arta verghiană intră și ea în cadrul faimoasei arte sociale, abținîndu-se însă și aici de la acel sarbăd umanitarism creștino-romantic și de la tendința retorismului social; se vedește „socială” prin acea comprehensibilitate umanitară care înfrățește pe artistul superior cu viața și cauza celor slabi și umiliți.

Din aceste preocupări se fillrează tot ce e mai mare în arta lui Verga, seria de romane și romane în titlu: „*Vin*” din care fac parte două capodopere: („nu numai ale lui Verga, și nu numai ale romanului italian din a doua jum. a sec. XIX, ci a însuși romanului european din acest timp”) „*Maiaugila* și „*Mastro-Don Gesualdo*” (a-altra lor detaliată în cap. VII-VIII pg. 145 segg.)

Pentru desăvîrșirea impresiunii produse de personajele principale ale acestor romane, Russo omite să atragă atenția asupra aspectului că ele fac parte din neamul acelor „*desrdjdelnari*”, care au furnizat mai pretutindeni subiectele impresionantului romanului verticel din ultimele decenii. Incolo, din amănunțea sa analiză, se capătă o fermă convingere despre superioritatea artei verghiane și prin această studiul își atinge cu prisosință scopul propus.

În mod cu totul secundar Russo dovedește și preocupări de literic-literar, adăogind la finele volumului un „*Appendice Bio-Bibliografice*” în care oferă un abundant material informativ, bine adunat și în mare parte inedit, la care se adăogă o completă listă cu cronologia întregii producții a lui Oliv. Verga.

OV. ROSSI

Raphael-Georges Lévy, *La Justice paix ou la vérité sur le traité de Versailles*, Paris, Librairie Plon, 1920.

Tratatul din Versailles a primit, în optica mondială, o dureroasă fortitură prin lucrarea lui Keynes.

Esită dintr'o sorgințe oficioasă, aducea, în afară de date precise și considerațiuni documentate, indignarea profundă a unui autor competent și autorizat. Lucrarea, căutînd să se ocupe numai de consecințele economice ale păcii, adică de bazele înseși ale tratatului căruii Keynes îi contestă orice posibilitate de realizare — devine, tocmai prin acest caracter special și precis, lăaturalnică și superficială acolo unde colă să-și lărgească punctul de vedere.

Dealtfel toate preocupările în jurul acestui subiect devin cu aînt mai false și mai îndepărtate cu cît cearcă să fie mai generoase. Tratatul din Versailles nu poate intra în cadrul vag al declarațiunilor wilstonene.

El are o bază mai solidă și mai eternă. El formulează pacea punctă a lui Clemenceau, fundată pe forță și disrupțiune. Pacea aceea, ca toate celelalte, nu cată să fie decit organizarea unui echilibru social prin proporționarea torșelor concurențe, iar nu prin armonizarea lor. În ochii lui Clemenceau, care a predominat atmosferă, nu se poate asigura o mai lungă durabilitate acestui echilibru decit prin reducerea considerabilă a puterii germane, care, fiind într'o continuă și imensă dezvoltare, amenință veșnic zăruncinarea lui.

Punctul acesta de vedere e cu deosebire serios și nu e mai puțin să crezi în oportunitatea lui decit în posibilitatea ideală a înfrășirii universale.

Dealtfel se pare că aliații au înțeles să se considere liberați de

obligățiunea respectării restrinse a punctelor wilsoniene dela primul refuz al Germanilor și mai ales din ceasul dezastriului, orice s'ar zice, inevitabil și integral al forțelor lor militare. În tot cazul, discuția în jurul „contractului”, stabilit la 5 Noiembrie 1918 între Aliați și Germanii e o simpatică operă inutilă. Ea nu poate fi luată în serios, în fața istoriei și a mentalității omenești, nici de partea tratată care, ea în săși, fusese trădătoare în două ocazii recente. (Brest-Lit. și Buc.)

Considerațiunile devin adecuate și interesante, atunci cind poartă asupra mijloacelor tehnice de realizare și în special asupra capacității Germaniei de a le oferi. În această privință, lucrarea lui Keynes aduce vrate contribuții și își explică succesul. Ecoul ei în Franța a fost considerabil. Aici, trăiește desul optimism în chestiun: aceasta pentru că să fi produs carnea și consternare. Autorul a primit un blam public și general, iar câțiva cunoscători au și luat condelul.

Astfel, de curind, R. O. Lévy, membre de l'Institut, Sénaieur, a publicat un răspuns direct lui Keynes, a cărui carte e numită o „aberrajune”.

„La juste paix” aduce sub o formă sobră și precisă, punctul de vedere francez. Căci cartea nu vine să adauge nimic la cele trei argumente franjuzești, care se înviesc în conversațiunile cotidiene sau în articolele de ziare: 1) Sarcina impusă Germaniei e intasă, dar ea e departe de a depăși forțele sale. 2) Germania e datoră să o achite, cu prețul celor mai mari și mai profunde eforturi, fiindcă e vinovată prin agresiunea sa sălbatică, care a antrenat lumea într'un războiu odios, și prin modul barbar în care a purtat acest războiu, producind Europei pagube materiale imense. 3) Aliații, și în special Franța, trebuie să vegheze fără cruțare la îndeplinirea integrală a datorțiilor germane, fixate asti de modeste și generos prin tratatul din Versailles, fiindcă numai astfel se va ajunge la repararea zonelor devastate și la echilibrarea budgetelor și pentru că mai ales aceasta este singura condițiune reală a garantării unei păci durabile, care n'ar putea fi zdruncinată decit numai printr'o nouă agresiune germană.

În privința alcătuirii generale a tratatului, Lévy consideră criticile lui Keynes de o stranie falsitate (d'une étrange fausseté). Politica franceză n'a gândit un moment la restabilirea fidelă a condițiilor dinainte de 1870. În adevăr, „unitatea germană n'a suferit nici cea mai mică atingere”; iar Reich-ul, „adică guvernământul asa zis nou, a cumpărat în 1919 drumurile de fer, care erau încă proprietatea particulară a statelor, realizând astfel un pas important în calea unității și a centralizării”. Iar viața viitoare a Europei a fost preocuparea dominantă a Conferinței: „ea a redat patriilor lor provinciile care fuseseră brutal smulse, ea a dat independența acelor care justificau dreptul lor la viață proprie... Lețimotivul Tratatului dela Versailles este efortul cel mai scrupulos care s'ar fi putut concepe spre o organizație politică conformă principiilor justiției și libertății”.

Cind se ocupă de argumentul lui Keynes că aliații au tins „la slăbirea unui inamic puternic și periculos”, Lévy nu ezită să scrie în termeni energici și stacert că „plenipotențiarul n'au luat măsuri destul de eficace pentru a asigura acest dezarmament”.

Dar să trecem peste aceste considerațiuni de ordin moral și politic pentru că rezumăm datele economice ale lucrării lui Lévy, care vor să demonstreze posibilitatea neîndoloasă a Germaniei de a se achita de toate obligățiunile sale.

Menționăm dela început observațiunea capitolă a lui Lévy că toate calculele lui Keynes sînt făcute utilizind date dinainte de războiu, fără să le traducă după cursul și prețurile actuale, care le multiplică imens valoarea. Apoi, Lévy adaugă în comentariile sale și situațiunea Franței, pe care Keynes o ignorează, și care e asti de zdruncinată înci nu se poate ridica la condițiunile normale chiar cu efortul german.

Cărbuarele avea în 1913 în Germania o producțiune de 191 mil. tone, din care erau consumate pe loc 19, se exportau 33, și rămăneau

pentru trebuințele interne 139 mil. tone. Astăzi, Germania datorează 27 mil. tone anual diferitelor state, plus 20 mil. pentru cîțva ani Franței, rămînîndu-i astfel mai puțin pentru industria proprie. Franța consuma înainte de războiu 60 mil. tone, din care producea 40 mil., importînd restul.

Prin devastarea regiunilor ocupate s'a redus la jumătate producția, la care adăogînd cele 27 mil., pe care Germania trebuie să le livreze, Franța nu are în total decît 47 mil. tone. Dar de bazinul Sarrei Lévy nu vorbește!

Pentru pierderile imense suferite de marina germană, prin stipulațiunile tratatului din Versailles, Lévy nu are decît vorbe de confort. Erau și alie țări în situațiunea aceasta și însăși Germania a cunoscut-o destul de recent (sic).

Germania nu se poate plînge de exproprierile suferite de proprietățile sale în afară de frontiere: prețul lor trebuie să fie împuțat compulsiu de reparațiuni. Astfel, Aliații oferă Germaniei un mijloc sigur și rapid pentru realizarea sarcinilor sale.

Nu mai continuăm. Specialiștii vor găsi în lucrarea lui Lévy date abundente în privința condițiilor economice ale tratatului. Criticile lui Keynes sînt puțin atenuate. Metoda lui e complectată prin compararea continuă a situațiunii destul de zdruncinată și de îngrijitoare a Franței cu cea creată Germaniei prin tratatul din Versailles.

Peste tot însă același ner: Franța nu cunoaște decît o singură condițiune pentru asigurarea liniștii ei în fața evenimentelor istorice: reducerea factorului german în proporțiuni care să facă imposibilă o nouă agresiune a lui. Și pentru aceasta un mijloc unic: exercitarea unui control continuu și riguros asupra dezvoltării germane care să rămînă veșnic tributară cu priosul ei Franței.

C. I. VIȘOIANU

2. *Stiegel, Platon und Sokrates, Darstellung des platonischen Lebenswerkes auf neuer Grundlage, Leipzig, 1920.*

Filozofia lui Platon e cuprînsă într'o lungă serie de dialoguri; fiecare dialog pornește dela împlîriri actuale și se desfășură cu spontanitatea și mobilitatea vieții, însă fără continuare directă în alt dialog. Motive de ordin diferit, concepții filozofice deosebite sînt înfățișate în jocul discuției celei mai libere. Astfel, descoperirea înrîșăturii de unitate între speciile răzlețe, care sînt dialogurile lui Platon, este de o însemnătate fundamentală pentru înțelegerea acestei filozofii. Căci, fără îndoială, mișcarea dramatică a lui de viață are rezortul în viziunea statică a autorului, într'o concepție organică, care totuși e în continuă dezvoltare.

Un fir conducător e îndeobște recunoscut: Idelle susținute de Socrate cu un conez unitar. Socrate, protagonistul în dialogurile lui Platon, cădește, plesă cu plesă, în lupșă loială și plină de umor, cu reprezentanții spiritului timpului, cu soliștii și cu adepții ai filozofilor mai vechi — fondul principal din acea masă de Ideli care constituie filozofia lui Platon.

Socrate a susținut însă, în viața sa, o doctrină proprie, reținută de Xenofon în „Amintirile” sale, care revine și în primele scrieri ale lui Platon. În dialogurile lui Platon se poate urmări cum Socrate trece pas cu pas peste cadrul doctrinei proprii, devenind organul filozofiei platonice. Care e atunci semnificația lui Socrate în dialogurile lui Platon?

Platon, răspundînd unei interpreți, stă sub influența puternică a lui Socrate și, drept omagiu față de acesta, și-a desfășurat Idelle sale prin persoana lui Socrate; filozofia lui Platon, adăugă alții, e o continuare directă a doctrinei socratice; Platon a pus o temelie mai solidă pentru morala lui Socrate.

Profesorul de la universitatea din Cernăuți C. Stegel descoperă între personalitatea lui Socrate și metafizica lui Plato o legătură mai strinsă, mai organică. El formulează următoarea teză: „Metafizica lui Plato reprezintă încercarea de a explica și justifica filosofic personalitatea, activitatea și moartea lui Socrate”. Metafizica lui Plato nu înseamnă o colinare sau o dezvoltare a învățăturii lui Socrate și nici adăncirea sau prefacerea aceleia doctrine, care de fapt nici nu exista într-o formă fixă. Filosofia lui Plato nu e nici descrierea *vieții filosofice* a lui Socrate, cum susțin unii, ci *interpretarea filosofică* a activității lui Socrate. Plato meditează „cum e posibil și de înțeles un astfel de fenomen ca Socratismul”.

Stegel preînțipă o obiecțiune. El nu susține că Plato și-ar fi pus această problemă cu deplină conștiință, ci că în lumina acestei idei conducătoare, în sensul unei ipoteze gitalifice, se limpezesc diferite laturi din filosofia lui Plato.

Personalitatea lui Socrate și felul activității sale o cunoaștem și din „Amintirile” lui Xenofon. Comparând pe Socrate al lui Xenofon cu cel al lui Plato, constatăm unele trăsături identice. Ele aparțin lui Socrate cel istoric. La Plato întâlnim însă și altele, nouă, care ne fac să înțelegem mai bine activitatea lui Socrate. Iacit, scrie Stegel, „Socrate al lui Plato reprezintă intruparea lui Socrate cel istoric, care a ajuns pe cale metafizică la conștiința de sine”.

Socrate al lui Xenofon e un om cu minte pătrunzătoare, cu vederi largi și cu un spirit de independență, pe care-l afirmă cu cel mai deplin curaj, chiar când e amenințat cu moartea. Viața sa, el a închinat-o binei publice, îndeplinirii ordinii morale, trezind în concetățeni oși sentimentul de datorie. Dar Socrate e un pedagog cu păturire psihologică; îndemnul său el le susține cu motive utilitare; ferirea individuală, el o arată drept urmare a faptelor altruiste. Aceste trăsături le putem fixa după descrierea lui Xenofon.

Cum e de explicat însă faptul că Plato, un om de un idealism așa de înalt, o fire entuziastă, a pus pe Socrate în centrul operei sale — pe un om care profesază o doctrină sobră și utilitară?

Stegel vede și aici dovada că Plato e fascinat de personalitatea lui Socrate, nu de doctrina sa. Elca lui Socrate nu se mărginește numai la lămurirea de rosturi, ea se desăvârșește deabia în domeniul practic. Și Plato nu se întreabă deci ce urmează din doctrina lui Socrate, ci cum e posibil acest fenomen, Socrate, în care el vede o putere demonică mult mai complicată decât bănuște observația empirică a lui Xenofon.

Stegel arată apoi cum ipoteza sa se verifică prin cercetarea mai amănunțită a scrierilor platonice. El stabilește între aceste un corp unitar. Apologia și Kriton, Charmides și Protagoras reprezintă originea metafizicului lui Plato; Gorgias, Menon, Phaidros, Chaldon, Simposion, Oal teta și Pheaidetos înfățișează dezvoltarea acestei metafizici. Din toate aceste scrieri, în care Socrate e persoana centrală, se desprinde o imagine complexă a personalității lui Socrate, care poate fi identificată cu Socrate al lui Xenofon. În aceleași scrieri, Plato, pentru justificarea teoretică a activității lui Socrate, ajunge la o serie de probleme, care alcătuiesc o concepție unitară. În Simposion, eroul moral, care e Socrate, e plin de cea mai exuberantă veselie și plăcere de viață. Pentru Plato se ivește problema: cum e posibilă această împreunare de seriozitate morală și de veselie într'aceiași persoană. Din comunicările lui Socrate asupra iubirii (Eros) — care le datorește profetei Diotima se desprinde sensul: Și în plăcerile simțurilor este un element ideal, orice iubire este o năzuință spre veșnicie. Iubirea senzuală este ireaptă pentru adevăratul Eros, frumusețea corporală e semnul exterior al frumuseții sufletului. Numai acest Socrate, cu încredere în valorile sufletului, poate sta neulburat și în fața morții; Socrate din Simposion nu desminte pe cel din Phaidros, ca tot contrastul izbitor între scenele din ambele dialoguri.

La Protagoras îl întâlnim pe Socrate în cercul sotiștilor, Socrate

combate concepția lui Protagoras că virtutea se poate învăța. Cum e de înțeles însă conflictul cu sofștii pe această chestie, căci activitatea practică a lui Socrate urmărește același scop? Deosebirea e aceasta: învățătura lui Socrate nu e retorică, nu e o captivare prin ovațiuni înșinuante, ci ea se face cu participarea interlocutorului. Socrate călătorește rașluna care miște în fiecare și nu se lasă în căma instințelor alruiste pe care le premărește Protagoras; și acestea trebuie să fie regulate de cunoștința de sine și sprinșnite pe ceva care nu se răvăcește. În Manon acest fel de învățatură e interpretat și psihologic. Știința este în germine înăscută fiecărui om și are nevoie numai de o frezire, de reamintire („anamneză”), prin eforturi bine conduse.

Luind dialog după dialog, Siegel arată cum din caracterizarea diferitelor țairi ale personajității lui Socrate derivă principalele probleme metafizice, și invers, că toate dialogurile care conțin elemente constructive din metafizica lui Plato, se ocupă și de caracterizarea lui Socrate. În dialogurile cele dinășu, în care încă lipsește această metafizică, Socrate e un interlocutor la fel cu ceilalți. În toate dialogurile constructive Socrate e persoana principală. O excepție seamănă să fie în Politeia, care e sinteza tuturor elementelor constructive, și în Phaedretos, unde se concentrează problema cunoștinței. Dacă aceste dialoguri neglijează latura scenică și nu se prea ocupă de persoana lui Socrate, explicarea se poate găsi în faptul, că sînt dialoguri rezumatice; ele nu aduc probleme nouă, ci înfășșează rezultatele cercetărilor anterioare.

Cu o admirabilă autocritică, Plato a ajuns la conșlagerea că metafizica sa, îndeosebi doctrina Idellor, trebuie pusă de acord și cu conștința lumii fizice. El începe a-și îndrepta atenția asupra amănunțelor mai concrete. În scrierile din bătrînețe, metafizica sa e supusă la o revizuire și ea suferă chiar o destrămare. În aceste scrieri și Socrate trece pe planul al doilea.

Lucrarea lui Siegel, privită în întregimea ei, e un interesant comentariu pentru combinarea creașunii filozofice cu cea artistică la Plato. Ca artist, Plato era preocupat de idei de scenă, ca filozof era stăpînit de trebuința de motivare a idellor sale metafizice. Pentru ambele direcții l se oferea persoana lui Socrate.

Orice interpretare psihologică ar mai comporta conexul între personalitatea lui Socrate și metafizica lui Plato, — dovada, că un corp unștar din scrierile lui Plato conșține toate elementele constructive din metafizica lui și că numai aceste scrieri se ocupă și de caracterizarea lui Socrate, se face pentru prima dată în vasta literatură asupra lui Plato. Conștatările lui Siegel au valoare factică, ele aduc revizuirea multor chestiuni din literatura asupra lui Plato și vedese cu amănunte înlănușirea metafiziciei lui Plato după motive etice; cum e posibilă alitudinea morală în lume, aceasta se vedește ca problema centrală în filozofia lui Plato.

A. IEȘAN

Le Capitaine Stephan Christesco, Evolution des Mondes et des Forces, 1 vol. 8, 220 pag, Edit. Alfred Costes (Iosif Schleicher), Paris, 1920, Prețul 7 frs.

Această nouă lucrare a savantului român Ștefan Christescu e o complecare a operelor sale fundamentale *L'origine de l'Univers et son evolution sans fin* apărută la 1911 și *L'Energie orbitale et la Pensée Humaine*, apărută la 1919.

D. Christescu e la noi foarte puțin cunoscut de publicul cetitor, desigur pentru că e... român. Publicul nostru cunoaște numai nume străine, chiar atunci cînd multe din aceste nume au onoarea a fi parțate de niște mediocrități patente; deaceia nu ne mai surprinde faptul că savanții noștri sînt uneori mai cunoscuți în alte țări decît în Re-

rafină. Cine ar putea crede ca un simplu căpitan, fost doar șeful Marinei comerciale romine, să facă comunicări la Academile de Științe și Medicină din Paris, să țină conferințe la Sorbona și să scrie opere originale de adevărat metafizică științifică? Savanți celebri ca *Charles Richet*, *Flammariou*, *Edmond Perrier*, *Branly* și mulți alții i-au adus elogii bine meritate și criticul sever *Gabriel Séailles*, profesor de fizic la Sorbona, îl clasează pe *Christescu* printre cei mai mari gânditori ai timpului.

D. *Christescu*, Inginer de Construcții navale, se ocupă în orele libere, când nu face planuri de vapoare, cu construcția... Universului, această navă uriașă care plutește pe nesfârșitul ocean al spațiului cu o înălțime formidabilă și, inspirat de fenomenele observate în experiențele de desintegrarea materiei, deschide un orizont vast stărilor cosmice. D-*sa* consideră ca bază primordială ultra eterică a materiei particulele de energie animate de forțe atractive magnetice, ce le numește *eteroni*. Acești eteroni în virtuțile atracțiilor lor s'au combinat între ei în diferite grupe, mai mult sau mai puțin complexe, care fiind de asemenea înzestrate cu mișcări magnetice s'au transformat în vibrațiuni din cauza ciocnirii particulelor, conform legilor Mecanicii și astfel s'au creat nebuloasele primordiale de unde au eșt sistemele stelare și propriul nostru sistem solar.

E curios că această teorie cosmogonică a savantului *Christescu* a fost întrevăzută de geniul lui *Eminescu*.

...La 'nceput, pe cînd flință nu era, nici neflință,
Pe cînd totul era lipsă de viață și voință,
Cînd nu s'ascundea nimica, desl' tot era ascuns,
Cînd pătruns de sine însuși odihnea cel nepătruns.
Fu prăpastie? genună? Fu noian înflinț de apă?
N'a fost lume pricepută și nici minte s'o priceapă,
Căci era un întuneric ca o mare fără' o rază,
Dar nici de văzut nu fuse și nici ochi care s'o vază,
Umbră celor nefăcute nu 'ncepuse-a se desface,
Și în sine împăcată stăpînea eterna pace!
Dar de-odat' un punct se mișcă... cel dintîiu și singur. Iată-l
Cum din haos face mămă țară el devine Tatăl!
Punctu-aceia de mișcare (adică eteronul d-lui căpitan *Christescu*), mult mai slab ca boaba spumii,
E stăpînul fără margini peste marginile lumii...
De-atunci negura eternă se desface în fișii
De atunci răsare lumea, lună, soare și stihii...
De atunci și până astăzi coloni de lumi pierdute
Vin din sura vîntului hain, pe că-ări necunoscută
Și în roturi luminoase izvorîsc din nfiat,
Sînt atrase în viață de un dor nemărginit...

Am subtilul versurile caracteristice, prin care *Eminescu* ne arată acum 40 de ani că poezia lui va fi în concordanță cu teoria eteronilor din 1920! Dar în deosebite de concepția pesimistică a poetului despre distrugerea Universului,

...Cum s'o stinge, totul țiere ca o umbră 'n întuneric
Căci e vis al neflinței universul cel bimeric...

savantul *Christescu*, conform legii conservării energiei, ne arată că energia de disoculare a atomilor nu se pierde, ci revine la energia eterică primordială, regenerând astfel Natura.

Bazat pe principiul compunerii forțelor, d. *Christescu* admite că în natură toate corpurile posedă două mișcări, una de rotație și alta de

translație, dar aceasta din urmă se transformă în vibrații pentru corpusculele infinițului mic (eteroni, atomi) etc. În timp ce pentru corpurile mari la forma corbelor lui Kepler, din cauza atracțiunii universale. 1). Christescu explică cu ajutorul teoriei eteronilor formațiunea tuturor corpurilor existente și compunerea tuturor forțelor: afinitatea, coeziunea, gravitatea, atracțiunea universală și mai adaugă încă două forțe:

1) *forța cosmogenă*, care are loc la formarea inițială a atomilor (sau cum am spune cu alte cuvinte: forța cosmogenă e forța care materializează energia creștând astfel materia).

2) *forța de atracțiune magnetico-cosmică* exercitată între sistemele lumilor, ce corespunde, după cum ne spune autorul, noii legi de atracțiune universală a lui Einstein.

D. Christescu își sprijină teoriile de o parte pe fenomenele de conștință și pe natura energiei, de altă parte pe teoriile organizației magnetice a lumilor și forțelor și evoluției mediilor.

Cândirea pilnă de avânt și îndrăzneală a autorului operelor „*L'Energie créatrice et la Pensée humaine*” unde ne transportă în domeniile neslrăbătute încă ale *psychoenergiei*, *ultra-cosmosului* și *spațiului cosmogen*, o găsim și în „*Evoluțion magnetiques des Mondes et des Forces*”.

Penru a introduce celuilor în labirintul *Energismului materialist*, d. Christescu face mai întâi o admirabilă schiță psihologică a gândirii și memoriei, apoi ne descrie psihologia fenomenelor Naturii, psihologia fenomenelor radioactive, ne familiarizează cu discuțiile filozofice asupra masei, greutateii inerției și materiei corpurilor din Natură, tălmăcind într'un mod popular natura energiei și după aceea pregătire ne expune o teorie originală a luminii: *teoria ondulațiilor*.

Autorul acestei teorii curioase admite că *emisiunea* radiantă e cauza energiei luminoase a cărei travaliu transmis într'un mediu material, produce ondulații eterice ce se manifestă sub formă de lumină în aparatul nostru vizual.

Într'un capitol întreg consacrat *Evoluției mediilor*, autorul ne explică influența evoluției mediilor asupra adaptării corpurilor în natură și compară adaptarea evolutivă cu cea cosmică și biologică. O ipoteză îndrăzneală prin care explică evoluția mediilor și care ar putea fi ridicată la rangul de teorie, dacă va găsi mai mult sprijin în realitatea experimentală, e ipoteza *mediului cosmogen*. Prin această ipoteză savantul român admite existența unei a 4-a stări a materiei, dincolo de starea gazoasă, mai lină ca eterul. Mai mult, în loc de a *suprima* eterul ca Einstein, d. Christescu îl face să existe numai în vecinătatea sistemelor solare, ba ne mai arată cum noua teorie a atracțiunii universale a lui Einstein poate confirma existența *mediului cosmogen*. Astfel deviația luminii în vecinătatea soarelui (observată și măsurată cu ocazia eclipsei totale de la 29 Mai 1919) d. Christescu o explică prin *refracțiunea* datorită *densității* mai mare a eterului în jurul soarelui!

Rămâne ca viitorul aprofundat să decidă asupra adevărului acestor lucruri. Deocăndă teoriile lui Einstein nu pot fi clătinate nici cu un milimetru, ele fiind clădite pe axiome (postulate) și pe calcul matematic. Nici Christescu nu-l critică pe Einstein cîtuși de puțin, dar e de părere că noua lege a atracțiunii lui Einstein poate fi explicată prin „sistemul cosmogen”, prin urmare noua teorie a gravității ar confirma ipoteza *mediului cosmogen*.

De altfel prin acest mediu primordial cosmogenic al materiei se poate explica foarte bine haosul magnetic primitiv al materiei și constituția nebuloaselor stelare, ceface p încercat să facă autorul cu un succes strălucit.

D. Christescu e un îndrăzneț metafizician și un adevărat *franco-freud* al științei, cum e și *Oustave le Bon*, cu care de altfel e rudă

bană prin multiplele sale ocupațiuni enciclopedice. Căpitanul Christescu, care e inginer de geniu naval, a scris tratate de inginerie... electrotehnică, se ocupă apoi cu astronomia, biologia, istoria, psihologia, filozofia și cite altele. Acum îspărește zece volume de „*Histoire psychologique de la Philosophie*”, un volum despre *telepatie energetică* și o mulțime de alte lucrări a căror publicare a fost întreruptă din cauza războiului. Cu toate aceste multiple ocupațiuni, d. Christescu are timp să se ocupe și cu... gimnastica, punind mare preț pe dictonul latin „*Mens sana in corpore sano*” și astfel, dintr'un băiețuș debil care la 11 ani era predispus fizic, căpitanul savant a ajuns un adevărat atlet, care a putut ridica 85 kg. cu un singur braț și 96 kg. în dinamometrul forțelor, cu pumnul.

Și cum acest căpitan este în același timp și un atlet al gândirii, se putem explica ușurința cu care ridică teoriile cele mai grele și arancă mintea cetățenilor în cele mai depărtate regiuni ale cugetării omenescii.

L. FLORIN

Georg Marzynski, Die Methode des Expressionismus, Studien zu seiner Psychologie, Mit 24 Abbildungen, 1920, Verlag von Klinckschold & Biermann. Prețul 11 mărci.

Marzynski opune, ca metodă, impresionismul pictural, expresionismului.

Impresionismul ar fi fost un fel de naturalism a cărui atenție încordată a fost îndreptată asupra culorii, pe care a încercat s'o redea cât mai exact, desfăcînd-o de influența falsificatoare a memoriei și a asociațiilor sufletești latente, în locul culorii de memorie, — de pildă hîrtia albă e considerată mereu ca albă, pecind de fapt nu e albă decît sub lumina difuză de soare și ferită de reflexe colorate, — impresioniștii au pictat culoarea naturală a hîrtilor albe, care după împrejurări, variază, cî în violet sau verzul. Al doilea, în locul culorii, oarecum tridimensională, și de obiect, impresioniștii au căutat culoarea naturală, așa zisă de suprafață. Și anume culoarea în afară de purele ei calități de ton, lumină și saturare, capătă o nuanță deosebită după obiectul la care gîndim că aparține. Pentru a scăpa de elementele asociative și a ajunge la pura culoare de suprafață, se poate proceda gîlășitic privind culoarea printr'o deschizătură într'un ecran, așa ca să nu ghicim căru corp aparține. Impresioniștii procedau însă mai comod, privind repede obiectul ca pentru schiță, din punctul de vedere intelectual, dar atenți din punctul de vedere al culorii.

Impresionismul care e obiectiv, l se opune expresionismul care e subiectiv. Expresionismul caută să reproducă imagiile memoriale și, mai general, sufletul, fie stringînd mai de aproape aceste imagini și transformîndu-le apoi după gust, fie utilizînd linile și culorile ca mijloace unice de a produce efect pictural, după cum muzica produce efecte din simple sunete, nu din cuvînte. Bine-înțeles, zice Marzynski, deosebirea nu trebuie exagerată. Nici un naturalism și deci nici un impresionism nu e lipsit de oarecare subiectivitate; după cum orice expresionism, cîl de subiectiv, se rapoartă cu toate acestea intrucît în lumea externă. Deosebirea constă într'o „deplasare de accenți”.

G. SAVUL

Revista Revistelor

Revue des Deux Mondes
(ianuar, 1921).

Louis Gillet analizează **Suvenirile lui Margot Asquith**. Autobiografia soției fostului prim ministru e una din operele care strângeste azi mai multă vîlvă în Anglia, prin succesul ei de curiozitate și de scandal. Oenul acesta destul de cunoscut în Franța e nou pentru publicul englez și hotărîrea autoarei de a și da în vileag jurnalul în timpul vieții, ceva cu totul contrar moravurilor. Una din însușirile caracterului D-nei Asquith e însă sinceritatea absolută și îndrăzneala de a înfrunta în orice moment opinia. În amintirile sale, atunci cînd e vorba de copilărie, de tinerețe, de viața conjugală chiar, ea nu se dă îndărăt în fața destăinuirilor indiscrete nici a detaliilor pîcante. Fiică a lui Charles Tennant, celebru constructor de mașini din Glasgow, emic al lui Gladstone și unul din șefii Angliei liberale, și a unei mame de o rară frumusețe care s'a ocupat însă prea puțin de educația ei, mica Margareta crescută fără nici o direcție morală, în toată libertatea, cetînd la întîmplare, agățîndu-se de arbori, sîndu-se pe cal sau fumînd cu ștrengarii flutului. Mai tîrziu miss Margot avea un cerc, un salon, amici și detractori și se bucura de o celebritate sgomoloasă, atunci cînd, înconjurată de adora-

tori, apărea ca amazoană, pe cîmpurile de curse sau la vînătoare. Cu toată viața ei mondenă, di-neurile și balurile dela care nu lipsea, Margot nu era o persoană frivolă. Cuprînsă de dorința de a se apropia de popor, răspîndită prin anii nouăzeci al secolului trecut, ea făcea un apostolat și experienți sociale prin carierele sărace și atelierelor Londrei. Dar tî-năra scoțiană vota mai ales să joace un rol și, la optsprezece ani, avea deja opiniile ei asupra lui Home-Rule și a chestiunilor militare. Camera ei de față era un salon politic. Fără a fi frumoasă, ea exercita o adevărată atracție asupra unor oameni ca Balfour, lord Curzon sau John Morley cu care discuta cu multă seriozitate debaterile din parlament. Rolul său în cenaclul cunoscut sub numele de „The Souls” (societatea spiritelor) a fost desigur considerabil. Originalitatea acestei societăți a fost liberalismul. Pentru prime oară partidele au funcționat fără un scop ascuns și prietențiile particulare nu au fost sacrificate luptelor de principii. În acest mediu s'a îndeplinit una din metamorfozele Angliei tradiționale. Vechea geografie a partidelor a fost destilată, programele și ideile s'au pierdut conturul. Acți trebuie cutate originaele modernismului. Istoricul viitor va găsi în privința acestor elemente prețioase în sa-

venirile d-nei Asquith, dar mai ales o galerie a Englierei la sfârșitul secolului reginei Victoria, siluete prinse cu un creion ușor, în care regăsim stineja unei stăpîne de casă care obligă pe oaspeții săi să se amuzeze cu jocul delicat al portretelor. Cel mai interesant e desigur acela al lui Arthur Balfour, omul celebru și arhanghelul societății spiritelor. Evocate cu multă putere de viață și spirit sînt deosebit preumblarea cu bătrînul Gladstone, o vizită la poetul Tennyson, înălțarea în drumul de fier cu vestitul general Booth.

Suvenirile d-nei Asquith sînt scrise cu un talent literar incontestabil și cuprind pagini pline de farmec; totuși citindu-le, nu poți uita că Anglia era o țară unde disciplina sentimentelor, rezerva expresiilor, austeritatea cuvîntului și pudorarea confidențelor erau o regulă a vieții morale; două secole de puritanism și o puternică viață burgheză ridicaseră aceste cadre pe care imaginația nu le putea viola. De aici rezulta în știința și fizionomia țării o ordine, o demnitate ce păreau a fi trecut în singele și natura engleză.

Cartea d-nei Asquith ne dovedește că această disciplină începe a slăbi, că aceste cadre încep a ceda și pare a fi semnul unei revoluțiuni profunde în sensibilitatea engleză.

La revue de Paris (ianuar, Mart 1921). *Arthur Raffalovich*. Conferința financiară internațională de la Bruxelles.

Deși universală, criza economică care a urmat războiului nu se manifestă pretutindeni în chip uniform. Ea atinge cu o intensitate variabilă țările și indivizii. Dacă numai unele popoare suferă de foame și de frig, de lipsa de haine și de încălzăminte, de medicamente și de articole de menaj, pretutindeni viața s'a scumpit, relațiile economice și comerciale au devenit mai grele, nu numai din cauza restricțiilor, prohibițiilor, creșterii drepturilor vamale, dar datorită încă dificultăților extreme de a plăti articolele necesare, care trebuie importate din afară,

cu ajutorul altor mărfuri, servicii sau noi credite. Solidaritatea între aliați, unitatea frontului financiar constituit în Februar 1915 n'a supraviețuit armistitiului din 11 Noembrie și a încetat în Martie 1919. Lumea civilizată pare a se divide în două grupe; acea a națiilor care au suferit puțin în războiu sau au rămas neutre și acea a națiilor mai mult sau mai puțin încercate în timpul ostilităților cași a celor rulate de înfrîngere.

Mulți și-au închipuit că ajutorul statelor bogate va continua citva timp cel puțin și în epoca de frauză. Socoțind cil s'a abuzat în timpul războiului de alocații și de ajutoare venite de la stai, această mentalitate nu are în ea nimic surprinzător. Lumea suferă de efectele unui spirit de pauperizare și de demoralizare socială care dovedește o slăbire serioasă a sentimentului de răspundere a indivizilor și a națiunilor. Această mentalitate a fost încurajată de promisiunile electorale ale politicienilor de pretutindeni, în frunte cu Lloyd George. Dar aceste promisiuni au fost eludate. Finanța engleză a curmat repede cu solidaritatea din timpul războiului; iar misiunile oficiale, trimise în Statele-Unite, au întimpinat refuzul politic dar hotărît alți al ministrului tezaurului cil și al băncilor private americane. Alături însă de fanaticii și iluzioniștii care persistau în a face apel la statele bogate, o întregă categorie de oameni competenți, bancheri, negustori, oameni politici au fost convingși de necesitatea unei cooperării internaționale. Vissering, președintele băncii neerlandeze, a luat în Noembrie 1919 inițiativa de a convoca la Amsterdam o reuniune de bancheri economiști, unde s'au discutat problemele financiare la ordinea zilei, prezentîndu-se guvernelor interesate un memoriu care indica remediile pentru ameliorarea situației. Diferite guverne au primit comunitatea memoriului elaborat la Amsterdam și care conchidea la convocarea unei conferințe internaționale. Austen Chamberlain a refuzat să la inițiativa unei asemenea conferințe susținînd că

aparține de drepti Statelor-Unite. Consiliul Societății Națiunilor a decis însă, în Februar 1920, convocarea unei conferințe internaționale pentru studierea crizei financiare și căutarea mijloacelor de a înconșura și atenua urmările ei primejdioase. Douăzeci și cinci de state, considerate ca cele mai interesate, au fost invitate să trimită câte trei delegași. Promotorii conferinței ar fi vult ca ea să se reunească în Mai, dar a fost amnată la Septembrie. În cursul lui Marile însă consiliul suprem al aliașilor a lansat falmoasa sa hotarnie care constituie un document de prima ordine. În el se găsește expozeul problemei caracterizate prin desorganizarea economică a lumii și enorma ridicare a prețurilor.

Cauzele multiple ale acestui fenomen sînt analizate: inflașunea monetară, insuficiența producției, distrugerea capitalurilor, dispariția Rusiei ca unul din marele centre de aprovizionare a Europei în cereale, ouă, unii și materii prime, în fine absența unei păci reale a lumii.

Consiliul suprem recomandă măsuri de natură a micșora dificultățile Europei: restabilirea relațiilor economice cu Europa centrală, limitarea cheltuielilor militare și navale, libera circulație a mărfurilor în statele nouă și mărte, sfîrșitul crizei de leue, un apel la economia publică și privată, restaurarea echilibrului bugetar, înșănătoșarea circulației fiduciare prin finanțe asigurate cu ajutorul impozitelor, încetarea emisiunilor monetare. Acest memoriu conține esența însăși a deliberărilor conferinței din Bruxelles. Membrii comitetului de organizare au venit înarmași cu o mare cantitate de documente oficiale și analize făcînd apel și la luminile citorva economiști reputați ca Brulas, Cassel, Oide, Pantaleoni și Pigou. Raportul elaborat de comitetul de organizare și prezentat la 8 Octombrie 1920, cuprinde o descriere a situației care se termină prin această frază caracteristică: „O jumătate a lumii produce mai puțin decît consumă; exportul e insuficient pentru a plăti importul;

creditele numai ar putea acoperi această lacună; dar cauza însăși care le face necesare, le face în același timp dificile”.

Problema specială care a făcut obiectul lucrărilor conferinței a fost stabilirea unui sistem financiar, care să permită facilitarea schimbului și distribuția echitabilă a produselor între popoare. Recomandările celor 4 comisii speciale (finanțe publice, circulație monetară și schimb, schimb intern, credite) au fost aprobate în unanimitate. Ele cuprind afară de unele fraze vagi asupra economiilor și a organizării industriei cîteva elemente pozitive: condamnarea inflașionii, adeziunea la etalonul de aur, tălăturarea monedei internaționale și chiar a monedei de compt internațional. O formulă concretă a fost propusă pentru organizarea creditului internațional. Conferința a adoptat idela lui Van Meulen din Amsterdam, relativă la crearea unui institut care va fi pus la dispoziția statelor ce doresc să recurgă la credit pentru plata importărilor esențiale. Mecanismul ar fi acesta: un importator, dorînd să cumpere mărfuri de la un exportator dintr'o țară străină, se va adresa comisiei centrale pentru a obține autorizația de a importa în schimbul unor obligași garantate de statul din care face parte. Aceste obligași, după executarea contractului intervenit între importator și exportator, ar reveni importatorului care le ar da guvernului său, care le va putea utiliza în noi operași. Acest plan pare simplu în aparență, aplicăși la lui e însă complicată și grea. Viitorul va dovedi dacă dreptatea nu e de partea scepticilor.

Activitatea conferinței a fost divers apreciată. Atmosfera morală în care s'a desfășurat a fost mai de grabă impregnată de pesimism. Hartley Withers, redactorul lui Economist, crede că dificultățile care se opuneau unei acțiuni internaționale practice și eficace, erau enorme și de neînșinș. Tot binele care se aștepta dela ea era să convingă pe fiecare din statele reprezentate să-și pună casa în ordine din pauci

de vedere financiar, să libereze întreprinderea privată și activitatea industrială de control, restricțiuni, impozite vexatorii sau excesive. Și în această ordine de idei, conferința internațională a răspuns exleptărilor, semnând cel puțin primejdia și mijloacele raționale de a o preveni.

Într'un articol, înfiutul Geneva și Washington, *Louis Aubert* descrie prima adunare a societății națunilor și discută atitudinea Statelor-Unite față de ea. Această adunare nu a fost, după părerea lui, o conferință diplomatică sau un congres de juriiși, ci mai degrabă un parlament. Din cele patruzeci și două de puteri reprezentate în adunare, patrusprezece vorbeau limba spaniolă, grupul slav (Ceho-slovacl, Jugo-slavi, Poloni) a fost în strinsă legătură, deasemenea cel scandinav a lucrat în acord cu Olanda și Elveția. Japonia, China și India reprezentau Asia. Europa nu a mai fost ca altădată singurul personaj istoric. Printre cei patru membri permanenți ai consiliului, un loc a fost rezervat Americii de sud și un loc țărilor din celelalte continente. La noile alegeri, Grecia a fost înlocuită prin China. Ocurățile cu care a avut de luptat adunarea au fost numeroase. Prima e cea care privește raportul dintre puterile mari și mici. Puterile mari sînt reprezentate în mod permanent de consiliul societății, care înire ședințele adunării conduce singur afacerile. Înainte de adunarea de la Geneva, unele puteri cu interes limitat luaseră parte la elaborarea pactului și patru din ele ocupaseră în consiliu locurile care nu erau permanente. Dar de data aceasta, cele trezeci și trei de puteri, membrii originari ai ligii, cași puterile care acceptaseră pactul, erau pentru prima oară înfrunite și toate voturile cîntăreau deopotrivă. Puterile mici aveau de data aceasta o tribună. Și ele, prin analogie cu parlamentele naționale, au încercat să transforme consiliul în minister, făcînd interpețări și discutîndu-l prerogativele. Dar adunarea n'a acceptat ca relațiile dintre consiliu și adunare să fie acele care sînt într'un par-

lament, între puterea executivă și cea legislativă. Propunerea Argeiinei asupra realegerii tuturor membrilor consiliului, chiar și a celor ce reprezintă marile puteri, a fost respinsă. Opoziția dintre marile și micile puteri a fost dublată de cea dintre foștii beligeranți și foștii neutri. Cel din urmă erau de părere că amărăciunile războiului nu mai trebuie să continue în sinul unei societăți menite să servească drept teren de reconciliere între învingători și învinși. Ea trebuie să rămînă deschisă tuturor popoarelor. Această teză a fost susținută de Elveția, Olanda și de Bernes, reprezentantul travailleurilor englezi. Adunarea a admis în societate Austria și Bulgaria; dar, în urma cuvîntării lui Viviani, a hotărît că Germania nu poate fi admisă „cît timp nu prezintă garanții efective în ce privește sincera ei intenție de a observa angajamentele internaționale”. Două puteri mari lipseau din adunare: Rusia sovietelor care e refuzat să stea de vorbă cu „aceasta a doua internațională în rediagotă” și Statele-Unite. Acestea, sînd deoparte, au intenția să formeze o altă asociație a națunilor, deosebită de cea din Geneva.

După acei din Washington, Societatea națunilor nu trebuie să aibă un caracter politic și economic, ci să consistă într'un simplu acord juridic. Prezidentul Harding a declarat că poporul american dorește să evite obligațiile politice și militare ale tratatului de Versailles și ale ligii. Rămîne a lunci ideea unei curți de justiție internațională a cărei jurisdicție să fie obligatorie și cu o autoritate necontestată, chiar fără înțrebunțarea forței. O astfel de curte poate exista în Statele-Unite, unde are la spate o putere executivă, un congres, ministere și prestigiul unei seculare tradiții. O curte de justiție internațională pentru a funcționa presupune însă un anumit mediu juridic, moravuri, tradiții, legi, în scurt o adevărată viață internațională. O altă deosebire e cea că Washington nu șine ca Geneva la caracterul universal al societății, ci ar prefera scindarea ei în grupuri continen-

taie. Conflictele mondiale care interesează totalitatea națiunilor ar fi judecate de o curte de justiție analogă cu cea de la Haga, dar conflictele care nu interesează decît un continent, pot fi judecate de un tribunal internațional a cărui competență ar fi redusă la acest singur continent. Dar această grupare pe continente pare azi anachronică. Ea își avea rostul cînd panamericanismul se baza în Statele Unite pe tradiția izolării față de Europa și cînd America centrală și cea de sud se temeau de ambițiile ei coloniale. Dar azi, republicele americane dispun de cincisprezece voturi în Societatea Națiunilor și, conform principiului „America a Americanilor”, Statele-Unite ar trebui să recunoască și quasi-independența afacerilor continentului asiatic. Dacă societatea națiunilor ar admite diviziunea afacerilor pe continente, unde ar intra acele ale Imperiului britanic ale cărui interese sînt pretutindeni? Franța a încredințat societății națiunilor trei chestiuni: cea a administrării teritoriului Sarre, dreptul de investigație asupra armamentelor Germaniei și dreptul Austriei de a se uni cu Germania. Ea e dar direct interesată, ca societatea de la Geneva să prospereze. Trebuie să facă însă totul ca să aprobe de ea pe cel de la Washington. Căci mai mult încă decît de ajutorul material al Statelor-Unite, Societatea Națiunilor, pentru a crește autoritatea ei morală față de rezistența unora, are nevoie de sprijinul lor spiritual.

Marcure de Franco (Februar, 1921).

Cîteva observațiuni asupra Kurzilor de d. B. Nikitine. În mozaicul de naționalități ale Asiei mici, Kurzii, popor de 3 milioane, neliniștiți și acțiunști, sînt desigur un element de care trebuie să se țină seamă în soluția ce se va da acestei bogate și vechi regiuni. Studiul prezent ne arată structura socială și ne desvăluie ceva din viața și obiceiurile lor. Kurzii sînt un popor tarimizat într-o înaltă de triburi, subdivizate și ele în secții din ce în ce mai mici, din cauza certurilor in-

terminabile între grupuri și membrii aceluiasi grup, fiecare tinzînd să-și impună pe șeful său ereditar. Un fel de pace armată: lucrul foarte explicabil într'un mediu unde noțiunea de proprietate e ca totul redusă, unde lipsește o putere coercitivă, recunoscută și acceptată, care să regularizeze raporturile de la individ la individ, și unde flece om înarmat e propriul său judecător.

Totuși această masă, la prima vedere așa de instabilă și incoherentă, are o erarhie proprie a sa. Pe primul plan sînt șeicii. Aceștia sînt descendenții misionarilor arabi, care au predicat islamul în Kurdistan, s'au stabilit acolo și s'au asimilat în așa fel că au devenit stîlpul sentimentului național kurd; lărgind necontenit cercul influenței lor, au ajuns șefi temporari, s'au îmbogățit și dispun de numeroase cete înarmate. Ei sînt și șefii comunităților de derviși. Fiecare șeic își are reprezentantul său în flece trib important și prin el întregul Kurdistan e acoperit de o rețea invizibilă pentru străini, rețea prin care pot agita oricînd intrările lor; la primul semn al șecului, triburile care-l recunosc pun mîna pe arme. Propaganda dervișilor ce lîndește restabilirea credinței curate a islamului și a kaitatului este hotărît panislamistă, iar șeicii sînt dușmanii neîmpăcați ai oricărui influenți străine. Dacă șeicii au păstrat neatins prestigiul lor, șefii temporari ai triburilor, combătuiți fără cruțare de autoritatea turcească, au pierdut mult din puterea lor.

Sistemul feodal kurd, deși atîns greu de otomani, trăește în splritul național și în nobilimea kardă, foarte mindră de strămoșii săi, a căror genealogie și taptă de arme le repelă oricînd cu multă emlață. Sînt cinci clase de nobili: molah-zade, șeic-zade, bek-zade, aga-zade și zevah-dar. Competența judiciară a șecilor de trib e mărginită azi; cele mai severe pedepse ce le pot dăca sînt distrugerea proprietății vinovatului, tăcerea pomilor din grădina, arderea casei și exilarea din trib; aceasta din urmă e cea mai gravă,

ea este egală cu pierderea tuturor drepturilor. Asasinatul e judecat după principiul de răzbunare „fola”. Părinții celui ucis au dreptul de răzbunare asupra ucigășului, care este în același timp exilat pe 5 ani sau mai mult, după care vreme el poate, cu voia sfatului de bătrini, reveni, dacă plătește prețul singelui vărsat. Adulterul e pedepsit cu moartea, iar prostituția e necunoscută.

Viața de familie a kurzilor e caracterizată prin marele respect ce se dă femeii: ea conduce casa, servitorii sînt la ordinele ei; fără voia sa nimeni nu se poate așeza la masă, nici mîncă; în lipsa soțului, primește oaspeții, îi găzduiește și stă de vorbă cu el; nu-și acopere fața. Căsătoriiile se fac din dragoste. Tatăl este șeful casei și dispune de toată averea; în fața lui nici un membru al familiei nu poate sta jos, nici vorbi fără voia sa. Primul născut urmează tatălul și nimic nu este așa de scump unui kurd ca urmașul său.

În ce privește ocupația zilnică, triburile kurde se împart în sedentare, semi-nomade și nomade. Cel sedentari sînt muncitorii țenaci și foarte buni agricultori; sistemul lor de irigații datează din timpuri imemorabile și dealungul rigolelor sînt plantate frumoase rînduri de plop. Unele din produsele lor agricole sînt celebre; exportă lînă, nuca galică, guma adraganta, miere, struguri și fructe uscate. Din pricina munților, au pot face agricultură în mare și lipsa căilor de comunicație e o piedică în comerț. Semi-sedentarii au o locuință de vară și una de iarnă; ei sînt păstori ca și nomazii; străbat cu turmele de vacuri aceleași drumuri și fiecare trib își are perfect delimitată pășunea sa.

În totul considerați, acest popor are excelențe calități; împrejurările nenorocite în care a evoluat viața sa, au dezvoltat în el rețete aplicări, ce i-au făcut un nume așa de detălmătat. Buie căi de comunicație în-a și un regim care să-i asigure înălțea ar face

din el un element folositor civilizației omenesci.

La Revue Mondiale (Ianuar, Februar 1921).

O justă caracterizare a evoluției literaturii germane în ultimele decenii găsim în articolul Romanul german contemporan al lui Paul Olin. Trei sînt stadiile acestei evoluții care a luat un ritm așa de accelerat, că realizează în zece ani ceia ce ar fi îndeplinit altădată în treizeci. În primul s'a lucrat la ridicarea prestigiului limbii, la înobilirea instrumentului literar, restituindu-i calitățile sale tradiționale și salvîndu-l de procedeele romanului-folclon; în al doilea s'a început reforma gîndirii; iar al treilea, numit expresionist, e pasional de idei nouă și, pentru a le exprima, a revizuit încăodată stilul. „Expresionismul” german e „un fenomen de o mare adîncime”, ce nu seamănă cu „Impresionismul” francez, cu care nu are decît un slăgur caracter comun: acela de a fi o mișcare pur rațională, un moment al gîndirii germane. Definiția e cam vagă. „Expresionismul” este încă o revoltă contra realismului bastard, numit astfel pentru că e bazat pe exprimarea obiectelor, ideilor, caracterelor, pe exprimarea căutății, bineînțeles, în crearea și înțelegerea artistului” pentru a-i da toată spontanitatea posibilă. Toată liniștea germană, depe toate tenențele artei, s'a concentrat în jurul ideii expresioniste.

Heinrich Mann este reprezentantul primului stadiu al evoluției literare. Fără a fi un expresionist, el a pregătit terenul; el simbolizează radicalismul literar; e un precursor al revoluției, dar nu pare a fi prevăzut până unde va merge această revoluție. Printr'o sforjare viguroasă în contrației lui Sudermann și Ompeda, el dădu limbii și stilului calitățile de nobieță și armonie tradiționale. Romanele sale, cu o structură chîluită, caracterizată prin lipsă de imaginație și printr'o admirabilă putere de analiză psihologică, sînt o etapă de progres. Capodopera sa este *Die Kleine Stadt*, un roman remarcabil prin simplitate.

telea construcției și fineța analizei psihologice; el marchează ultimul termen al esteticii lui Mann, cu toate că a făcut mai puțin zgomot ca romanele sociale ale autorului: *Die armen Leuten* și *Zwischen die Rassén*.

Rene Schickele face tranziția între radicalismul lui Mann și spiritul revoluționar al *Expressionistilor*. Compoziția îngrijită îl leagă de cel dintâlu, originalitatea gândirii de cel din urmă. Proza lui Schickele are un ritm grav și măsurat; sever precum al justrului din sul combate tot ce-i superficial și introduce în literatura germană un humor, o ușurință de imagini și o înfățișare de fani, care a folosit confracțiilor săi mai tineri. S'a manifestat în toate domeniile literaturii: ca poet și dramaturg a degajat poezia de sentimentalism și scena de comedie convenționale; dar cele trei romane ale sale (*der Fremde*, *Meine Freunde* și *Benka der Frauenröster*) și cele două colecții de nuvele prezintă etapele evoluției sale și rezumă psihologia sa.

Kasimir Edschmid este reprezentantul fazei a treia, a *expressionistilor*. *Expressionismul* joacă în teatru și poezie rolul principal; dar nici în romanul său nu e fără importanță. Romanul *expressionist* însă, care termină cu el reacțiunea începută și preparată de predecesorii săi, are o durată prea mică și e cristallizat în opere prea puține, pentru a i se putea da o definiție satisfăcătoare. Psihologia acestui gen e încă prea nebuloasă și probabil că genul însuși nu e clarificat asupra tendințelor și planurilor sale. Edschmid, creatorul romanului *expressionist*, deși are abia treizeci de ani, e un mare agitator de idei și formule artistice; aducând în literatura germană un temperament bogat și generos, el a grupat în jurul energiei sale și a încheiat definitiv calea oricărui încercări de reacțiune. *Die schatten Kugeln*, ultimul roman al lui Edschmid, se distinge prin abilitatea tehnică și prin disprețul oricărui tradiții; dar e o lucrare prea inegală cu pagini strălucitoare și capitole sumare și obscure.

pentru a fi o operă solidă și concentrată.

Chestiunea Irlandei, singeroasă și tragică, continuă a preocupa opinia publică din apus. *D. Régis de Vibraye* ne dă un excelent rezumat al istoricului chestiunii:

Cind Normanzii au cucerit Anglia, Irlanda era cu totul neastirnată. Enric al II Plantagenet se gândi cel dintâlu să-și înfrângă stăpânirea peste insula vecină și în 1169 cucerește Dubhnuil cu pământurile de primprejur, unde se aşază cîțiva Engiezi, doraci de a face avere acolo. La alți se mîngîi deocamdată cucerirea, căci în vechi al XIII și XIV Anglia fu prea mult ocupată cu războaiele pentru apărarea provinciilor sale din Franța și înfrinderea stăpînirii sale asupra Scoției și Galiei. Abia la 1394 Irlanda este supusă în totul, cind Ricard al II-lea debarcă în insulă și obține cu dibăcie recunoașterea suveranității sale din partea celor patru regi ai Irlandei. Liniște și pace n'a fost însă niciodată acolo, pentru că Englezii au privit-o totdeauna ca o colonie, unde puteau veni și rășniți din pămîntul Irlandei orice înfrindere, după voe, pentru a-și face o moșie; această deposedare, cind brutală, cind vicleană, n'a primit-o niciodată Irlandezii. Deaceia pacificarea trebuia veșnic reîncepută. În vremea Elisabetei au fost lupte crâncene și insula cu totul pustie, căci această regină irită spiritele și, prin introducerea brucă a Reformei și, mai ales, prin confiscarea a jumătate din teritoriul Ulsterului în folosul coroanei, cum și prin planul de a coloniza cu țărani englezi întreaga insulă. Aceste colonizări oficiale, continuate de Iacob I și Carol I, mai mult decît deosebirea de religie, sînt pricina începutului Irlandei irlandeze.

Triumful revoluției lui Cromwell a fost pentru Irlanda cea mai nenorocită epocă.

Dinca lusesse credințioasă și luptare pentru rege. Reacțiunea a fost spalmințătoare: execuții fără număr, catolicii constrinși să părăsească insula, temei și copii deportați în indii occidentale, preoți epizurati și despoeri de

moșii în masă. Veacul al XVIII este ceva mai liniștit: liberalii, neconțenți la guvern, au destul de lucru cu războaiele contra Franței și cu înfrînarea puterii regale spre a da prea multă atenție înșulei vecine. Situația ei nu se ameliorează însă. Marea Revoluție provoacă și aici o răscoală generală, care e urmată de o aspră represivă și în anul 1800 parlamentul este suprimat, iar insula pur și simplu anexată.

Subt acest statul dela 1800, nevoit de parlamentarii irlandezi, readmis de popor, încheie Irlanda și la 1920. El primește în cursul veacului XIX ușoare modificări. Astfel la 1828, Russell votează *Desființarea Jurământului*, fapt care aduce în Camera din Londra pe O'Connell, șeful irlandez și mare orator. Sub influența Wellington propune în 1829 Camerailor *Emancipating Act*, care stabilește egalitatea civilă între catolici și protestanți, fie englezi fie irlandezi. Astfel se rezolvă chestiunea religioasă, dar cea agrară rămâne întregă și gravitatea ei crește din an în an: între landlorzii ce posedă domenii imense, pe care le exploatează cu lăcomie, și între arendașii irlandezi ce-i consideră pe cei dinăltă cu spoliatori, nu poate fi decît o pace precară. Foamea dela 1850 și 1857 face în Irlanda 900.000 mil de victime și ardește la emigrare în America sute de mil de irlandezi. Fiii și nepoșii acelor îmbogății în Statele-Unite, susținazi prin jurnalele și băncile lor pe compatrioții rămași în insulă.

Dela 1850 la 1880 populația insulei scade dela 8 la 5 milioane, iar deputații săi din Cameră formează un partid revoluționar care cere autonomia insulei (Home Rule). Pe la 1880 situația devine iranic revoluționară.

Societatea secretă a *Fenianilor* cu 100.000 membri și un buget de 1.000 milioane începe seria atentatelor. Gladstone obține dela parlament un bil de represivă și întărește puterea poliției, restrânge libertatea tribunii și Parnell, șeful irlandez, este închis. Atunci crimele agrare se înmulțesc și viceregele Irlandei este asasinat.

Gladstone se decide a leenii definitiv rana irlandeză. Propune simultan două măsuri: una restabilirea unui parlament la Dublin (Home Rule) și a doua, exproprietarea landlorzilor pentru utilitatea publică, iar moștile răscumpărate de stat să fie date în plină proprietate arendașilor (Land Purchase Bill). Partidul liberal însă nu-l urmează; o parte se desface și urmează pe Chamberlain. Gladstone se retrage și legile sale cad ca 30 voturi numai (1886). Revine în 1892 la putere, proiectul său de Home Rule e votat de Cameră, dar e respins de Camera Lorzilor cu enormă majoritate.

Coaliția unionistă cu Balfour și Chamberlain venită la putere în 1895 face eforturi pentru atenuarea crizei irlandeze, fără a lua însă nici o măsură mai radicală. La 1906 liberalii revin la putere, pun la ordinea zilei proiectul de Home Rule și votează o serie de măsuri fiscale democratice. Camera Lorzilor, în urma refuzului de a primi bugetul, își vede puterile reduse și se știe că în 1914, după lungi și violente discuții, Home Rule este votat în fine. Se știe însă că cum Englezii din Ulster, dușmanii reformei, se organizează sub Ed. Carson în chip revoluționar pentru a împiedica aplicarea reformei și războiul civil era gata să înceapă, cînd a izbucnit războiul mondial. Neaplicarea reformei, incertitudinea și suferințele războiului, trimiterea pe frontul francez a regimentelor irlandeze au făcut ca partidul naționalist să-și piardă prestigiul în fața opiniei publice irlandeze, care s'a apropiat de partidul extremist Sinn-Fein. Acest partid sub impulsul lui Sir Roger Casement încercă revoluția și proclamă republica irlandeză.

Faptele ce au urmat și continuă încă sînt de domeniul public. După acest lung istoric, autorul sfârșește cu o pledoarie în favoarea acordării unei largi autonomii acestei nefericite țări.

La Nouvelle Revue Française (Mart, 1921).

André Gide împărtășe în trecut câteva idei cu privire la Clasicism. „Consider clasicismul, spune el, ca

un armonios mănunchu de virtuți, din care cea dintâie e modestia. Romanismul e întotdeauna întovărășit de mândrie, de îngimfare. Opera de artă clasică povestește triumful ordinii și al măiestrii asupra romantismului interior. Triumful individualismului și triumful clasicismului se confundă. Or, triumful individualismului e renunțarea la individualitate. Marele artist clasic își dă ostentiv să n'albă aici-o manieră; se silitește să ajungă la Banalitate. Dacă ajunge la această banalitate *fără efort*, înseamnă, negreșit, că nu e un artist". Gide spune mai departe, după ce însinuează că pot fi, fără îndoială, opere enorme și geniale care nu sînt clasice deloc, "fără a fi nici romantice, pentru asta", — că nu cunoaște, dela antichitate încoace, alți clasi decît cei francezi, afară doar de Goethe "care nu devence clasice decît prin limitarea celor Vechi". "Clasicismul, în care genul francez s'a realizat cel mai depin, tînde în latrîgime sordidă. E arta de a exprima cît mai mult spunînd cît mai puțin. E o artă de pudoare și de modestie... Autorul romantic rămîno totdeauna dincoace (en-deçà) de vorbele lui pe cînd autorul clasic, trebuie să-l cauți dincolo (par delà)". Romanticii trec prea repede dela emoție la cuvînt. Însemnat pentru ei e *să parl, nu să fii* emoționat. Singurul clasicism legitim astăzi, sîrșește Gide, singurul la care putem și trebuie să năzultim e acel în ordinea căruia toate elementele care se frămîntă în lumea modernă, după ce își vor fi găsit o liberă expansiune, se vor orîndui după adevăratele lor relații reciproce. Decî o citi mai largă *Intre-alte*".

Le Monde nouveau (Ianuar, 1921).

În 1853, cînd flota americană a sîlîi Japonia să facă comerț cu Statele-Unite, Japonezii n'au putut rezista: erau atunci slabi — dar și capabili de asimilare. Repede, ei au luat dela European tot ce aveau mai bun, moderatîndu-se din punct de vedere administrativ, industrial, comercial și diplomatic. Azi știm că Japonia a fost proclamată la Conferința de Pace a cincea prințre marile puteri.

D. *Lécliton Challyo*, care a călătorit în Extremul-Orient, ne în-

fălișează noue situație a Japoniei față de Puteri, după victorie. Dintre toate statele care au participat la războiul mondial, Japonia a avut cele mai mari avantaje cu cele mai puține sacrificii de sînge și de aur. A căpătat preponderența asupra Santungului, bogat în cărbune și fier, precum și asupra portului Tsingtao, care îl deschide toată China de nord. A luat și o parte din insulele din Oceania care au aparținut Germaniei.

Imperialismul japonez au e totuși satisfăcut. El vrea să albă Siberia orientală și „protectoratul” Chinei, după ce a anexat Coreea. Prin Japonezi, rasa galbenă se ridică, ca egală, în fața rasei albe. Dar orgolul niponez a fost rănit de costlija albilor dela Societatea Naștionilor, care au respis propunerea delegațiilor japoneze de a se consacra principiul egalității raselor. E firesc deci că Japonezii să se impotrivesc, la rîndul lor, la propunerea de dezarmare.

Și astfel es la iveală o serie de antagonisme și simpatii care ne indică intrucilva desfășurarea viitorelor conflicte dintre rase. Franța se bucură în Japonia, după victoria din 1918, de o popularitate extraordinară. Pe o lingă prestigiul pe care îl dau marile ei jertfe în războiu, trebuie adăugat faptul că Franța a fost singura mare putere care a susținut propunerile japoneze la Conferința de pace.

Alludinea Angliei față de Japonia a sîgnit mult opina publică japoneză. Ea a fost „ingrată”, cași Australianii, față de serviciile Japoniei în războiu. Declarațiile ei largi sînt făjaraice, căci s'a opus la „egalitatea raselor” numai în interesul „imperialismului ei comercial”. Alianța Japoniei cu Anglia e fără rost, căci Anglia nu dă Japoniei nici un sprijin în Siberia și China.

Același evoluție a sentimentelor japoneze s'a produs, cu mai multă încordare, față de Statele-Unite. „Amiciția americano-japoneză” încheiată după semnarea armistițiului, s'a evaporat repede. Și America e „ingrată” îndată ce nu mai are nevoie de Japonezi. Ea n'a

desfășurată măsurile umilitoare contra emigrării japonezilor în Statele-Unite; dimpotrivă, le va agrava. Nu vrea să recunoască nici egalitatea raselor. „Americani care au eliberat pe negri, sînt necredincioși vechiului ideal; Wit. Son ar trebui să se rușineze amintindu-și de Lincoln”. Măsurarea înarmării e o minciună. America se înarmează, dorind să ia locul Germaniei în China — și e principalul concurent al Japoniei. Politica Americii devine tot mai agresivă. Coreenii sînt asijați la revoltă, iar în Siberia ea va controla drumurile de fier.

Astfel antagonismul americano-japonez devinînd tot mai acut, primejdia unui suprem conflict între rase e tot mai apropiată. Japonia, încercuțată de influența americană în Asia, nu se va mai putea dezvolta. Ea trebuie să gonească America din China, Mongolia și Mandchuria — ca să triumfe „doctrina monogamismului orientală”. Asta a asiaticilor !..

Mai e de observat că Germania, după năruirea imperialismului ei care jena pe cel japonez, începe să-și recâștige vechile simpatii în Japonia. Căci, în concurența economică și industrială, japonezilor vor avea desigur nevoie de capacitățile tehnice ale Germaniei. „Reconstruirea economică a Germaniei va fi avantajoasă Japoniei”. Studenții japonezi revin la universitățile germane.

Într'un cuvînt, Japonia cunoaște după armistițiul toate grîștile războiului de care a fost scutită în „războiul fertilității” din 1914-18: Teamă de hotărîrea dezarmării, umilităre la Conferința de Pace, decepție în China care îi respinge „amicizia”; regret de a pierde prada siberiană; revolta Coreei; teamă de supremația Americii în Extremul-Orient și teamă de perfidia Albionului.. Iar simpatia entuziasată față de Franța nu poate consola și mai ales nu poate atrage un ajutor eficient în formidabila luptă a imperialismului galben cu cel alb.

La Vie nouvelle (ianuar, 1921).

Literatură-filozofică pariziană *Han Cyner*, alît de puțin cunoscut la noi,

dar care a prilejuit un-curent „pynerist” în jurul operelor sale de statură dintr-o viață și filozofie, dă în această revistă de avant-gardă câteva Sfaturl care prefuesc mai mult decît cunoștințele sterile:

„Omule, viața e profundă: coboară în adîncimi. Gîndirea, te-roarea și credința sînt porți joase, care duc poate în adîncimi. Dar poarta e o intrare și intrarea ră-mîne la suprafață... Omule, intră pe unde vei putea, dar depărtează-te de suprafață: coboară în adîncimi... Nu în durere... În bucurie în voloșie! Gîndirea la tenace să se adîncească pînă ce se va pierde pe sine și va găsi bucuria... Mergi departe, sapă mai departe în dragostea sau în durerea ta..” Un optimism activ, creator, alît de necesar în vremea aceasta, cînd se găsesc prea pușini oameni care să îndrumeze omul covîșit de propria lui sărăcie spirituală și de lena lui de înolre.

Curioase observații face d-na *Renée Dunan* asupra Dadaismului. Dacă acum el e în perioada căutării și a sbenguirilor exagerate — el este totuși una din manifestările care vădesc o reformă ce va avea repercusiuni în artă, filozofie și chiar economie politică! Dadaismul poate fi caracterizat: „asociația liberă” scăpată de tirania logiceii, a rașionii, a conșiliiașii. Manifestarea directă a eului, expresia imediată a subconștientului, aceasta e singura regulă ce va domina „dadaismul” alît de ironizat acum, dar care va căpăta curînd alt nume serios. Mișcarea aceasta tinde să cuprîndă toată literatura și arta modernă; ea e în legătură și cu teoria gravitației universale, reinolită de Einstein, care se rezumă astfel: „linia dreaptă nu e numai irealizabilă, ea e o concepție absurdă și antiuomică”. Deci, linia curbă e singura ce corespunde logiceii spiritului. Iată că revenim la șarpele ce-și mușcă coada al alchimisților, și la legătura cuvintelor sferă și înțelepciune..

După cit înțelegem, linia dreaptă ar fi deci rașionea, logica clasică, științifică. Linia curbă e cercul integral al cunoștinței spirituale

pe care n'o dau decît înțușta, în-trospecția, simplitatea, eul în-conștient, etc..

L'Amérique (No. 1920).

Progresul electricității în cea mai industrială țară din lume, Statele-Unite, e un fapt îndesăjuns de cunoscut ca să mai expunem cifrele urlașe care ar reprezenta numărul motoarelor, al HP. și al industriilor în care s'au aplicat.

Aplicațiile electricității în agricultură ne vădesc în-ă definiția universalitate a motorului electric. Munca cea mai profund umană și mai „pitorească” — cultivarea pămîntului și recoltarea, cu toate celelalte activități secundare — lînd să devie o industrie în care omul nu va avea altceva de făcut decît să reguleze frînele mașinilor și să învîrtească butoanele electrice.

În America sînt tot mai numeroase fermele care au un motor sau care își procură curentul electric dela o uzină apropiată. Conductele electrice sînt prinse de plugurile... fără coarne. Se ară, se sapă, se greblează, se seamănă, se seceră, se adună, se transportă, se trece numai cu mașini. Balozele pot lucra noaptea căci pe cîmp sînt instalate puternice lămpi voltale. Irigația, canalizarea e acționată tot prin electricitate. La fermă, pentru toate treburile este cîte o mașină specială: pentru tocat finul și legumele, pentru facerea baloturilor de furaie, mori pentru tot felul de alimente, mașini pentru descojirea porumbului, etc. Tot prin mașini electrice se execută toate treburile plictisitoare ale menajului: măcinatul cafelei, tocatul cărnii, facerea aluatului, curățitul prafului; tot cu mașini electrice se spală, se calcă, se venilează, se usucă rufele, se lustruiesc mobilele, se face înghețaiă, etc. Lăptăria e de asemenea electricizată; nu numai prepararea laptelui și a brînzeturilor; ci chiar vacile sînt mulse cu mașini electrice! O fotografie ne arată un staul enorm cu zeci de vaci legate de lesle. Fiecare poartă o centură ce ține sub mamele un aparat pneumatic care mulge; lăptele se strînge în bidoane hermetice închise. Un siagur om supraveghează. Și cînd ne gîndim că

alți poezii și victori au fost trapi-rați de rustica scenă a mulgerii cu lăptăria îmbrobodită, așezată pe un scăunel, lingă vaca ce s'a arătat deopotrivă de răbdătoare și la degetele agile ale omului și la clapele de cauciuc ale „mulgătorului pneumatic”!

Dar americanii n'au industrializat numai agricultura și lînd să mecanizeze orice muncă gospodărească. Ei industrializează și arta. *Cinematograful*, această artă electrică, a căpătat în scurt timp o covîrșitoare importanță. El e în rangul al cîntecului printre marile industrii americane, nefiind înirecul decît de industria agricolă, metalurgică, carboniferă și de transporturi.

În Statele-Unite sînt acum peste 15.000 cinematografe care au zilnic cel puțin cîte 5 milioane de spectatori, adică 5 la sută din populația totală. Producția anuală a filmelor e mai mult de 2 milioane metri pentru Statele-Unite și încă cîteva milioane pentru „export”.

Sînt două mari centre de industrie: la New-York și în California în ținutul Los Angeles, care prezintă multe priveliști pitorești și locuri naturale pentru „înscenarea” filmelor care nu sînt totdeauna cu „areaturi extraordinare” și bandișisme fantastice. Companiile cinematografice au creat în California uzini pentru fabricarea filmelor. Sînt acolo două orașe nouă, Culver City și Universal City, consacrate exclusiv cinematografului și unde locuiesc mii de artiști și funcționari.

Dela primete comedii groțesce și vederi pitorești s'a ajuns la incenări urlașe. Recordul îl ține un film care a costat 1 milion de dolari, și care are o lungime de 70.000 metri. Au jucat pentru acest film 21.219 persoane dintre care 1.200 copii. S'a construit în mod special un oraș arab pentru a se cinematografa distrugerea lui prin foc. O insulă întreagă din marea Caraibilor, împreună cu întreaga ei populație, a servit numai pentru anumite scene.

Ne putem închipui ce mîștoace de reclamă întrebuintează „regii filmului” pentru răspîndirea fabricatelor lor — și cu ce sume imense

sial plătiți artiștii favorizați de public. În 1918 capitalul investit în această industrie era de 250 milioane dolari, aducând un profit brut de 100 milioane dolari.

Cinematograful face o nărațoare concurență teatrelor și teatrului. Artă însăși e mult stăpânită. Romanțierii scriu mai mult pentru cinematograful decît pentru tipograf. Abia în ultimul timp cinematograful se dezvoltă în direcția cea mai firească și utilă: a învățămîntului.

El a început să fie aplicat în licee și universități la studiul științelor-naturale, fizico-chimice, la prelegeri artistice și lînd să ilustreze istoria omenirii și a civilizației.

II Marzocco (An. XXVI, No. 2 ianuar 1921).

Ugo Levi se ocupă de ultimul roman al lui Blasco Ibáñez — *Mare Nostrum*, — cu ocaziunea traducerii lui în italianese (Ed. Baffistelli, Fireaze, 1921).

Producțiunea anterioară a romanțierului spaniol și caracterizarea ce i se dă în mod curent (reflex al luptei dintre nebiruta voință umană și viața cîrmuită de nemilosul Destin) — se potrivește cu ceia ce vom găsi mai de samă în romanul de față. Dacă odinioară lupta s'a dat între țărani și ogorul cel șerp (La Baucaca); ori între artiști și inspirațiunea rebelă (La maja desnuda) între Cugetător și Mulțimea Informă, etc., de data asta lupta se dă între Mare și marinari — întocmai ca în romanul ibanesian, mai vechiu: „Flor de Mayo”. Din toate aceste opere se desprinde o unitară concepțiune despre viață: „Pentru Ibáñez, viața nu-ți grădine de delicii, unde să se întretae intrigi de iubire; e un vast cîmp de bătăie dă care-cel torț pot eși înviași ori echișodii, dar niciodată imbliazii. Viața e, după afortismul lui Nietzsche, nu un scop, ci un mijloc prin care oamenii afirmă și fac să triumfe voința lor”.

Același indrjiiță voință de-a învinge, ori de-a se distruge pe sine, cînd se vede aproape de înfrîngere, autmă paginile noului roman, care de altcei folosește, drept „intrigă”, un fapt divers de cre-

știa partizană (condamnarea și executarea ca spioană germană a dansatoarei Mata-Hari, urmată de sinuciderea unui spaniol, îndrăgostit de frumusețea baterinei).

Cu acești material de actualitate controlabilă prin fapte reale, anti-mot de idelle dominante ale romanțierului și ridicat la rangul de poezie, mai ales prin acel minunat suflu de poezie a Mării care constituie meritul de samă al operei, — Ibáñez reușește să dea o povestire a cărei peripeții suggeră la tot rasul memorabilia Odisseei homerice, adăugînd asifel elementul simbolic la cel narativ.

Ulisse Ferragut — eroul — purta în suflet patima pentru mare pe care i-o lăsase moștenire multe alte generațiuni de marinari din neamul său; asifel că nici primejdia furtunilor, nici zbuciumul valurilor, nici linștea casei din Barcelona, în care-i aștepta mereu dorul nevastei Cluzia și al copilășului lor, — nimic nu putea înloarce pe Ulisse din drumul mărilor. Harnic și strîngător, în scurt ajunse d'n cîrmăciu șișpin, dîn stăpin căpitan, și dîn căpitan armator. În această stare înșioritoare îl găsim la izbucnirea războiului mondial, cînd tocmai cumpărare în Scoțla, o nouă navă: „Mare Nostrum”; ajuns la Napoli, printr'o manevră greșită, vaporul împotmolindu-se, Ulisse se văzu silit să petreacă un timp acolo și, de dragul mării, începu să vîlzeze minunile partenopeene; dar, dintre ruinele dela Pompei și rozele dela Pesto, se ridică spre privirea lui, deplasă doar cu singurătatea apelor, zîmbetul prea frumoasei Freya. Și atunci, sufletul lui sălbăticit de furtuni, se deschide pe dată iubirii, care în scurt se schimbă în patimă; pușin îl pasă lui Ulisse că viața iubitei sale e învăluită într'o talnă de nepătruas și pușin îl pasă de amintirea casei linșute din Barcelona; pușin îl pasă chiar și cînd altă că Freya e spioană germană. Deacea își parăsește ca nebun tovarășii și vaporul, imbarcîndu-se pe-o corăbie spre a alimenta într'ascuns submarinele germane, dîn marea Balearelor.

Trec lunile și ai lui nu mai știa nimic despre dînsul; tot fără știri

se întorcea acasă și fiul său care-l căutasese la Napoli, când vaporul pe care se imbarcase, fu lompilat de submarințele servile de Ulisse, subî însuși ochii acestuia. Măgarlea copilului, ajutată de mina talăului, răscoli în sufletul acestuia dorul de răzbunare și pocălnță, manifestat îndată prin izgonirea Frey-ei. În zadar aceasta îl căuta mereu prin diverse porturi (căci acum Ulisse se pusese în serviciul Aliajilor, ducându-se unde era mai mare pericolul); în zadar Freya suferea umilnțele și brutălizări din partea lubitului ei: imaginea copilului înecat îi va despărți pentru totdeauna. Desnădăjduită, — căci și ea îl lubea cu paclune, — Freya se predă atunci autorităților franceze, care o și execută la Vincennes; când Ulisse află aceasta, toată palma înăbșită în suflet, îl copleșește din nou: „Se aude o explozie; pupa vaporului se saltă în sus, prora se scufundă și, după cîteva minute, Marea se netezește la loc, ca în episodul Odiseei dantești, tragică, lină și tăcută, întocmai ca o pia-tră de mormini”.

Cronică, istorie și epopee; — totul învăluit în cea poezie a mărilor pe care lbănez o erte în romanele sale cu o grandoare epică, pentru că „îrăși-o multă vreme în realitate în anii cînd, ca matelot pe-o corabie de pescar, a cucerit mările Spaniei și ale Mediteranei vizînd romane ca „Mare Nostrum”, pe maldărțile de suni cătrănite, privind la bolta clară și ascultînd cîntecul marinarilor, agăjați de cataracturi.

Sozialistische Monatshefte (Februar, 1921).

Ludwig Quessel scrie despre ideea pacifistă a imperialismului. Pe cînd pacifismul socialistilor se bazează pe libertatea și egalitatea tuturor popoarelor, acel al imperialismului e întemeiat pe dominație și asupra. Totuși ambele pacifisme au unele puncte de contact: antimilitarismul și caracterul lor planeter. Amîndouă sînt pentru desființarea armatei, sau pentru transformarea ei, într-un organ de poliție și pentru răspîndirea ideii pacifiste și în-

lăturarea războiului pe întregul suprafață a globului. Ideea pacifistă la popoarele anglo-saxone e un produs al religiei, — la cele latine, al cunoștințelor. La englezi, e profund răspîndită credința, că ei sînt poporul ales, a cărui misiune divină e stabilirea păcii în univers. Această credință își are originea în epoca lui Cromwell și ea se poate observa în multe din cuvîntările populare ale lui Lloyd George. La Francezi, pacifismul e răspîndit printre intelectuali și el a fost clar formulat de sociologul Tarde. După părerea acestuia, războiul era starea normală în vechime, cînd omenirea era împărțită în state mici. Ca cît imperiile se măresc, cu atît războiul ia un caracter desigur mai grozav, dar tocmai din cauza aceasta devine mult mai rar. Cînd pe tot globul vor fi numai două sau trei puteri mari, ele își vor putea împărți ușor zonele de influență și, ocaziile de conflict mîșcîndu-se, va dispărea și războiul.

În urma războiului mondial au rămas numai trei puteri mari care au între ele puncte de contact: Anglia, Statele-Unite, Franța.

În ceea ce privește raporturile dintre Anglia și Franța, aceste două puteri nu se pot ciocni în Africa; iar în Europa, Anglia e dispusă să recunoască hegemonia Franței, de care nu se poate lene, cunoscînd bine slăbiciunea ei în oameni și capital. În schimb, ea păstrează mîna liberă în Asia, iar Statele Unite în America. Liga națiunilor, ca produs al antetei anglo-franceze și organ al pacifismului, a luat măsuri, în ceea ce privește dezarmarea Europei centrale, a Germaniei, Austriei, Ungariei și Bulgariei. Impotriva lor, Franța se mai poate sprînsi pe statele de curînd create: Cehoslovacia, Iugo-Slavia, Polonia și România mare; iar Italia, Spania și Grecia nu-l vor opune nici o rezistență în privința aceasta. Păstrînd alianța cu Anglia, ca bază a politicii sale, Franța poate asigura ideea pacifistă în Europa.

Liga națiunilor împarte popoarele în trei categorii: membrii fondatori (Anglia, Franța, Italia, Japonia), membrii admiși (Elveția,

Olanda, Danemarca, România, etc.) și cei excluși (Rusia, Germania, Abisinia, Mexico). În contradicție cu principiile imperialismului, ea nu admite popoare de altă rasă: Japonia, China, India. Dar din cauza aceasta, Statele-Unite au refuzat să intre în ligă, căci ele consideră dezarmarea Japoniei ca o condiție sine qua non a păcii mondiale. Dacă în ceiace privește Europa și Africa, liga noștrilor poate fi, în onoare măsură, o garanție a păcii, — nu se poate spune același lucru în privința Asiei și a Americii. Dezarmarea Japoniei ar aduce și aici pacea, dar ea ar însemna hegemonia mondială a puterilor anglo-saxone.

Împotriva imperialismului, societății cauld să realizeze ideea pacifistă clădită însă pe altă bază, cea a libertății și fraternității popoarelor. Această idee nu va putea lua însă ființă, decît atunci cînd omenirea se va grupa în mari complexe economice, în interiorul cărora va fi imposibilă stăpînirea și exploatarea unei națiuni de către alta.

Die weissen Blätter (No. 8, 1920).

„Expresionismul” e o formulă specific germană, după cum impresionismul e specific în Franța și futurismul în Italia. Deși a apărut ca vre-o zece ani înainte de războiu, expresionismul sîntetizează în mare măsură efortul inovator al Germaniei post-războinice, care se sculară de felișisme și stînicile sociale, religioase, filozofice, artistice, literare...

Directorul revistei, René Schickele, caracterizează Expresionismul (literar) ca o îndoită revoltă contra naturalismului și a estetismului care stăpîneau pînă acum. Numele scriitorilor germani, precursori și combatanți ai noului curent sînt: Heinrich Mann, Kurt Hiller, W. Herzog, Kasimir Edschmid, Leonard Frank, Sternheim, Bonn, Döblin, Georg Kaiser, poezii J. Becher, Fr Werfel, Wolfenstein, L Rubiner, Kafka, Brod — la care trebuie să adăugăm pe R. Schickele, precum și pe Fr. Pfemfert, criticul puternicei reviste „Aktion”.

Cavintul și arma expresionismu-

lui ar fi: Strigătul — afirmarea bruscă, violentă a libertății creatoare, mai presus de zăgăzurile formalismului liric. Contra scepticismului contra învoei! Jos toate urîșeniile sociale! afară cu muzicile militare, cu acei tad și flasc „Gemüt” casanier, care conserva alit de bine bestia în om. H. Mann a roștit sentința: „Spiritu și Faptă!” L. Rubiner a scris: „Poetul pătrunde în „olălcă”, Hitler lansează Activismul: misiunea practică și spirituală a intelectualului.

La început, în frenesia afirmării, deosebirea de stil dintre opere n’avea nici-un rol. Se căuta mai mult adevărul nou: raporturile nouă dintre realitățile sufletești și cele sociale. Critica n’avea ce căuta în țara elaborării entuziaste. Războiul, cu cohorta lupătorilor „cu gura și cu cerneala de lipar”, a înăbușit noua mișcare. A izbucnit revoluția și, odată cu ea, expresionismul s’a risipit în valuri de entuziasm creator. Latura lui socială s’a lărgit. Pe expresionismul individualiștilor s’au grefat ideile colective: Pacifismul, solidaritatea popoarelor, lupta contra brutetii din toate domeniile vieții. Acum, visul trebuie să devină o realitate vie care dă tuturora și care ia dela toți. Mulțimea să iasă din pasivitate. E vremea ei... Să ne întrecem anși pe alții — să înalțăm. Ce ne mai pasă de „isme”, de școală, de stil...

Das Ziel (*Drittes der Jahrbücher für geistige Politik*, 1920).

Această interesantă publicație e organul mișcării activiste care lînde în Germania la spiritualizarea vieții politice. În epoca noastră care reduce totul în mod barbar la factorul economic, ea vrea să creeze o nouă mentalitate avînd, ca axioma cel mai sigur și mai înalt, întangibilitatea vieții și să înlăture pentru todeauna arma din rîndul mijloacelor permise de luptă. Căci, susțin activiștii, programul cel mai extrem și mai radical al revoluției politice, economice și culturale, poate și trebuie să fie realizat, fără vărsare de sînge, prin mijloace pacifice și omenești.

În articolul final intitulat Re-

flexiuni asupra eschologiei și metodologiei activismului, Kurt Hiller caută să precizeze raporturile cași atitudinea noului curent în fața socialismului. „Dacă vom să facem pe toți partași la viața spiritului, și aceasta e datoria noastră, trebuie înăiu să deslinșăm sistemul exploatării și să stabilim egalitatea punctului de plecare social și economic pentru fiecare individ. Infamele bariere artificiale, care împiedică jocul selecțiunii naturale, trebuie înlăturate. Cel cîștit sau slab să aibă posibilitatea de a fi el însuși și drumul deschis spre contemplația dezințeresală a lumii și stăpîntrea supraomnielă a vieții. Dacă socializarea singură nu aduce paradisul, ea pregătește însă terenul pe care acesta poate fi clădit. Momentul economic e o treaptă indispensabilă, fundamentală, însă nu e totul”. Simplitismul economic e mărginit și demagogic. Salariatul nu e singură robie; alături de ea există altele, din care cea mai grozavă e cea a războiului. E o naivitate să credem că, odată cu victoria revoluției proletare, epoca războanelor va înceta. Căci cauzele lor nu sînt numai de ordine feudal dînaștic sau capitalist și ele nu ar fi posibile fără acele instincte atavice și canibale, care supraviețuiesc în singele popoarelor și sînt cu grijă cultivate de cei interesați. Posibilitatea psihologică a războanelor va dura și după înmormîntarea capitalismului, dacă instinctele noastre întunecate nu vor fi suprimate prin educație sau cel puțin îndreptate în altă direcție. Marxismul economic vrea ca toți omenii să trăiască bine, lucru important; dar mai important e ca toți să trăiască. El știe semnă numai de proletar și nu vede omul.

Pe lângă revoluția economică, e nevoie și de alte revoluții. Dacă însă revoluționarii împotriva salariatului formează blocul uriaș al unei clase, acei care se ridică împotriva celorlalte robi, luptă până acum în chip izolat. Acești radicali ai culturii trebuie să se întrunească într-o falangă, căci liberarea totală a omenirii nu poate fi decît opera spiritului.

În lupta lor pentru emancipare, masele au nevoie de conducători de elită. În vremea de azi, cînd parlamentarismul democratic e în agonie, consiliile de muncitori nu vor putea realiza nimic serios fără concursul consiliilor de intelectuali ce reprezintă competența. Numai completată cu dictatura morală a spiritului, dictatura clasei muncitoare va fi în stare să creeze ceva pozitiv.

„În această stază e villorul, căci sarcina secolului în care trăim e să facă joncțiunea între direcția spirituală, care duce dela predică pe munte la manifestul comunist și acea care începe cu Platon și sfîrșește cu Nietzsche. Creștinismul trebuie să devină senin, păgîn și elenic, iar Dionisos să primească pe Christ în sufletul său”.

Deși nu are același caracter internațional, prin idealismul său generos, dar utopic și vag, activismul se apropie în multe privinți de curentul reprezentat în Franța de grupul „Clarét”.

Logos (Band IX, Hesi I).

Erasl Bernhardi. Bazele plastice grecești. În secolul al șaselea în. de Cristos stăpînește în Grecia spiritul dioniziac. În secolul al cincilea epoca dioniziacă de sentimente nestăpînite face loc epocii de claritate apoliniană. La rîndul ei, această epocă se pierde în cea elenistică.

În aceste diferite epoci, spiritul caracteristic grecesc s'a manifestat în epoca apoliniană. Inșuirile ei au fost: plenitudine, stabilitate, grație, înălță, forță, unirea particularului cu generalul, producerea lipicului, receptivitate și spontanitate, acțiune și juisare, uniate și varietate, individualism și comunism, liniște și mișcare. Cu asfel de inșuirii, spiritul grecesc s'a manifestat prin poezie, filozofie, istorie, muzică, arhitectură, știință, educație și plastică. Mai mult decît prin oricare alt mijloc, spiritul specific grecesc s'a arătat prin plastică, și mai exact: prin plastica corpului de adolescent, așa cum îl cunoaștem azi în Doriforul lui Policleet, în Diademenos, în Idolino, în Mars Borghese. Inșuirile specifice grecești sînt bine

reprezentate în corpa adolescentului sănătos, și caracteristic este că istoria greacă încetează și sfârșește cu doi liniari: Ahile și Alexandru cel mare.

Der Clkerone (Oclombre, 1920).

Dasiel Henry: Fernand Léger. Actualul cubist francez și-a început învățământul artistic la Ecole des Beaux-Arts; dar pictorii de pictura înlunecată ce se preda acolo, și alții de impresionismul luminos ce apăruse ca o reacțiune în contra picturii academice, pătrăsește școala, și pentru totdeauna. La început a fost influențat de impresionismul liric și de tranzițiile ei lui Cézanne, apoi trece la cubismul pe care îl proclamaseră artiștii a viitorului Picasso și Braque prin 1907-1908.

Ca adept al cubismului, Léger expune pentru prima dată în 1910, la „Salon des Indépendants”, un tablou unde simplifică și îngreunează formele, în modul particular lui, așa cum îl constatăm și mai târziu. Formele se scoate prin clarobscur mai înainte, dar mai apoi Léger revine la culoare, deocamdată cenușie ca la Cézanne, și delicată în anii următori. Culoarea revădită nu are numai rolul de uneltă a formei simple, ci și de producătoare de palerice contrastive între formele tari și formele moi, precum și formele tari ale accesorimentelor și formele moi ale nouriilor de fum. În această categorie este seria „Fumurilor”. Pe cind până în 1915 tablourile lui reproduceau încă ceva din natură, acumă dă la iveală seria intitulată „Varietăți de forme”, unde totul se reduce la valori ritmice de forme. După 1915 redă din nou, în tablourile lui, natura mai clar. Ceiace a căutat el mereu e ca tablourile lui să nu reproducă obiecte, ci să se înșire numai dela dinsele, ca să execute apoi în libertate forme neilustrative și în mișcare. Viața compozițiilor lui îl densebește de artă severă, mai statică a lui Picasso și Braque. În timpul războiului și după acela, Léger alege ca punct de plecare maghiar, și fără a povesti despre ele, le interpretează în schimb pur plastic, căutând în tablourile lui varietate și intențitate.

Szemle, una dintre revistele maghiare ce apar la Cluj—și a name apărută foarte de curând sub conducerea d-lui Nagy Lázló, publică, săptămânal, fie literatură originală a unor scriitori maghiari din România, fie traduceri.

Între acestea din urmă, destul de interesante sînt amintirile despre Leon Tolstol ale mătușei sale, confesa A. Tolstol, fostă domă de onoare pe lângă slica țarului Nicolae I. Amintirile cele mai multe despre Tolstol, ajunse în traduceri, sînt mai cu seamă din anul filozofului și al marelui creștin... În aceste amintiri, însă, îl vedem pe Tolstol înăru, abia înainte de războiul din Crimeia, ori mai apoi în Elveția, abia în vîrstă de 30 ani, dornic de violă, expansiv uneori, dar modest, stăgherit... Și-a căutat mătușa la Geneva, a name ca să-l vindece de turburarea ce-i pricinalse, la Paris, o execuție capitală la care îl împinsese curiozitatea să asiste. Reforma torulcet în port simplu de mușic dela lasnaia Poliana se îmbrăca foarte curățet în anii acela prin Elveția și făcea chiar lux în satisfacerea unor trebuințe ale vieții.

D. Olojos Domokos într'un articol Organizarea maghiară și muncitorimea (No. 2 din Ianuar) își arată amărăciunea că foata partidului socialist maghiar a luat dintru început o atitudine dușmănoasă față de acțiunea „Ligii Maghiare” din România, abia înființată. Și nu numai alii; gazeta partidului a declarat că nu va lua parte în nici o organizare maghiară pentru dobîndirea drepturilor minorităților. „Dacă partidul socialist—scrie d. Olojos—nu vrea să ia parte la cuceririle minorităților și stă numai în serviciul intereselor de clasă,—acesta este un punct de vedere care poate să constituie tema politice sale; dar a pune piedică înaintea unei clasice organizații maghiare, care se găsește abia în primul stadiu de organizare—aceasta, chiar și ca tactică, e destul de rău. Organizarea minorităților maghiare o socotim un lucru alii de important, încă partidul

socialist mai înainte de a fi rupt
lânci împotriva ei, s'ar fi adunat
în consfătuire și și-ar fi fixat a-
situdinea într'o hotărîre luată în
sinal partidului."

Alături de acest articol, care
se termină cu un apel către mun-
citorimea socialistă maghiară de
a eși din preocupările de clasă
și de a lua parte activă și la lupta
pentru drepturile minorităților -
„Saeme” cuprinde și un apel al
redacției către muncitori. Redac-
ția oferă și baza pe care s'ar pu-
tea proceda la o conlucrare, care,
firește, nu e programul complet

al „Ligii maghiare” și care s'ar
concretiza în următoarele reven-
dicări comune :

1. Folosirea limbii naționale.
2. Revizuirea chestiei dreptului
electoral.
3. Aranjarea treburilor școlare
pentru fiecare naționalitate aparte.
4. Mântuirea libertății presei de
subl cenzură.
5. Chestia admnistrativei și a
procedurii judecătorești.
6. Starea de asediu.
7. Reprimirea funcționarilor.
8. Orice propășire culturală.
9. Autonomia.